

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DEKİ TERÖR OLAYLARININ (1996-
2018) TURİZM TALEBİ ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ
ETKİLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

YUSUF ZİYA KOÇ

DANIŞMAN

DOÇ.DR. CANAN TANRISEVER YİĞİT

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DEKİ TERÖR OLAYLARININ (1996-2018) TURİZM
TALEBİ ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ**

Yusuf Ziya KOÇ

**Danışman
Jüri Üyesi
Jüri Üyesi**

**Doç. Dr. Canan TANRISEVERYİĞİT
Dr. Öğr. Üyesi Çetin AKKUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sedat İPAR**

KASTAMONU – 2019

TEZ ONAYI

Yusuf Ziya KOÇ tarafından hazırlanan "**Türkiye'deki Terör Olaylarının (1996-2018) Turizm Talebi Üzerindeki Olumsuz Etkileri**" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve **oy birliği** ile **Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sedat İPAR
Sinop Üniversitesi

Jüri Üyesi
(Danışman)

Doç. Dr. Canan TANRISEVER YİĞİT
Kastamonu Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Çetin AKKUŞ
Kastamonu Üniversitesi

22.08/2019

Enstitü Müdürü Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildirir ve taahhüt ederim.

Yusuf Ziya KOÇ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE’DEKİ TERÖR OLAYLARININ (1996-2018) TURİZM TALEBİ ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

Yusuf Ziya KOÇ
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Danışman: Doç.Dr. Canan TANRISEVER YİĞİT

Bu araştırmada Türkiye için önemli sorunlardan biri olan terörün, ülke turizmini ne derece etkilediğini araştırmak ve Türkiye’ye gelecek turist sayısına yönelik tahminlerde bulunmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 1996 ile 2018 yılları arasında ülke içerisinde meydana gelmiş terör olayları ile aynı yıllar içerisinde ülkeye gelen yabancı turistlerin aylık sayıları ve konaklama işletmelerinin yatak sayılarına ulaşılmıştır. Terör olayları verileri Küresel Terörizm Veritabanı’ndan, turist sayıları verileri Türkiye İstatistik Kurumu’ndan ve yatak sayıları verileri ise Türkiye Seyahat Acentaları Birliği’nden elde edilmiştir. Elde edilen veriler Eviews 10 paket programı analiz edilmiş, geleceğe yönelik tahminlerde bulunmak için zaman serisi analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda, 1996 yılından günümüze kadar (2016 yılı hariç) turist sayılarının artış eğilimi olduğunu göstermektedir. Ayrıca bazı terör olaylarının olduğu dönemde ülkeye gelen turist sayısının terör olayının olmadığı dönemdekinden daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu bulgu ışığında, terör olaylarının turist sayılarını etkilemediği söylenebilir. Ayrıca terör örgütlerinin eylemlerini gerçekleştirmek için turizmin en yoğun olduğu yaz aylarını hedef aldıkları da görülmektedir. Bir terör olayının turist sayılarını ilk 4 ay içerisinde etkilemeye başladığını ve 7 ayda da etkisini tamamen kaybettiğini göstermektedir. Terör olayları nedeniyle ülkeye gelen yabancı turist sayılarında görülen değişiklik ile yatak sayıları arasındaki nedensellik ilişkisi 1996-2018 yılları dikkate alınarak incelenmiştir. Bu değişkenler arasındaki nedenselliği test etmek için Granger Nedensellik testi kullanılmıştır. Bu analiz sonucuna göre değişkenler arasından çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Araştırmada mevsimsellikten arındırılmış turist sayılarına istinaden yapılmış geleceğe yönelik tahminler ise terör olayının olmadığı durumlarda 2023 yılında aylık ortalama turist sayısının 4,5 milyon civarında olacağı yönündedir.

Anahtar kelimeler: Terörizm, turizm, zaman serisi analizi, nedensellik

2019, 101 sayfa

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

THE NEGATIVE EFFECTS OF TERROR ATTACKS IN TURKEY (1996-2018) ON TOURISM DEMAND

Yusuf Ziya KOÇ
Kastamonu University
Institute for Social Science
Department of Tourism Management

Supervisor: Assoc. Prof. Canan TANRISEVER YİĞİT

In the study, it is aimed to investigate terrorism, which is the one of the major problems for Turkey, the what extent to affect the country's tourism and to make predictions for the number of inbound tourists. For this purpose, the number of terror attacks that occurred in the country between 1996-2018, in the same years the monthly numbers of foreign inbound tourists and the numbers of beds of accommodation establishments were reached. Terror attacks data from Global Terrorism Database, the number of tourists' data from Turkey Statistical Institute and the number of beds' data were obtained from the Turkey Travel Agencies Union. The data obtained was analyzed by Eviews 10 package program and time series analysis was performed to make predictions for the future. As a result of the analyzes, the numbers of tourists from 1996 to today (except 2016) show an upward trend. It also shows that the number of inbound tourists during the period of some terror attacks is higher than the period in which no terror attacks occurred. In light of this finding, it can be said that terror attacks do not affect the number of tourists. However, it was seen that the terrorists choose the summer months when tourism is the most intense to perform their actions. It shows that a terrorist incident started to affect the number of tourists in the first 4 months and lost its effect completely in 7 months. Causal relationship between the change in the number of foreign inbound tourists due to the terror attacks and the number of beds in Turkey was investigated for the 1996-2018 period. To examine casuality relation between these variables, Pair-wise Granger Causality test was used. The result of Granger causality test showed that there was bidirectional causality between the variables. The forecasts for the future based on the seasonally adjusted number of tourists indicate that the monthly average numbers of tourists in 2023 will be around 4.5 million in the absence of terrorism.

Key Words: Terrorism, tourism, time series analysis, causality

2019, 101 page

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Canan TANRISEVER YİĞİT'e teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Tüm hayatım boyunca bana destek olan canım eşime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yusuf Ziya KOÇ

Kastamonu, Ağustos, 2019

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
GRAFİKLER DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. TERÖRİZM HAKKINDA GENEL BİLGİLER	3
2.1. Terörizmin Tanımı ve Kapsamı	3
2.2. Terörizmin Unsurları.....	9
2.2.1. İdeolojik Unsur	9
2.2.2. Örgüt Unsuru.....	10
2.2.3. Şiddet Unsuru.....	11
2.3. Terörizmin Finans Kaynakları	12
2.4. Terör Türleri.....	13
2.4.1. Amaç, Hedef, Motivasyon Esaslarına Göre Terör Türleri.....	14
2.4.1.1. <i>Siyasal Rejimi Hedefleyen Terör</i>	14
2.4.1.2. <i>Devlet Terörü</i>	14
2.4.2. Uygulama Alanına Göre Terör Türleri	17
2.4.2.1. <i>Ülke İçi (ulusal) Terör</i>	18
2.4.2.2. <i>Uluslararası (küresel) Terör</i>	18
2.4.3. Uygulama Şekline Göre Terör Türleri	20
2.4.3.1. <i>Bireysel Terör</i>	20
2.4.3.4 <i>Örgütsel Terör</i>	21
2.5. Dünyadaki Terörizm Faaliyetleri	21
2.6. Türkiye’deki Terör Faaliyetleri.....	25
3. TURİZM VE TERÖRİZM İLİŞKİSİ	28
3.1. Turizm Kavramı	28
3.2. Turizmin Özellikleri.....	30
3.3. Turizm Arzını ve Talebini Etkileyen Faktörler.....	30
3.3.1. Çekicilik	31
3.3.2. Ulaşılabilirlik	32
3.3.3. İmaj	33
3.3.4. Fiyat Düzeyi	34
3.3.5. Politik Faktörler	35

3.3.6. Psikolojik Faktörler.....	37
3.4. Turizmin Ekonomiye Sağladığı Faydalar	37
3.5. Turist Terörizmi Kavramı	41
3.6. Dünyada Turizm Hedefli Terör Olaylarına Genel Yaklaşım	42
3.7. Türkiye’de Turizm Hedefli Terör Olayları	48
3.8. Terörizmin Turizm Üzerindeki Etkileri	56
4. YÖNTEM.....	60
4.1. Araştırmanın Yöntemi.....	60
4.2. Araştırmanın Hipotezleri.....	62
4.3. Araştırma Evren ve Örneklemi	63
4.4. Veri Toplama Aracı.....	63
4.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	64
4.6. Verilerin Analizi ve Bulguları.....	65
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	76
KAYNAKLAR	83
EKLER.....	96
EK-1. Terör-turizm ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar	96

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ADF:	Dickey-Fuller
BBC:	Britanya Yayın Kuruluşu
CIA:	Merkezî İstihbarat Teşkilatı
EKK:	En Küçük Kareler
FBI:	Federal Soruşturma Bürosu
GSYİH:	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
KTV	Küresel Terörizm Veritabanı
MOSSAD:	İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü
TÜRSAB:	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TSA:	Transportation Security Administration
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri
UNESCO:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
TUİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
UNWTO:	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
WTTC:	World Travel & Tourism Council

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa
Tablo2.1.109 Terörizim tanımında tanımlayıcı unsurların sıklıkları.....	7
Tablo3.1. Dünyada turizm hedefli terör olayları (2001-2017).....	46
Tablo3.2.Türkiye’de turizmi hedef alan terör olayları (1970-2017).....	50
Tablo3.3.Türkiye’de 2016-2017 yıllarında fettullahçı terör örgütünü gerçekleştirmiş olduğu terör eylemler.....	55
Tablo4.1. ADF birim kök testi sonuçları	69
Tablo4.2. EKK tahmin sonuçları.....	72
Tablo4.3. Granger nedensellik test sonuçları.....	73
Tablo4.4. Araştırmada yer alan hipotezlerin test sonuçları.....	75

GRAFİKLER DİZİNİ

	Sayfa
Grafik3.1.Uluslararası terör faaliyetlerindeki can kaybı ve saldırı sayısı (1968-2013).....	44
Grafik3.2.Türkiye’de meydana gelmiş terör eylemleri.....	49
Grafik3.3.Fettullahçı terör örgütünün 2016 yılında gerçekleştirdiği terör eylemleri.....	56
Grafik4.1.Aylık turist sayısı (Ocak-1996/Aralık-2018).....	66
Grafik4.2.Dönemsel turist sayısı (1996-2018).....	66
Grafik4.3.Terör olaylarının meydana gelme sayısı.....	67
Grafik4.4.Terör olaylarının olduğu dönemlerde ortalama turist sayısı.....	68
Grafik4.5.Aylara göre meydana gelen terör olayı sayısı.....	69
Grafik4.6.Mevsimsellikten arındırılmış turist sayısı değişkeni.....	74
Grafik4.7.Terör olayının varlığına göre turist sayısı gelecek tahmin değerleri...75	75

1. GİRİŞ

Toplumların esasında ekonomik bir avantaj elde etmek başta olmak üzere; paylaşmayı, dostluğu ve kültür alışverişini geliştirmek için barışçıl ve dostane çabalarla sürekli gelişimini sağladıkları turizm olgusu; teknolojinin de hızlı gelişiminin etkisiyle dünya üzerinde gerçekleştirilen en önemli sosyale aktivite haline gelmiştir. Hızla gelişen teknolojinin etkisiyle bu sosyal aktivite imkânları artmıştır. Dünya genelinde her geçen yıl giderek turist sayısı ve turizm gelirleri, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri için oldukça önemli bir gelir kapısı haline gelmiştir. Turizmin geliştiği alanlarda beraberinde yarattığı sosyal, kültürel ve ekonomik olumlu etkileri nedeniyle de, devletler tarafından önemli derecede teşvik edilen bir yapıya sahiptir. Bütün bu nedenlerden dolayı, dünya üzerinde belirli bölgelerin gelişmesine ve ekonomik olarak güçlenmesine karşı olan terör örgütleri, turizmin geliştiği ülkeleri ve bölgeleri hedef alarak çeşitli eylemler gerçekleştirme yoluyla uluslararası arenada ses getirmeyi amaçlamışlardır.

Tarih boyunca var olan terörizm, Türkiye toprakları da dâhil olmak üzere tüm dünyaya yayılarak varlığını devam ettirmektedir. Sosyo-ekonomik, siyasi ve psikolojik pek çok alanda yıkıcı etkisi olan terörizm nedeniyle dünya üzerinde yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiştir. Terör eylemlerinin sıkça görüldüğü bölgelerde insanların yaşam kaliteleri olumsuz yönde etkilenmekte ve ülkelerin turizm talebinde düşüş yaşamasına neden olmaktadır. Dünya çapında Türkiye gibi ekonomisinin turizme oldukça fazla bağlı olan pek çok ülkeden bahsetmek mümkündür. Maalesef bu ülkelerin çoğu sahip oldukları turizm çekicilikleri ile elde ettikleri gelirlerin büyük bir kısmını da terörle mücadele yolunda harcamak zorunda kalmıştır. Bu duruma en iyi örnek olan Türkiye’de hükümet uzun yıllar boyunca başta PKK (Partiya Karkerên Kurdistanê) terör örgütü olmak üzere çeşitli terörist unsurlar ile mücadele etmektedir.

Avustralya merkezli Ekonomi ve Barış Enstitüsü’nün hazırladığı “2019 Küresel Barış Endeksi”ne göre, terörün 2018 yılında Türkiye ekonomisine etkisi 217 milyar dolardır (URL-1, 2019). Terörün dünya ekonomisine maliyeti ise 14,1 trilyon dolar olarak

kayıtlara geçmiştir. IMF'nin "Finans ve Kalkınma" isimli dergisinde (2015) yer alan "Terörün Bedeli" başlıklı rapora göre ise Türkiye her yıl alabileceği uluslararası yatırımın dörtte üçünden terör nedeniyle mahrum kalmıştır (URL-2, 2019).

Anlatılanlar doğrultusunda tezin amacı, Türkiye için önemli sorunlardan biri olan terörün, ülkeye gelen yabancı turist sayısını ne derece etkilediğini, turist sayısının terör olaylarından etkilenmesi sonucunda yatak sayılarının ne ölçüde etkilendiğini incelemek ve gelecek yıllardaki turist sayısına yönelik tahminler yapmaktır. Bu amaçla 1996 ile 2018 yılları arasında ülke içerisinde meydana gelmiş terör olayları ile aynı yıllar içerisinde ülkeye gelen yabancı turist sayıları ile konaklama işletmelerinin yatak sayıları zaman serisi analizi yöntemiyle karşılaştırılmıştır. Yapılan bu analizlerle aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Turist sayılarında meydana gelmiş dönemsel kırılmalar nelerdir?
- Hangi tip terör olayları turist sayılarına ne kadar etki etmektedir?
- Yatak sayısının artması mı turist sayısını artırmıştır, yoksa turist sayısının artması mı yatak sayısının artmasına neden olmuştur?
- Turist sayısı mevsimsellikten arındırıldığında terör olaylarından nasıl etkilenmiştir?
- Zaman serisi analizine göre gelecek dönemlere ait turist sayısı projeksiyonu nasıl yorumlanabilir?
- Gelecekte olması muhtemel bir terör faaliyeti neticesinde turist sayısındaki beklenen tahmini değerler nasıl olacaktır?
- Terör olaylarının gerçekleştikleri dönemlerden sonraki dönemlere ait turist sayısına olan etkisi nedir?
- Bir terör olayının turizme olan etkisi (turist sayısına göre) ne kadar süre devam etmektedir?

Literatüre bakıldığında terör ve turizm ile ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Çünkü terör ve turizm kavramları birbirlerine çok zıt kavramlar gibi görünseler de sürekli olarak birbirlerini etkilemektedir. Bu etkiler genellikle literatür taraması yapılarak ya da istatistikler yorumlanarak incelenmiştir. Bu çalışmanın gelecek yıllara yönelik

turist sayıları için tahminde bulunulması çalışmayı önemli hale getirmektedir. Ayrıca Türkiye içerisinde terör olaylarının yoğun meydana geldiği dönemlerde ülkeye gelen yabancı turist sayıları üzerine doğrudan etkisinin, hangi terör türünün turizmi daha fazla etkilediğinin ve terör olayının meydana geldiği dönemde ne kadar süreyle turist sayısına etkisinin olduğunun tespiti çalışmanın önemleri arasındadır.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; terörizm hakkında genel bilgiler ile dünyadaki ve Türkiye'deki terörizm faaliyetleri açıklanmıştır. İkinci bölümde; turizm ile terör ilişkisi ele alınarak, terörizmin etkilediği turizm arz ve talep unsurlarına, turizmin ekonomiye sağladığı faydalara, dünyada ve Türkiye'de turizm hedefli terör olaylarına ve terörizmin turizm üzerine etkilerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, Türkiye İstatistik Kurumu, (TÜİK) Küresel Terörizm Veritabanı, (KTV) ve Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB)'nden elde edilen verilerin analiz yöntemi ve bulgular yer almakta, tartışma, sonuç ve öneriler ile çalışma tamamlanmaktadır.

2. TERÖRİZM HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Çalışmanın bu bölümünde terör ve terörizm kavramları, terörizm türleri ve dünyadaki ve Türkiye'deki terörizm faaliyetleri ele alınacaktır.

2.1. Terörizmin Tanımı ve Kapsamı

Terörizm toplumları olumsuz yönde etkilediğinden, terörizmin toplumlar tarafından istenmemesi oldukça doğaldır. Herhangi bir toplumda veya ülkede meydana gelen terör olayları, başka toplumların veya devletlerin söz konusu bölgeye ve bölge insanına bakış açısında da değişikliğe yol açmaktadır. Buna bağlı olarak terörizmin olumsuz etkisinin her alanda görülmesi muhtemeldir.

Terör ve terörizm faaliyetlerinin kısa, orta ve uzun vadede toplumların sosyal ve ekonomik yapısını derinden etkilemesi sebebiyle terör ve terörizm kavramının çok iyi anlaşılması gerekmektedir. Uluslararası alanda terör ve terörizm üzerine yapılmış

birçok tanım ile karşılaşılmaktadır. Ancak, uygun bir evrensel tanım hala belirsizdir (Sönmez ve Graefe, 1998:116; Küçükaltan, 2012:12), çünkü farklı devletler, kurumlar ve kuruluşlar kendi rollerine, amaçlarına veya önyargılarına uygun farklı tanımlara yapmaktadır (Bruce, 2013:26). Örneğin, terör eylemini gerçekleştiren kişi terör eylemini yapacağı ülke tarafından “terörist” olarak nitelendirilirken, bazı ülkelere göre “özgürlük savaşçısı” olarak değerlendirebilmektedir (Küçükaltan, 2012:12). Bu nitelendirmeyi Başeren (2008:2) çalışmasında “bir sınırın bir tarafında en affedilmez suçları işleyen terörist, sınırı geçtiğinde ulusal bir özgürlük savaşçısı olarak görülebilmektedir” şeklinde desteklemektedir. Ayrıca böyle zıt yaklaşımlara yol açan çeşitli yaklaşımların tipik ifadelerini bulmak için en iyi yerin, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Uluslararası Terörizmle İlgili Hoc Komitesi’nin yayınları olduğunu belirtmiştir.

Terörizmin farklı şekillerde nitelendirilmesi, terörizm tanımı üzerinde fikir birliğine varılmasını ve terörizmle mücadelede uluslararası işbirliğine gidilmesini oldukça zor hale getirmektedir. Ancak terörizmin ortak bir tanımı üzerinde anlaşmaya varılması terörün önlenmesinde evrensel işbirliğine doğru bir adım olacaktır (Bruce, 2013:26).

Birçok araştırmacının terör ve terörizm kavramlarının tanımı konusunda fikir birliğine varamamış olması önemli bir problemdir. Grant Wardlaw “terörizm kavramının tam olarak tanımlanamaması terörizm olayının çözüme kavuşamamasının en önemli nedenidir” diyerek bu kavramların tanımlanmasındaki önemi ortaya koymaktadır (Aktaran Özerkmen, 2004:249).

Batı literatürüne bakıldığında terörizm kavramına 18. yüzyılda rastlanmaktadır. Ancak terörizm faaliyetlerinin tarihsel sürecinde ilk terör faaliyetleri M.Ö 1. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu faaliyet Roma İmparatorluğu’na karşı başlatılan ve büyük isyanlara neden olan ayaklanmalardır (Bayramoğlu vd., 2015:26).

Terör ve terörizm kelimesi, Edmund Burke’ün 1792-94 Fransız Devrimi’nin ardından, Fransa’nın teröristlerini hem sindirmek hem de ortadan kaldırmak amacıyla sistemli olarak terörü kullandığı “terör saltanatını” eleştirilmesi ile ortaya çıkmıştır (Sönmez,

1998:418). Fransızca kökenli “terrorisme” kelimesinden türetilen terörizm kavramı Türk Dil Kurumu’nda “yıldırıcılık” olarak tanımlanmaktadır (URL-3, 2019). Ancak terör denince akla ilk korku gelmektedir. Eski Türkçe’deki “Tedhiş” ile Arapça’daki “Dehşet” kelimelerinden türetilerek şiddetli korku anlamına gelmektedir. Eski Türkçe’deki Tedhiş kelimesi şaşkırtma, ürkütme, dehşete düşürme, bir grup kimseyi korku içerisinde tutmak için sistemli olarak şiddet hareketlerine başvurma olarak tanımlanmaktadır (Çelik, 2009:3-4). Güvenek ve Alptekin (2015:23) çalışmalarında terörü “korkudan titreme” olarak tanımlarken, Özaltaş Serçek ve Serçek (2016:433) ise “alt üst edici ve felce uğratici aşırı korku” olarak tanımlamaktadır.

Terör kavramı “insanları yıldırma, sindirmek ya da korkutmak yoluyla, onlara belli düşünce ve davranış biçimlerini benimsetmek için zor kullanma eylemi” olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz ve Yılmaz, 2005:41; Yeşiltaş vd., 2008:176; Evin, 2017:2).

Terörizme uluslararası nitelik kazandıran eylemlerin 1960’lı yıllarda görüldüğü ve 1968 yılında ise yoğunluk kazandığı bilinmektedir. Bu nedenle, terör modelleri üzerine yapılacak herhangi bir çalışmanın 1968 yılı ile başlaması gerektiği düşünülmektedir (Saraçlı, 2007:1054; Sandler, 2014:259). Bu noktada, 1960’larda ortaya çıkan terör tanımını hatırlamakta fayda vardır: “Terör, siyasi davranışı şiddet kullanarak veya şiddet tehdidi dâhil olmak üzere alışılmadık yollarla etkilemek için biçimlendirilmiş sembolik bir eylemdir” (Başeren, 2008:4).

Walter Laqueur (1977) basit ve geniş bir tanım kullanarak terörizmi, masum insanları hedef alarak siyasi bir hedefe ulaşmak için gücün yasadışı kullanımı olarak ifade etmektedir (Aktaran Bruce, 2013:27).

Sandler and Enders (2002:1) yaptıkları çalışmada terörizmi, geniş kitleleri korkutma ya da yıldırma yoluyla siyasi bir amaç elde etmek için olağandışı şiddetin ya da tehdidin önceden belirlenmiş kullanımı olarak açıklamaktadırlar. Bu tanımın önemli bir yönü, terörist eylemlerinin veya terör kampanyalarının başarılı olması için tasarlanan siyasi bir hedefin (örneğin, Birleşik Devletlerinin Basra Körfezi ülkelerinden çıkarılması) varlığı ile ilgili olmasıdır. Belirli bir politik talebi olmayan

olaylar terör eylemlerinden ziyade suçtur. Örnek vermek gerekirse gasp belirli bir politik amacı olmayan suçtur.

Yılmaz ve Yılmaz (2005:41) yaptıkları çalışmada terörü ayrıntılı olarak “şiddetin; toplumsal, ulusal, ırksal, dinsel ve benzeri amaçlarla, toplumsal sınıfları çatışma ve savaşa tahrik etmek üzere, planlı ve hukuk dışı olarak kullanılması” şeklinde açıklamaktadırlar.

Baker (2014:60) çalışmasında ABD Dışişleri Bakanlığı'nın ve Federal Soruşturma Bürosu (FBI)'nin yaptığı terörizm tanımlamalarına yer vermiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı terörizmi; “Önceden belirlenmiş, ulusal bir kitlenin ya da gizli ajanların siyasi güdümlü şiddeti savaştı olmayan hedeflere karşı sürdüren, genellikle hedef kitleleri etkilemeyi amaçlayan eylem” olarak tanımlarken, FBI ise; “Bir hükümeti, sivil nüfusu veya herhangi bir kesimini, siyasi veya sosyal amaçları destekler şekilde tehdit etmek veya baskı altına almak için kişilere veya mülklere yönelik yasa dışı güç kullanımı veya şiddet kullanımı” olarak tanımlamaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı tarafından terörizm, “gücün veya şiddetin, bireylere ya da mala karşı kanunlara aykırı şekilde devlete veya topluma korku vererek politik, ideolojik ya da dini amaçlara ulaşabilmek için kullanılması” olarak tanımlanırken (Bayramoğlu vd, 2015:25), Türkiye’de 12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele kanununun birinci maddesinde “cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, anayasada belirtilen cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemler” olarak ifade edilmektedir (URL-4, 2019)

Özetle, terör tarifinin yapılması güç olan, her türlü insana zarar veren ve bu zararın ne zaman geleceği bilinmeyen bir olaydır (URL-5, 2019). Ancak terörizm ile ilgili yapılan bu tanımlamalar doğrultusunda terörizmin ortak unsurlarının “koru yayması, şiddetin var olması, genellikle siyasi amaçlı olması, zor kullanma, yıldırma politikası” olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 2.1’de Bruce (2013)’un terörizm tanımlarına yönelik yaptığı çalışmada elde ettiği tanımlayıcı unsurların sıklıkları görülmektedir.

Tablo 2.1. 109 Terörizm tanımında tanımlayıcı unsurların sıklıkları

	Unsurlar	Sıklık %
1	Şiddet, zorlama	83,5
2	Siyasi	65
3	Korku	51
4	Tehdit	47
5	(Psikolojik) etkiler ve (beklenen)reaksiyonlar	41,5
6	Kurban-hedef farklılaşması	37,5
7	Amaçlı, planlı, sistematik, organize edilmiş eylem	32
8	Dövüş yöntemi, strateji, taktik	30,5
9	Dışsallık, kabul edilmiş kurallara aykırı, insani kısıtlamalar olmadan	30
10	Zorlama, gasp	28
11	Reklam yönü	21,5
12	Keyfilik, kişisel olmayan, gelişigüzel	21
13	Siviller, savaşçı olmayanlar, tarafsızlar, mağdur olarak yabancılar	17,5
14	Yıldırma	17
15	Vurgulanmış mağdurların masumiyeti	15,5
16	Grup, hareket, fail olarak organizasyon	14
17	Sembolik yön, başkalarına gösteri	13,5
18	Şiddet olayının hesaplanamazlığı, tahmin edilemezliği, beklenmedikliği	9
19	Gizli	9
20	Tekrarlılık, şiddetin seri özelliği	7
21	Suçlu	6
22	Üçüncü taraflara yapılan talepler	4

Kaynak: Bruce, G. (2013), ss.30.

Terör saldırıları, politik amaçlar içerdiğinde uluslararası çapta daha etkili olacaktır (Yılmaz ve Yılmaz, 2005:42). Tavares (2004:1042) çalışmasında teröristlerin farklı

amaçlarla hareket ettiklerini ancak genellikle üç taktiksel amaç etrafında toplandıklarını ifade etmektedir. Bu amaçlar duyurum, siyasi istikrarsızlık ve finansal zarardır.

- **Duyurum:** Terörizm faaliyetleri belli bir amaca yönelik olarak gerçekleştirilmektedir ve bu amacı insanlara anlatabilmek için bir araç olarak görülmektedir. Teröristler terör eylemi gerçekleştirecekleri yerleri seçerken medyanın daha çok ilgisini çekecek yerleri hedef almaktadırlar. Hoffman, Shelton ve Cleven (2013:896) çalışmalarında, duyurum amacının terörün merkezinde olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca kitle iletişim araçlarının, terör kampanyalarının başarısı için kritik öneme sahip olduğunu söylemektedirler. Bununla birlikte, politikacılar tanıtımın, terör örgütlerine hayatta kalmak için ihtiyaç duydukları “oksijeni” sağladığına inandıklarını belirtmektedirler. Schmid (1989:540) ise çalışmasında bu ifadeyi doğrulayarak teröristlerin tanıtım oksijenine bağımlı olduğunu vurgulamıştır.
- **Siyasi İstikrarsızlık:** Terör eylemlerini gerçekleştiren kişiler, hükümetin meşruluğunu sarsmak için hedeflerine ulaşma şansını artırma yolu olarak anayasa dışında kalan bir yolu tercih etmektedirler. Sönmez (1998:420) ise çalışmasında siyasi istikrarsızlığı, bir ülkenin hükümetinin “devrilmiş ya da darbenin ardından hizipler tarafından kontrol edilen ya da sosyal-düzen kontrolü ve devamı için temel işlevsel ön koşullarının dengesiz olduğu ve periyodik olarak bozulduğu” durum olarak açıklamaktadır.
- **Finansal Zarar:** Terör eylemini gerçekleştirenler, insanlar üzerinde baskı oluşturmanın bir şekli olarak hem toplumu hem de devleti maddi olarak zarara uğratmaya çalışmaktadırlar. Sürekli hale gelen terör faaliyetleri doğrudan yabancı yatırımlarının azalmasına neden olabilmektedir. Bunların yanı sıra terör eylemleri ülkelerin imajlarını olumsuz yönde etkilemekte ülkeler de bozulan imajlarını düzeltmek için maliyeti ne olursa olsun tanıtım faaliyetlerini artırmaktadır. Bu da tanıtıma yapılan harcamaların artmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla ülkeleri ve işletmeleri finansal zarara uğratmaktadır.

Ayrıca terör nedeniyle alınan güvenlik önlemlerine bağlı olarak güvenlik harcamalarında artış görülmektedir (Drakos ve Kutun, 2003:622).

Schmid (1989:539) çalışmasında, terörizmin yıldırma, şantaj yapma ve propaganda şeklinde üç temel amacının olduğunu belirtmektedir. Hedef kitleye yönelik gerçekleştirilen terörizmin amaçlarından yıldırma ve şantaj propaganda amacına göre daha eskiye dayanmaktadır. Diğer bir deyişle kamuoyunun dikkatini çekmek için yapılan terör propagandası nispeten daha yeni bir olaydır.

Baker (2014:61) ise teröristlerin amaçlarını genel olarak devrimci (rejimin devrilmesi dahil dar veya geniş hükümet karşıtı) veya alt devrimci (politika ve personel değişiklikleri dahil) olarak sınıflandırmakta, daha spesifik olarak ise, amaçlarını ideolojik, taktiksel ve stratejik olarak sınıflandırmaktadır. İdeolojik amaçlar ulusal ,bir mücadeleyi içerebilmektedir. Kısa vadede ve meşrulaştırılmış endişelerle motive edilen taktiksel amaçlar, genellikle turizm yerleri ve saldırıya açık olan turistleri hedef almayı, soygun yapmayı, sosyo-ekonomik ve siyasi sınıfların bulunduğu yerleri kapsamaktadır. Teröristlerin stratejik amaçlarına ulaşmaları için ise turistleri hedefledikleri ve onlara saldırmanın endüstriyi bozarak tanıtım yapmalarını sağlamaktadır. Ayrıca bu durumun teröristlere araçsal avantaj sağlayacağı öne sürülmektedir.

2.2. Terörizmin Unsurları

Terörizm ile ilgili yapılan tanımlar göz önüne alındığında; terörizmin meydana gelmesinin bir takım unsurlara bağlı olduğu görülmektedir. Bu unsurlar ideolojik, örgüt ve şiddet unsurlarıdır.

2.2.1. İdeolojik Unsur

Terör örgütlerinin hedeflerine ulaşmaları için bir ideoloji etrafında toplandıkları bilinmektedir. İdeolojik unsur örgütlerin izledikleri yolu belirlemektedir. Bu doğrultuda örgüt üyelerine verilen eğitimler ile üyelerin aynı ideoloji altında

toplanmalarını amaçlamaktadırlar. Geçmişte ve günümüzde faaliyet gösteren terör örgütleri incelendiğinde (Komünizm, Faşizm, Kürtçülük, FETÖ, IŞİD vd.) benimsedikleri bir ideolojilerinin olduğu görülmektedir (Evin, 2017:9; Özdemir vd., 2018:436). Genel olarak terör örgütleri, mevcut siyasi yapıyı yıkarak örgüt ideolojileri doğrultusunda bir devlet yapısı oluşturmak istemektedirler. Toplumunu yıldırma için kişilere korku salmayı amaçlamaktadırlar (Muş vd., 2015:7).

Terör eylemleri birbirinden farklı pek çok ideolojik motivasyonları içermektedir. Ancak bu eylemler sonucunda meydana gelen güvensiz bir ortam toplumun hükümete karşı bakış açılarını değiştirerek muhalefet düşüncelerin artmasına neden olacaktır. Bu da terör eylemlerinin ortak amacı olarak nitelendirilmektedir (Coaffee, 2006:392).

Demirci (2018) araştırmasında, ideolojik unsurun örgütün şiddeti meşrulaştırmak için kullandığı bir dinamo ve örgüt üyelerinin eylemlerini gerçekleştirmeleri için bir yol haritası olduğunu belirtmiştir. Ordu (2018) ise araştırmasında, terör örgütlerinin ideolojilerini ilk önce küçük coğrafyalara benimsetmeye çalışıp, daha sonra geliştirdikleri ideolojilerini çok daha geniş coğrafyalara yaymayı hedeflediklerini ifade etmektedir. Örgüt üyeleri bütün hayati fonksiyonlarını ideolojileri etrafında toplamışlardır. Ailelerini, istikballerini, arkadaşlarını ve hatta sosyal yaşantılarını bile ideolojileri doğrultusunda şekillendirmektedirler. Terör örgütünün ideolojik unsurunun belirgin özelliği, benimsenen toplumlar tarafından şiddetle savunulan, kişilerin içyapılarını ele geçiren ve vazgeçilmez bir unsur olmasıdır. Bu uğurda örgüt üyeleri kanlı eylemler yapabilmektedirler.

2.2.2. Örgüt Unsuru

Türk Dil Kurumu örgütü, “ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik, teşekkül, teşkilat” olarak tanımlamıştır (URL-5, 2019). Ortak görüşler etrafında birleşmiş kişiler örgüt yapısını oluşturmaktadır. Örgütler, içerisinde farklı bölümlere ayrılmış olsa dahi organize bir yapıya sahiptir ve aynı amaç doğrultusunda hareket etmektedir. Örgüt yapılanmasının

da en önemli kaynağı sempatanlardır. Örgüte sempati duyan kişiler arasından militanlar seçilmektedir (Evin, 2017:10).

Terör örgütlerinin en önemli unsurunu örgüt yapıları oluşturmaktadır. Örgüt yapısı içerisinde merkeze bağlı silahlı gruplar ile propaganda hareketlerini sürdüren gruplar bulunmaktadır. Ayrıca örgüt yapılanmasında lidere bağlı yardımcı yöneticiler ile bunların alt basamakları il, ilçe, grup yöneticilerin olduğu görülmektedir. Terör eylemlerinin gerçekleşmesinde örgüt yapısı önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle örgüt yapısında gizlilik ve lidere bağlılık esastır. Çünkü örgütün deşifre olması gibi durumlar örgütün dağılmasına sebep olacaktır (Evin, 2017:10; Özdemir vd., 2018:436).

2.2.3. Şiddet Unsuru

Şiddet unsuru terör eylemlerinde amaçtan ziyade bir araç olarak görülmektedir (Demirli, 2011:69). Terörizm eylemlerinde organize edilmiş şiddet kullanılarak sadece karşı olunan bireylere değil suçsuz bireylere de zarar verilmektedir. Terörü diğer şiddet faaliyetlerinden ayıran özellikler, şiddetin siyasi eylemlerde kullanılması ve ideolojik bir hedefe yönelmesidir (Smith, 2008:58).

Terör örgütleri varlıklarını sürdürebilmek ve geniş kitlelere seslerini duyurabilmek için şiddet eylemlerine başvurumaktadırlar. Şiddet eylemleri, kendine yandaş halk için yapıldığı iddia edilen kanlı katliamlardır. Örgütler yaptıkları şiddet eylemlerinin olumsuz yönünü ortadan kaldırmak için kendilerini halk savaşçısı, devrimci, özgürlük savaşçıları gibi göstermektedirler. Örgütler şiddet eylemlerini kuruluş ideolojilerine uygun olarak mevcut sistemi yıkmak amacıyla gerçekleştirirler. Örgütler şiddet eylemlerini uygularken canlı veya cansız varlıkları hedef alabilir hatta eylem yapacağını duyurarak halkı psikolojik baskı altına alabilmektedirler. Terör örgütlerinin halk üzerinde otorite kurabilmesinin olmasa olmazı geniş kitlelere duyurabileceği şiddet eylemleridir. Yapılan eylemler ile halk içerisinde huzursuzluk ve korku yaratarak insanların devlet otoritesine bağlılığını azaltmaya çalışmaktadırlar. Bu

sayede sürekliliklerini devam ettirebilmekte ve yeni elemanlar temin edebilmektedirler (Evin, 2017:10; Demirci, 2018:7; Özdemir vd., 2018:436).

2.3. Terörizmin Finans Kaynakları

Örgütler örgüt elemanları tarafından eylem unsurunu hayata geçirebilmesi için silah, mühimmat, lojistik, propaganda gibi unsurlara ihtiyaç duymaktadır. Bu unsurların olması için de ekonomik kaynaklarının olması şarttır. Terör örgütleri, ekonomik kaynaklarını genelde gayri meşru yollardan temin etse dahi kaynaklar iki farklı grupta olabilmektedir. Bunlar (Elitaş ve Çeken, 2016:350);

Yasal Kaynaklar

- Örgüte yapılan bağış ve aidat ödemeleri
- Ticari hareketler
- Örgüte yardım için kurulan kar amacı olmayan kurumlar
- Medya gelirleri
- Kültürel ve sosyal faaliyetler

Yasa Dışı Gelir Kaynakları

- Örgütü destekleyen devletlerin yardımları
- Uyuşturucu ve uyarıcı madde kaçakçılığı
- Gasp ve soygun
- Haraç toplama
- Adam kaçırma, fidye
- Sahtecilik

Terör örgütlerinin yapmış oldukları faaliyetler ekonomi dışı olmasına rağmen, örgütlerin en önemli hedefleri ekonomik ve parasal faaliyetlerdir. Örgütler bu bakımdan parasal ihtiyaçlarını karşılamada en karlı yöntemin, yasal veya yasal

olmayan uyuşturucu kaçakçılığı olduğunu bilmektedirler. Organize olmuş bir terör örgütü uyuşturucu kaçakçılığı yapmadan faaliyetlerini sürdürebilir fakat uyuşturucu kaçakçılığının organize terör örgütleri olmadan olması mümkün değildir. Ayrıca uyuşturucunun başka önemli rolü de örgütün gerçekleştireceği eylem ve saldırılarda teröristlere motivasyon aracı olarak kullanılmasıdır. Uyuşturucu faaliyetlerinden gelen paralar örgüt yöneticileri ve elemanlarının moral ve motivasyonlarını arttırmaktadır (Bayramoğlu vd., 2015:31).

Dünyada terörizmi finansal olarak destekleyip gelişmesini sağlayan faaliyetlere en iyi örneklerden biri ABD'nin "Yeşil Kuşak" projesidir. Bu projede, terörizmi finansal olarak desteklemek için uyuşturucu ticaretinin yanı sıra suikast, silah temin etme gibi yasa dışı yöntemler kullanılmakta ve hatta uluslararası terörist yetiştirilmesine kadar her türlü unsuru bünyesinde barındırmaktadır (Türkiye Barolar Birliği Raporu, 2006:63).

2.4. Terör Türleri

Terör türlerini sınıflandırmadan önce terörizmin çok yönlü doğasını ve içerdiği tipolojilerini vurgulamak gerekmektedir. Çünkü terörizmin tanımı sadece coğrafik, siyasi veya kültürel faktörlere bağlı olarak değişmez, bu tanımın içindeki tipolojilerin düzenlenme şekilleri de çok yönlüdür. Martin (2017:1-2) terör türlerini sekize ayırmıştır. Bunlar: Yeni terörizm, Devlet Terörizmi, Muhalif Terörizmi, Dinci Terörizm, İdeolojik Terörizm, Uluslararası Terörizm, Suçlu Muhalif Terörizmi, Cinsiyet-Ayrılcı Terörizmdir. Doğu Kentucky Üniversitesi online derslerinde ise terörizm yapılanmasından ve terör gruplarından bahsederken terör türlerini Devlet Destekli Terörizm, Muhalif Terörizm, Sağcı ve Solcu Terörizm, Dinci Terörizm ve Suç Terörizmi olmak üzere beş sınıfa ayırmıştır (URL-6, 2019).

Günümüzde terör örgütleri çok farklı amaçlara, hedeflere ve ideolojilere göre hareket etmektedir. Bu açıdan terör türleri de araştırmacılara göre farklılık göstermektedir. Ancak genel olarak terör türlerinin üç başlık altında toplandığı görülmektedir. Bunlar; amaçlarına göre, uygulama alanına göre ve uygulama şekline göre terör türleridir.

2.4.1. Amaç, Hedef, Motivasyon Esaslarına Göre Terör Türleri

Bir terörün türünü değerlendirirken, öncelikle gerçekleştirilen terör eyleminin amacını değerlendirmek gerekmektedir. Bu doğrultuda amaçlarına göre terör türleri siyasi rejimi hedefleyen terör ve devlet terörü olarak iki başlık altında incelenmektedir.

2.4.1.1. Siyasal rejimi hedefleyen terör

Terör örgütlerinin amacı devlet sistemini, devletin bütünlüğünü, hükümetlerin iç ve dış politikalarını şiddete dayalı yöntemlerle olumsuz yönde etkilemek ya da çökertmektir (Küçükaltan, 2012:23). Bu doğrultuda hareket eden terör örgütü üyeleri silahlı eylemlerle kendilerini ön plana çıkarmakta, eylemlerin şiddeti arttıkça, korkuyla insanlar örgüte yaklaşabilmektedir (Çelik, 2009:89).

Farklı ideolojilere sahip terör örgütleri, kendi ideolojilere uygun bir siyasi rejimi ve sistemi kurmak amacıyla siyasi rejimi hedef almaktadır. Böylece terör örgütleri, mevcut otoriteyi sarsarak otoritenin hem terör gruplarına hem de suçsuz insanlara baskı ve şiddet uygulamasına neden olacaktır. Buna bağlı olarak da baskı ve şiddet uygulayan otoriteye karşı olan bütün faktörleri harekete geçirecek devletin kurumlarının işleyişini bozacaktır (Deniz ve Karadağ, 2018:65).

2.4.1.2. Devlet terörü

Devlet terörü genel anlamda devlete karşı oluşan siyasi direnci kırmak ve güçlü olduğunu kanıtlamak amacıyla devlet otoritesine direnenlere yönelik yürütülen şiddet eylemleridir (Gönen, 2004:20; Küçükaltan, 2012:23). Devlet terörü en basit tanımıyla devletin ülke içerisinde vatandaşlarına yönelik uyguladığı eylemlerdir. Bu eylemler genellikle demokrasi anlayışından uzak ülkelerde daha yaygın olarak görülmekte ve devlet ajanları tarafından gerçekleştirilmektedir. Çünkü hukuk devleti olan bir ülkede bu tür eylemlerin varlığına izin verilmemektedir. Bu nedenle genellikle demokratik olmayan ülkelerde terör faaliyetleri faili meçhul olarak kalmakta ve devletin suçlu olduğu ortaya çıkmamaktadır (Saraçlı, 2007: 1058).

Muhafif teröristler hükümetler için kolayca ulaşılabilir olan kaynaklara, insan gücüne, örgütsel yeteneğe sahip değillerdir. Bu nedenle hükümet tarafından başlatılan siyasi şiddet, terör şiddetinin en yıkıcı göstergesi olmaktadır (Martin, 2017:4).

Dünya genelinde tarih boyunca devlet terörü çokça görülmektedir. Konu tarih içerisinde incelendiğinde, bunlardan en önemlisinin Fransız ihtilaliyle gerçekleşen devlet terörü olduğu bilinmektedir. Robespierre, Danton ve Moron yaklaşık 17 bin insanı giyotinle öldürerek kanlı bir katliam gerçekleştirmiştir. Bunlara ek olarak Naziler zamanında Almanya’da 6 milyon Yahudi ile Lenin ve Stalin döneminde Rusya’da 20 milyon insan devlet terörü ile katledilmiştir (Çelik, 2009:32).

1988 yılının 21 Aralık’ında İskoçya’da Pan-am uçağının infilak ettirilmesi, “Lockerbie faciası” olarak da isimlendirilmektedir. Bu sabotaj toplam 259 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Libya hükümeti yıllar sonra bu eylemin sorumluluğunu üstlenmiştir (Küçükaltan, 2012:23).

2004 yılının Mayıs ayında İsrail’in Filistinlilere karşı düzenlediği askeri operasyonları İsrail yetkilileri güvenliğin bir gereği olarak kabul ederken, TBMM Başkanı bu operasyonları “devlet terörü” olarak nitelendirmiştir (URL-7, 2019). Günümüzde ABD, İsrail, Suriye ve Rusya istihbarat kuruluşları CIA, KGB, MOSSAD, SAVAMA aracılığıyla terör örgütlerine istihbarat elemanları yerleştirmiş ve bu elemanlarla çeşitli terör eylemleri gerçekleştirerek devlet terörünü kurlsız şekilde uygulayan devlet olmuşlardır (Demirel, 2002:30-31).

Devletlerin içlerinde bir araç olarak kullanılan terör, devlet dışında da dış politika aracı olarak kullanmıştır (Westra, 2012:66). Devletlerin dış siyasetlerinde kullanmak üzere terörizme, bazen küçük yardımlar şeklinde bazen de sponsorluk derecesinde destek verdikleri görülmektedir. Terör eylemlerinin gerçekleştirilmesini teşvik eden bu tür “devlet destekli” terör eylemlerinin de yaygınlaştığı gözlenmektedir. Devletlerin sahip olduğu ateş gücü yüksek silahların, maddi kaynakların ve çeşitli istihbarat niteliği taşıyan bilgilerin bir kısmı dahi olsa terör örgütlerinin faydasına sunulması, devlet

destekli terör türü son derece tehlikeli hale getirmektedir (Saraçlı, 2007:1058; Küçükaltan, 2012:24).

Ülkelerin teröristlere dış politika için bir araç olarak verdikleri destek, basit yardım türlerinden, tam kapsamlı sponsorluğa kadar değişebilmektedir. Sponsorluk sayesinde, terör saldırıları artık sembolik eylemler olma özelliğinden çıkıp sonuçları katliam boyutuna ulaşan yıkıcı saldırılar haline gelmiştir. Bir başka destek olarak çeşitli devletlerin bir takım yasalarla ülkelerinde yer alan terör örgütü mensuplarının farklı yerlere kaçışları için çeşitli olanaklar sunmasıdır. Bu tür bir destek olduğunda terörle mücadele etmek çok daha zor hale gelmektedir. Terörizmin devletler tarafından sponsorluğu ayrıca devletlerarasındaki çatışmalara yol açtığı için tehlikeli olarak görülmektedir. Türkiye, Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği, kendini savunma hakkını kullanarak kesebilmektedir (Başeren, 2008:8).

Ayrıca genel olarak terör eylemlerinin demokrasi anlayışından uzak devletlerde daha yoğun olduğu görülmektedir. Ancak demokratik devletler de çeşitli nedenlerle terör saldırılarına destek vermektedir. Bu destek genellikle sponsorluk seviyesine ulaşmasa da, çeşitli nedenlerle terörizmi destekleyebilmektedir. Demokratik devletler bazen terörle ilgili faaliyetlere getirebilecekleri ticari faydalar nedeniyle izin verebilmektedir (Wilkinson, 2003:128).

Türkiye ve Terörizm başlıklı Türkiye Barolar Birliği Raporu'na (2006:225-226) göre hedef ve motivasyon temeline dayanan terörist sınıflandırması aşağıdaki gibidir

- **Anarşistler:** Devletin kurumsal ve siyasal yapısını yok etmek için çalışan teröristlerdir. Çarlık dönemi Rusyası'nda ve 20. yy. başlarında Avrupa'da bulunan teröristler anarşist gruba örnektir.
- **Eşitlikçiler:** Marksist olarak bilinen çeşitli şiddet eylemlerine başvurarak adil bir sistem kurmaya çalışan topluluklardır. Malaya Komünist Partisi, Japon Kızıl Ordu gibi örgütler örnek olarak verilebilir.

- **Gelenekçiler:** İçinde buldukları yönetim sistemini yok ederek kutsal saydıkları dini yapı ile tekrar oluşturmaya çalışmaktadırlar. Örneğin Nikaragualı Kontralar ile aynı sınıfta değerlendirilebilen Müslüman Kardeşler ve Hizbullah gibi örgütler.
- **Çoğulcular:** Yönetim düzeni üzerinde köklü değişimler hedefleyip, şiddet eylemleriyle gerçekleştirmeye çalışırlar. Örneğin; Angola'daki UNITA ve Uganda Milli Direniş Hareketi gibi örgütler.
- **Ayrıtlıkçılar:** İçerisinde buldukları siyasi yapıyı veya devleti yok sayarak, kendilerine ait bağımsız ayrı bir devlet kurmak isteyen terör örgütleridir. Örneğin Eritre Kurtuluş Örgütü, Tamil Kaplanları gibi örgütler. Terör örgütünün birçok çeşidi ile mücadele etmiş olan ve günümüzde de mücadeleye devam eden Türkiye'de yer alan PKK terör örgütü de bu grupta yer almaktadır.
- **Reformcular:** Yaşadıkları toplumun kurallarını yok saymadan, kendileri için daha fazla sosyal, siyasi ve ekonomik haklar talep eden terörist topluluklardır. Özerklik veya federasyon talep edenlerde bu gruba dâhil edilebilir. Örneğin; Nikaragualı Miskito Kızılderileri gibi örgütler.
- **Statükocular:** İçerisinde buldukları siyasi düzeni çeşitli şiddet eylemleri yaparak koruma altına alanlardır. Güney Afrikalı Afrikaner Direniş Örgütü ve İrlandalı Ulster Örgütü tipik örnekleridir.

2.4.2. Uygulama Alanına Göre Terör Türleri

Psikolojik savaşın bir unsuru olan terörizmi uygulama alanına göre ulusal ve uluslararası terör olarak ikiye ayırmak mümkündür (Küçükaltan, 2012:25).

2.4.2.1. Ülke içi (ulusal) terör

Ülke dışından herhangi bir destek almaksızın, devlete karşı yürütülen siyasal içerikli iç şiddet eylemleridir. Diğer bir deyişle, ulusal terör ülke içinde herhangi bir yabancı etkenin söz konusu olmadığı şiddet eylemleridir. Nisan 1995’de Oklohama City’deki Alfred P.Murrah Federal Binasına araç içinde atılan bomba ulusal teröre örnek verilebilmektedir (Saraçlı, 2007:1056; Küçükaltan, 2012:25).

Ayrıca ulusal terör eylemlerinin temelinde iki neden bulunmaktadır. Bunlar (URL-5, 2019):

- Ülke içinde yönetsel, gelir dağılımının dengesizliği, inançsal farklılıklar, etnik tabanlı baskıya maruz kalan bir topluluğun var olması (örneğin, Bask ve IRA Modeli).
- Ülke içindeki sözde bir ideoloji etrafında yönlendirilen bir topluluğun her yönden (finansal, lojistik vb.) dış güçler tarafından desteklenmesi (örneğin, PKK).

2.4.2.2. Uluslararası (küresel) terör

Ülke dışından, en az iki ülkenin vatandaşları tarafından gerçekleştirilen, finansal, idari, silah, lojistik vb. yönden destek alarak yönetilen siyasal içerikli şiddet eylemleridir (Küçükaltan, 2012:25). Uluslararası terörizm, “sistem dışında sisteme karşı bir mücadeledir” (Başeren, 2000:4; Türkiye Barolar Birliği, 2006:27). Uluslararası terörizm, çeşitli ülkelerde zarar veren, aynı zamanda eşit şiddetli eylemler gerçekleştiren terör şeklidir. Uluslararası terör, uyguladığı eylemlerinde farklı devletlerin veya uluslararası örgütlerin politikalarını tahrip etmeyi amaçlamaktadır. Bu eylemler birden çok devlet tarafından desteklenmekte olup, farklı ülke vatandaşlarına ve bunlara ait kurumlara karşı uygulanabilmektedir (Ordu, 2018:14). Uluslararası terörizmde uygulanan eylemler hedefleri ve yapılış amaçları bakımından birçok devleti ilgilendirdiği için uluslararası sorunlar meydana getirmektedir. (Semercioğlu,

2016:100). 1960'lı yılların başında ortaya çıkan ve gün geçtikçe artarak devam eden uluslararası şiddet eylemleri, ülkeler arasında önemli bir yere sahip olması bakımından uluslararası ilişkileri etkilemektedir. (Kılıç, 2007:46; Saraçlı, 2007:1057). Özetle, terör faaliyetlerinin bir yönüyle ulusal sınırları aşması bu faaliyetlerin uluslararası kimlik kazanmasını sağlamaktadır.

11 Eylül 2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne yapılan terör saldırısına kadar bir devlet içerisinde gerçekleşen terör saldırısının bir başka devleti yakından etkileyeceği hiçbir devlet tarafından düşünülmemiştir. Bu tarihten itibaren yapılan saldırılar devletlerin ortak problemi olarak görülerek terörizmi küresel boyuta taşımıştır (Çelik, 2009:40).

Alkan (2007:27)'a göre uluslararası terörizm kapsamında değerlendirilen eylemin aşağıda belirtilen koşulları sağlamış olması gerekmektedir:

- Şiddet eylemi uygulandığı ülkeden farklı bir ülkede planlanması gerekmektedir.
- Terör eylemini gerçekleştiren teröristlerin eylem yaptıkları ülke sınırlarından dışarı çıkarak başka ülkeye geçmesi gerekmektedir.
- Teröristlerin, içinde yaşadığı ülkeden farklı bir ülkeye karşı terör eylemi uygulaması gerekmektedir.
- Terör örgütünün, faaliyet gösterdiği ülkeden farklı bir devletten ekonomik, lojistik ve silah vb. destekler alması gerekmektedir.
- Örgütlerin ideolojilerini gerçekleştirmek için farklı örgütlerle birleşmesi veya destek alması gerekmektedir.

Çelik (2009:34)'e göre ise terör eylemlerinin uluslararası boyut kazanarak artması;

- Ülkeler arası ulaşım ve haberleşmenin hızlı artışı,
- Teknolojik gelişmeler ile silah ve teçhizat olanaklarının artması,
- Ülkelerin kendi ideolojilerini dünya üzerine yaymada terör örgütlerinin aracı olarak kullanması,

- Uluslararası örgütler arasında eğitim, istihbarat, lojistik ve teknik iş birliği oluşması,
- Maddi destek temini ve işbirliğinin artış göstermesi gibi sebeplere bağlıdır.

Yukarıda yer verilen bakış açılarına göre, terörizmin uluslararası boyutlar kazanması, teknolojinin hızlı gelişmesine ve terör örgütlerinin birbirleri ile iş birliği yapmalarına bağlanabilmektedir.

2.4.3. Uygulama Şekline Göre Terör Türleri

Şiddet kullanarak yıldırma eylemi olarak görülen terör olgusu uygulama şekline göre bireysel ve örgütsel terör olarak ikiye ayrılmaktadır.

2.4.3.1. Bireysel terör

Ulusal ve uluslararası kamuoyuna mesaj vermek amacıyla bir kişiye yönelik yapılan siyasal içerikli şiddet eylemidir. Bu eylemlere örnek olarak Abraham Lincoln suikastı, Papa II. Jean-Paul suikasti verilebilir (Küçükaltan, 2012:26).

Teknolojinin hızla gelişmesiyle belli bir ideolojiye sahip terör örgüt üyeleri, bu ideoloji doğrultusunda, eylemlerde kullanmak üzere çeşitli patlayıcı madde yapımını ve ne tür eylemler yapabileceğini öğrenmelerini kolaylaştırmıştır. Böylece bireysel terör türünün gelecekte en çok üzerinde durulması gereken terör türü olacağı söylenebilir. Örneğin, El-Kaide terör örgütünün taktikleri göz önüne alındığında herhangi bir üst yöneticiden talimat almadan bireysel olarak eylemleri yaptıkları görülmektedir. Son yıllarda Türkiye’de yapılan terör operasyonlarında birbirinin varlığından habersiz dört farklı El-Kaide yapılanması olduğu ortaya çıkmıştır. Konusunda uzman kişilerin görüşlerine göre bireysel teröre neden olan unsurların başında terörle mücadele eden ülkelerde ülkeye karşı yapılan terör eylemlerinin, işkencelerin vb. haberlerin medyada fazla yer bulması gelmektedir. Terör sempatizanı olarak adlandırılabilen bireyler herhangi bir örgüte bağlı kalmadan bazı örgütlerin ideolojilerini benimsemekte ve bu ideoloji etrafında bireysel olarak terör eylemini gerçekleştirmektedir. Herhangi bir

örgüte bağlılığı söz konusu olmadığından deşifre olmaları çok zordur ve eylemlerinde başarılı olma oranları oldukça yüksektir (Çelik, 2009:52-53).

2.4.3.4 Örgütsel terör

Türk Dil Kurumu örgütü “ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik, teşekkül, teşkilat” olarak tanımlamıştır (URL-8, 2019). Ayrıca 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nda yer alan örgüt kavramı “cemiyet, silahlı cemiyet, çete ya da silahlı çete” olarak ifade edilmektedir.

Örgüt içerisinde organize bir yapı ve aynı hedefe yönelmiş kişiler mevcuttur. Bu nedenle örgütsel terör içerisinde de sistemli ve ideolojik bir işbirliği söz konusudur. Örgütün içerdiği bu unsurlar doğrultusunda örgütsel terör için “devlet uygulamalarına karşı, devlet otoritesini yıpratmak vb. amaçlarla iki ya da daha fazla kişinin bir araya gelerek oluşturduğu sistemli siyasal şiddet eylemleridir” denebilmektedir (Küçükaltan, 2012:27). Örnek olarak, El-Kaide, PKK, IŞİD (Irak Şam İslam Devleti), IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu), Kızıl Tugaylar verilebilir.

2.5. Dünyadaki Terörizm Faaliyetleri

Terörizm kavramının ortaya çıkışı günümüzden 2000 yıl kadar öncesine ve hatta daha da öncesine dayandırılabilir. Ancak bu dönemlerde terörizmin efsanelerle karışık olduğu kabul edilmektedir. Tarih içerisinde en eski terör eyleminin M.S. 66-73 yılları arasındaki Filistin’de iktidar mücadelesi içerisinde bulunan Sicar Mezhep gruplarının örgütlü şekilde yapmış oldukları üst düzey eylemler olduğu bilinmektedir. 11 ve 13. yüzyıllarda İsmail mezhebine mensup Hasan Sabbah önderliğindeki Assasin (Haşhaşiler) gruplarının gerçekleştirdikleri eylemler, son yüzyılda Amerika’da kurulan Ku-Klux Klan örgütünün 1865 yılından sonra yaptığı eylemler, 20. yüzyılın başlarında Ermeni, Sırp, Makedon ve İrlandalı grupların eylemleri bağımsızlık için yapıldığı belirtilen eylemlere örnek teşkil etmektedir. II. Dünya Savaşı ile birlikte Rusya’da başlayan terör eylemlerinde, Hindistan’ın 1947 yılında parçalanmasından

sonra ortaya çıkan eylemlerde, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Filistin'de yaşanan iç savaş ve Cezayir'de FLN örgütünün Fransızlara karşı verdiği özgürlük savaşındaki eylemlerde terörün korkunç bir saldırı yöntemi olduğu görülmüştür (Abdurrahmanli, 2019:100).

Terör gruplarının Avrupa oluşumları incelendiğinde ise en eski örgütlerin başında IRA, İspanya'nın kuzeyi ile Fransa'nın güneyinde bağımsız bir devlet kurmak için savaştan ETA (Bask Yurdu ve Özgürlük- Euskadi Ta Askatasuna) ve Baader-Meinhof gelmektedir (Aslan, 2005:191). 1960 ile 1975'li yıllar arasında gerçekleştirilen terör saldırıları küresel terör kavramına dikkatlerin çekilmesine sebep olmuştur. Özellikle 1972 yılında Münih'te gerçekleştirilen olimpiyatlar sırasında İsraili atletlerin öldürülmesi Birleşmiş Milletler'in de dikkatini çekmiş ve terör konusunda mücadele etmeye başlamıştır. Diğer taraftan o dönemdeki terörist gruplara kıyasla son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Devletinin de mücadele içerisinde olduğu DEAŞ (Devlet'ül Irak ve's Şam) Avrupa ve dünya genelinde küresel etkiye sahip terör örgütlerindedir. Genellikle Irak ve Suriye'de faaliyet gösteren bu terör örgütü, sözde hilafet devletini kurmak için kanlı kitlesel eylemler gerçekleştirmiştir. El-Kaide terör örgütü üyeleri içerisinde meydana gelen oluşumla 2004 yılında kurulan bu örgüt, Irak El-Kaidesi olarak da bilinmektedir. 2014 yılında sözde hilafet devletini ilan eden DEAŞ terör örgütü Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde 2015 yılında 28, 2016'da 38, 2017'de ise 42 terör olayı gerçekleştirmiştir. Örgütün 2017 Ocak ile Eylül ayları arasında gerçekleştirmeyi planladığı saldırılardan on iki tanesi Fransa'da, beş tanesi İngiltere'de engellenmiştir. Ancak beş tanesi Almanya'da olmak üzere toplam sekiz saldırı ise maalesef gerçekleşmiştir. Beş yıllık süreç içerisinde Avrupa'da terör olaylarından dolayı hayatını kaybedenlerin sayısı 488 iken yaralananların sayısı 1450'dir (Ünsar ve Olçar, 2019:130-131).

Bu gibi örnekler geçmişten günümüze kadar geçen süreçte dünya üzerinde var olan terörizm olgusunun, ulusların güvenliğini tehdit eden en önemli unsurlardan biri olduğunu göstermektedir. Özellikle devletlerarası barışın tehdidi olarak görülen terörizm unsuru, soğuk savaşın sona ermesiyle değişime uğramış ve daha tehlikeli hale gelmiştir (Şimşek, 2016:230). Soğuk savaş sonrası yeni terör kavramı ortaya çıkmıştır.

Bu kavramın ilk eylemi, 1983 yılında ABD'nin Beyrut'ta bulunan deniz kuvvetlerine gerçekleştirdiği saldırı olarak bilinmektedir. Daha sonra gerçekleştirilen, 1988 yılında Lockerbie'de, 1993 yılında Dünya Ticaret Merkezi'ne, 1995 yılında Oklohama Murrah Federal Eyalet Binası'na, 1996'da Suudi Arabistan'da, 1998 yılında ABD'nin Kenya ve Tanzania'daki Büyükelçilikleri'ne, 2001 yılında Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıların yanı sıra İstanbul ve Madrid'te gerçekleştirilen saldırılar yeni terör kapsamında değerlendirilmektedir (Türkiye Barolar Birliği, 2006: 69).

Yeni terör kavramı, gelişen teknolojinin yanı sıra küreselleşmenin de etkisiyle güncel askeri cihazları ve iletişim araçlarını eylemlerinde kullanabilen suç ve terör gruplarının oluşmasına imkân sağlamıştır. Özellikle bu durumdan doğan El-Kaide, IŞİD vb. benzeri, örgütler coğrafi sınır tanımaksızın eylemlerini gerçekleştirerek dünya genelinde tehdit oluşturmaktadır. Bu tür terör örgütleri belirli bir devleti hedef almayarak, kendi ideolojilerine uymadığını düşündüğü tüm devletleri hedef almaktadır. Bu bakımdan gerçekleştirilen eylemler terörün küresellik niteliği kazanmasına sebep olmuştur (Kaşıkçı, 2016:5).

Küresel terör kapsamında 11 Eylül 2001 yılında ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan terör eylemleri değerlendirilmektedir. Dünyanın en büyük terör eylemi olarak tarihe geçen saldırıya El-Kaide lideri Usame Bin Laden'in katkısının olduğu belirtilmiş ve saldırı sonucunda ABD hükümeti vatandaşlarının güvenlik endişeleri artmıştır. Bu terör eylemleri dünya çapında bir kırılma noktası olarak değerlendirilmekle birlikte terörün uluslararası boyuta ulaştığının da göstergesi olmuştur (Ulaş, 2017:5).

Söz konusu bu saldırılardan sonra havayolu taşımacılığında gerek kişi sayısı gerekse gelirler bakımından ani düşüş meydana gelmiştir. Saldırılarından sonraki ilk dört günde ABD iç hat uçuşlarında %74'lük bir rezervasyon iptali gerçekleşirken, dünya genelindeki uçuşların ise % 19'luk kısmı iptal edilmiştir. Yapılan araştırmalar ABD'de bu saldırılardan önce her gün 1 milyon kişinin havayolu taşımacılığını kullandığını ancak saldırılar sonrasında bu rakamın % 35 azaldığını göstermektedir. ABD'de faaliyet gösteren en büyük ikinci havayolu şirketi olan United Airlines terör saldırıları

sonrasında 1.16 milyar dolar zarar ettiğini açıklarken, havayolu şirketlerinin toplam zararı ise 12.6 milyar dolar olarak kayıtlara geçmiştir (Bükeç ve Çelik, 2010:6-8). Bu denli zarara neden olan saldırıların yarattığı güvenlik endişeleri ABD havacılık güvenliğinin kökten değiştirilmesine sebep olmuş ve 19 Kasım 2001 tarihli Havacılık ve Ulaşım Güvenliği Kanunu'yla TSA (Transportation Security Administration) kurulmuştur (Türk, 2017:22).

Türk (2017:36-37)'ün yapmış olduğu çalışmaya göre ABD'nin devrim niteliğindeki havacılık güvenlik önlemleri aşağıdaki gibidir;

- Eylül 2001'de kesici kısmı bulunan veya sivri ucu olan nesnelerin el bagajında taşınmasına yasaklama getirilmiştir.
- 2001 Aralık'da ayakkabı içine patlayıcı madde yerleştirilerek gerçekleştirilmeye çalışılan eylem önlenmiştir. TSA bunun üzerinde ayakkabı taraması yapılmasına karar vermiştir.
- 2002 Nisan'da tüm hava limanlarına, bagajların hepsinde patlayıcı madde araması yapılması için EDS sisteminin kurulmasına karar vermiştir.
- 2002 Kasım'da ABD İç Güvenlik Bakanlığı kurulmuştur.
- 2004 Aralık'ta yolcuların aranması esnasında ceket çıkartmaları zorunlu olmuştur.
- 2005 Mart'ta yasaklı maddeler grubuna çakmak dâhil edilmiştir.
- 2006 Ağustos'da jellerin, sıvıların ve aerosollerin kabin içerisine alınması yasaklanmıştır.
- 2006 Eylül'de kabin içerisine alınabilecek sıvıların şeffaf poşetlerde en fazla 1 litreye kadar olması şartı getirilmiştir.
- 2007 Ekim'de istihbarat bilgilerine göre terör örgütlerinin uzaktan kumandalı patlayıcılar tasarladıkları öğrenilmiştir. Bunun üzerine TSA herhangi yasaklama getirilmeden kabin içerisine alınan uzaktan kumandaların detaylı incelemesini talep etmiştir.
- 2010 Ağustos'da TSA hava kargolarının tamamının taranması uygulamasını başlatmıştır.

- 2010 Kasım'da TSA yolcuların elle aranması uygulamasında katı kurallar getirilmiştir.
- 2010 Aralık'da TSA havalimanlarının tümüne ileri seviyede vücut tarayıcısını yerleştirtmiştir.

11 Eylül'de gerçekleştirilen terör saldırılarının çeşitli boyutlarda çok büyük olumsuz etkileri olmuştur. Turizm sektörü de bu saldırılardan olumsuz olarak etkilenmiştir. Saldırıların gerçekleştiği 11 Eylül sonrasındaki üç hafta içerisinde, dünya genelinde güvenlik endişeleri nedeniyle büyük miktarda rezervasyon iptalleri veya ertelemeleri gerçekleşmiştir. Bunun sonucu olarak turizmin doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olduğu pek çok endüstri kolunda da büyük bir ekonomik durgunluk baş göstermiştir. (Araña ve León, 2008:304; Mutlu ve Akbaş, 2016:2). Buna karşılık olarak, turizm endüstrisi üzerindeki olumsuz etki ekonominin diğer sektörlerinde domino etkisi yaratmış ve muhtemelen dünya çapında ekonomik durgunluğa yol açmıştır (Pizam ve Fleischer, 2001:3).

2.6. Türkiye'deki Terör Faaliyetleri

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşundan bu yana geçen 100 yıllık süreçte, ülkenin bağımsızlığına ve bölünmez bütünlüğüne yönelik olarak çeşitli terör saldırıları gerçekleşmiştir. (Bacık vd., 2017:57). Her dönemde ülkenin jeopolitik konumu üç kıtada birçok ülkeye hükmetmiş bir imparatorluğa ev sahipliği yapması ve farklı etnik gruplar içermesi sebebiyle iç ve dış kaynaklı problemlerle uğraşmak zorunda kalmıştır (Ceylan, 2012:272).

Türkiye jeopolitik konumu itibariyle dünya genelinde sorunlu bölgelerin (Balkan, Ortadoğu, Kafkasya ve Körfez) ortasında ve üç kıtayı birbirine bağlayan (Asya, Avrupa, Afrika) bir kavşak noktasında yer almaktadır. Bu bölgeler için çıkar amacı güden ülkeler, Türkiye'nin gelişmesini ve güçlenmesini istemedikleri için her türlü yıkıcı faaliyetlerde bulunmuş ve destek vermişlerdir (İşeri, 2008:29-30). Bu konu Türkiye'nin Yunanistan ve Suriye ile yaşadığı sorunlara yönelik örneklerle açıklanabilmektedir. Yunanistan, Türkiye ile arasındaki Kıbrıs sorunu, Suriye ise

Türkiye ile arasındaki Fırat ve Dicle sularının paylaşımı ve Hatay sorunu için PKK terörizmine destek verilmiştir (Türkiye Barolar Birliği Raporu, 2006:185).

Ülke refahını bozan etnik ayrılıkçı ve din temelli terör örgütleri kendilerine çeşitli ideolojiler amaç edinmişleridir (Demirci, 2018:10).

- **Radikal dinci terör:** Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra adını duyuran Hizbullah, El Kaide, İslami Hareket Örgütü (İHÖ), Hilafet Devleti (İCB-AFİD), Vasat, Tevhid Selam/Kudüs Ordusu gibi örgütlerden, İBDA/C, İCCB/AFİD, Vasat ve Tevhid Selam/Kudüs örgütleri günümüzde faaliyette bulunmamakta olup, Hizbullah, El Kaide ve DEAŞ terör örgütlerinin halen tehdit olarak görüldüğü söylenebilir (Demirci, 2018:11; Türkiye Barolar Birliği, 2006:552).
- **Etnik/ayrılıkçı terör:** Günümüzde etnik/ayrılıkçı terör örgütlerinin en önemlileri PKK ve ASALA(Ermenistan’ın Kurtuluşu için Gizli Ermeni Ordusu) terör örgütleridir (Türkiye Barolar Birliği, 2006:547; Saran ve Bitirim, 2010:89). Türklere yönelik geçmişi 1890’lı yıllara dek uzanan Ermeni Terör hareketi, diaspora iddiasıyla 1970’li yıllardan itibaren Türkiye’nin dış temsilciliklerine yönelik terör eylemleriyle hız kazanmıştır. Ermeni terör örgütü ASALA, 1918’den sonra I. Dünya Savaşı sırasında Ermenilere katliam yapıldığı iddiası ile birçok Türk diplomata yönelik saldırı gerçekleştirmiştir. Bu örgüt, 1980-1990 yılları arasında ABD’nin terör örgüt listesinde de yer almaktaydı. Bu terör örgütünün Türkiye içindeki ilk terör eylemi, 1982 yılının Ağustos ayında Ankara Esenboğa Havalimanı’nda gerçekleştirilmiş ve 9 kişi hayatını kaybetmiştir (Küçükaltan, 2012:35-36).

1974 yılında Türkiye’nin Güneydoğu bölgesinde yer alan PKK terör örgütü (Acar ve Atsız, 2017:115) Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile Suriye, İran ve Irak topraklarını da içerisine alan Kuzey Kürdistan’ı kurmayı hedeflemektedir (Güllüpinar ve Fidan, 2017:728). Kurulduğu tarihten itibaren PKK, hem Türk Silahlı Kuvvetlerini hem de sivilleri hedef almıştır. Ancak örgüt TSK’nın gücü karşısında

başarılı olamayacağını anlayınca Kürt halkının da katılacağı silahlı eylemlere başlamıştır. Ülkemizin gelişmesini istemeyen dış devletlerin bu tür terör örgütlerini destekledikleri bilinen bir gerçektir. PKK , DHP (Devrimci Halk Partisi), YDG (Yurtsever Devrimci Gençlik) Türkiye'deki ayrılıkçı terör örgütlerinden bazılarıdır (Ceylan, 2012: 293-306).

Yukarıda belirtilen terör örgütleri arasında Türkiye'yi can ve maddi açıdan en fazla kayba uğratan terör örgütü PKK'nın gerçekleştirdiği faaliyetlerdir (Unur, 2000:173; Aktan, 2002:59).

Küresel Terörizm Veritabanı verilerine göre, Türkiye'de 1970 yılından 2017 yılına kadar 4,292 terör eylemi meydana gelmiştir. Gerçekleşen eylemlerden; PKK (2145), Devrimci Sol (Dev-Sol) (236), Halk Kurtuluş Örgütü (69), Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (DHKPC) (43), Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) (36), Türkiye Komünist Partisi Marksist-Leninist (TKP-ML) 33), Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) (25), (ASALA) (17), Türkiye Hizbullahı (6) eylem gerçekleştirmiştir (URL-9, 2019).

Bu terör örgütlerinden özellikle PKK, Dev-Sol ile Hizbullah gibi terörist grupları Türkiye'de ciddi olumsuzluklara yol açmıştır. Özellikle PKK'nın terör saldırıları 1980'lerin ortasından bu yana binlerce can kaybına neden olmuştur. Ayrıca 1990'lı yılların ortalarında, turistlere ve turistik yerlere yönelik yapılan saldırılar Türkiye'de turizm sektörünü engellemenin bir aracı olarak yeni bir terörizm türünü ortaya çıkarmıştır. O yıllardan günümüze kadar gelen süreçte Türkiye'de, Ankara, İstanbul, İzmir'deki turizm bölgeleri ve Marmaris, Antalya, Çeşme ve Kuşadası'ndaki tatil beldeleri terörist saldırılarına maruz kalmıştır (Feridun, 2011:3349-3350). Bu nedenle turistlere yönelik terörist saldırılardan muzdarip olan Türkiye'de turizmden elde edilen gelirden azalma yaşanmıştır (Neumayer ve Plümper, 2017:195).

3. TURİZM VE TERÖRİZM İLİŞKİSİ

Çalışmanın bu bölümünde turizm kavramı ve özellikleri, turizmin arz-talep özellikleri, turizmin ekonomiye sağladığı faydalar, dünya ve Türkiye turizmine yönelik terör olayları ve terörizmin turizm üzerine etkileri ele alınacaktır.

3.1. Turizm Kavramı

Turizm, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemli bir gelir kaynağı olarak görülürken, insanlar içinse yaşam kalitelerini artıran bir araç olarak görülmektedir. İnsanlık tarihi kadar eski olan seyahat hareketleri, 20. yüzyılda daha modern hale gelmiştir. Geçmişten günümüze insanlar, çeşitli nedenlerle ikamet ettikleri yerden farklı bir yere seyahat etmişler ve bu seyahat olayı farklı dillerde farklı kavramlarla ifade edilmiştir. Ancak bu olayı tanımlamak için turizm sözcüğü üzerine yoğunlaşmıştır.

Yaratıldıkları günden beri hareket halinde olan insanların hareketliliğinden esinlenilerek Fransızca kökenli dönme, dolaşma, döngü, gezi anlamına gelen “*tour*” sözcüğü üretilmiş ve dünya literatüründe kabul görmüştür. Türkçeye “*tur*” olarak çevrilen sözcük hem turizmde hem de tur, tur atmak, tur tamamlamak, tam tur gibi kavramlarla orijinal anlamıyla da kullanılmaya devam etmektedir (Tanrısever, 2019:1). Ayrıca Türkçe’de turist için “*seyyah*” kelimesi kullanılırken turizm için “*seyahat*” kelimesi kullanılmaktadır (Çeken, 2016:13). Ancak bu noktada terminolojik olarak yapılan bir yanlışlığı belirtmek gerekmektedir. Her yapılan seyahat turizmle özdeşleştirilmektedir. Çünkü her yapılan seyahat turizm olarak değerlendirilememektedir. Seyahatin genel anlamı ele alındığında yolculuk, gezi olarak tanımlanmaktadır (URL-10, 2019). Diğer bir deyişle seyahat, insanların boş zamanlarında veya herhangi bir nedenle kısa ya da uzun mesafelerde bir yerden başka bir yere; hava, kara ya da deniz ulaşımından faydalanılarak yapılan yolculuklardır. Seyahat faaliyetini gerçekleştirenler sadece turistler değildir. Bu nedenle bütün turizm hareketleri birer seyahat niteliğindedir, ancak tüm seyahatler turizm kapsamına girmemektedir (Küçükaltan, 2012:3).

Turizm kavramı için ilk tanım 1905 yılında E. Guyer-Freuler tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre turizm, “gittikçe artan dinlenme ve hava değişimi ihtiyaçları, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine, doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirlerine daha çok yaklaşmasına olanak veren modern çağa özgü bir olay”dır (Eralp, 1983:31; Kozak vd., 2013:15).

Turizmi kurumlar için tanımlayan yazarlar içerisinde en tanınmış olanlar Hunziker ve Krapf'tır. Onların tanımına göre “turizm, insanların yaşadıkları çevrenin dışında bir yere yaptıkları yolculuklardan sürekli orada kalma ve para kazanma amacı olmadan çeşitli amaçlarla konaklamalarından meydana gelen ilişkilerin tümüdür” (Kozak, vd., 2014:2-3). Turizm için yapılan bu tanım 1963 yılında Dünya Turizm Örgütü tarafından turizmin tanımı olarak kabul edilmiştir (Ordu, 2018:22).

Toskay'a göre (1989:39) ise turizm, “*insanların sürekli olarak ikamet ettikleri, çalıştıkları ve doğal ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahat ettikleri ve buradaki, genellikle turizm işletmecilerinin ürettiği ürün ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olayların ve ilişkilerin tümüdür*”.

Turizm ile ilgili yapılan tanımlamalara bakıldığında turizm faaliyetlerinin meydana gelmesinde konaklama unsurunun önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Konaklamanın sürekli yaşanan, çalışılan yer ve günlük yaşamın gerektirdiği gereksinimlerin karşılanması için seyahat edilen yerlerden farklı bir yerde yapılması gerekmektedir. Turizm faaliyetlerinin meydana gelmesinde diğer bir önemli unsur, gidilen yerde üretilen mal ve hizmetlerin (konaklama, ulaşım, yeme-içme, alışveriş vb.) talep edilmesidir. Bu da turizm sektörünün çok sayıda sektörlerle ilişkili olması, doğrudan ve dolaylı olarak istihdam yaratması, döviz girişini sağlaması dolayısıyla ödemeler dengesinde önemli bir yere sahip olması turizmin ekonomik boyutlarını ortaya çıkarmaktadır (Unur, 2004: 114-115; Küçükaltan, 2012:4; Lejárraga and Walkenhorst, 2013:8; Aydın vd.,2015:145). Ekonomik boyutları nedeniyle de turizm

faaliyetlerini seyahat ile özdeşleştirmemek gerekmektedir. Bu yönleri turizmi seyahatten farklılaştırırken, terörizm için de cezbedici kılmaktadır.

3.2. Turizmin Özellikleri

Turizm faaliyetleri, turizm türlerinin ve turizme iten sebeplerin çeşitli olmasından dolayı önemli karakteristik özelliklere sahiptir Emek yoğun bir sektör olan turizmin gelişerek hem ulusal hem de uluslararası düzeyde hızla büyümesi turizme has bir takım özellikleri barındırmasından kaynaklanmaktadır. Bukart ve Medlik'e göre (1981:42 aktaran Çeken, 2016:16) turizme özgü beş özellik vardır;

- Turizm olayı, birbiri ile ilişki halinde olan karmaşık bir yapıdadır.
- Turizm, içerdiği seyahat unsuru ile dinamik, konaklama unsuru ile statik olan bir sisteme sahiptir.
- Turizm bünyesinde barındırdığı dinamik ve statik unsurlar devamlı ikamet edilen ve çalışılan yerler dışında olmaktadır.
- Turizm hareketi geçici olmalıdır ve turizm hareketini gerçekleştirmek için gidilen yerde yirmi dört saatten az ve bir yıldan fazla kalmamak gerekmektedir.
- Turizmin amacı para kazanmak, ücretli iş gibi ekonomik amaç içermemelidir.

3.3. Turizm Arzını ve Talebini Etkileyen Faktörler

Turizm arzının farklı şekillerde tanımlandığı ancak bu tanımların birbirine yakın anlamlar içerdiği görülmektedir. Genel bir tanımlamayla turizm arzını, turistlerin turistik tüketimde istek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla turistlere sunulan mal ve hizmetlerin tümü olarak ifade etmek mümkündür.

Bir diğer turizm arzı tanımı ise; ülkenin ya da bölgenin pazarlanması için üretilen turistik faaliyetlerinin tümüdür. Bu bakımdan turizm arzı, içeriden ve dışarıdan gelecek turizm ihtiyacına maddi amaçlarla cevap vermek için, turizm işletmeri aracılığıyla verilen hizmetlerin tümünü oluşturmaktadır (Marcouiller ve Prey, 2005:23). Ayrıca bu tanım turizm kapasite verilerinin düzeyine değinmektedir.

Kapasite düzeyini belirleyen ölçütler, turizm işletme sayısı, bunlara ait oda ve yatak sayıları vb. gibi verilerden oluşmaktadır (Aydın ve Gencür, 2015:45).

Turizm talebi kavramı ele alındığında ise talebin konuşma dilinde daha çok “istek” ve “arzu” anlamında kullanıldığı (Çuhadar, 2006:37) görülmektedir. Güneş ve Kabadayı (2015:34) ise turizm talebini “belli bir amaç için belli bir dönemde turizm ürünlerini satın alma arzusunda olan kişilerin toplamı” şeklinde ifade etmektedir.

Turizm talebinin bağımsız bir yapıya sahip olması (her insanın kendi dürtülerinin etkisiyle hareket etmesi), homojen olmaması (tüketicinin psikolojisi kaynaklı), esnek olması (kolayca vazgeçilebilen bir yapıya sahip olması), hizmetlerin stoklanamaması (Ulucan ve Kızılırmak, 2018:89) ve ürünlerin tüketiminin sadece üretiminin gerçekleştiği yerde tüketilmesi gerekliliği, turizm talebini önemli hale getirmektedir (Çeken, 2016:65).

Turizm arzını ve talebini etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Ancak başlıca turizm arzını etkileyen faktörler, “çekicilik, ulaşılabilirlik, imaj ve yerel halkın turizm algısı”dır ve başlıca turizm talebini etkileyen faktörler ise, “ekonomik faktörler (gelir düzeyi, fiyat düzeyi, ekonomik uzaklık), sosyal faktörler (aile yapısı, eğitim düzeyi, dil güçlükleri, meslek, yaş ve cinsiyet, şehirleşme), politik nedenler ve psikolojik nedenler (kişilik yapısı ve motivasyon, kültürel uzaklık, beğeni ve alışmışlıklar, snobizm)”dır (Kozak vd.,2014).

Turizm arzını etkileyen faktörler üzerinde terörizm faaliyetlerinin etkisi söz konusudur. Çalışma kapsamında, terör faaliyetlerinin turizm arzını etkileyen faktörlerden “çekicilik, ulaşılabilirlik ve imaj” faktörlerini daha çok etkilediği düşünülerek bu üç faktör ele alınmıştır.

3.3.1. Çekicilik

Herhangi bir turizm bölgesinin turizm ürünü olarak görülebilmesi ve devamlılığının sağlanması için ulaşılabilir ve çekici olması şarttır. Çekicilik, bir bölgeye gidecek

turistlerin gidiş sebeplerinin bilinmesi, o bölgede bulunan turizm firmalarına yön vermesine ile sürekliliğini sağlamaktadır (Ordu, 2018:28). Ayrıca çekicilik faktörü, seyahat eden turistlerin gidecekleri yerleri seçmelerini etkilemesi açısından turistik ürünlerin çeşitliliğinin oluşmasını sağlamaktadır (Tatar vd., 2017:980). Turistleri bir ülkeye veya bölgeye seyahat etmeye yönlendiren çekicilik faktörünü ikiye ayırmak mümkündür. Bunlar (Erdoğan, 2006:13):

- **Yer çekiciliği:** Gidilecek turistik yerin turisler tarafından kültürel varlıkları, tarihi yapısı ve doğal güzellikleri için tercih edilmesidir. Buna Kapadokya peribacaları, piramitler, Pamukkale Travertenleri gibi yerler örnek olarak gösterilebilir.
- **Olay çekiciliği:** Turistik faaliyetin, gidilecek bölgenin yerinden dolayı değil de o bölgede yapılacak etkinliğin vasıtasıyla oluşmasıdır. Buna örnek olarak festivaller, fuarlar, sergiler gösterilebilir. İşlevsel olarak iki çekicilik faktöründen de yararlanması gerekmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere turistleri çeşitli destinasyonlara yönlendiren yer çekiciliği ve olay çekiciliği faktörleri bulunmaktadır. Bu faktörler turistlerin seyahat karar verme sürecini etkilemektedir. Ancak turistler seçecekleri destinasyonun yeterli çekiciliğe sahip olup olması konusunun yanı sıra o destinasyonda güvenlik sorununun olup olmaması konusunu da ön planda tutmaktadırlar. Bu nedenle bu konu ile ilgili araştırmalar yapılmaktadır. Örneğin, Sönmez ve Graefe (1998:131)'nin yaptıkları çalışmada Irak, Somali, Libya, Lübnan ve Suriye ülkelerinin turistler tarafından güvensiz olduğu, Kanada, Yeni Zelanda, İsviçre, İsveç ve Avustralya ülkelerinin ise çok güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır.

3.3.2. Ulaşılabilirlik

Turizmin oluşmasında önemli faktörlerden biri de gidilecek bölgeye veya turizm işletmelerine ulaşımın kolay olmasıdır. Gidilecek bölgenin çekiciliği ne kadar fazla olsa da kara, hava, denizyolu ulaşımalarının alt yapı ve üst yapı gibi imkânlarının kısıtlı

olması turizm satışlarını olumsuz yönde etkileyecektir. Çekiciliği yüksek olan turizm bölgesinin potansiyel ziyaretçilere yakın olması ve uygun maliyetli pazarlanması ulaşılabilirliğini göstermektedir (Kozak vd., 2014:43) Turizm acentalarının pazarlamasının en kolay olduğu turizm bölgeleri ulaşılabilirliği yüksek olan yerlerdir. Turizm bölgelerinin ulaşılabilir olması potansiyel ziyaretçilere uygun ücretli ulaşım imkânı sağlamaktadır (Ordu, 2015:28-29). Nüfusu yüksek olan yerleşim yerlerine yakın bulunan turizm bölgelerinin ulaşım imkânı kolaylığı daha fazla turist çekmesini sağlamaktadır (Erdoğan, 2006:14) .

Günümüzde turizmin gelişmesine katkı sağlamak amacıyla kamu kuruluşları tarafından gerçekleştirilen çeşitli alt ve üstyapı faaliyetleri sonucunda turizm bölgelerine ulaşım daha kolay bir hal almıştır. Bu kapsamda ise özellikle havayolu taşımacılığına önem verilmekte ve birçok turistik destinasyona ya da bu destinasyonlara yakın yerlere havaalanları yapılmaktadır. Ancak terör grupları yaptıkları eylemlerin dünya medyasında daha fazla yankı uyandırması amacıyla hedef olarak çoğunlukla havaalanlarını seçmektedir. 1970- 2018 yılları arasında Türkiye’de turizm sektörünü hedef alarak gerçekleştirilmiş terör olayları incelendiğinde, (Tablo 3.2) eylemlerin çoğunluğu havaalanları olmak üzere tren istasyonlarında gerçekleştirildiği görülmektedir.

3.3.3. İmaj

Bir turistik bölgenin sahip olduğu imaj, turistlerin o bölgeyi tercih etmelerini etkileyen önemli bir faktör olarak bilinmektedir (Çolak, 2009:11). Turistik bölgenin pazarlanmasında ölçüt değerler bileşeni olan imajın; gidilecek bölgenin inançları ve fikirleri ile kişilerin o bölge hakkında duygu ve düşüncelerinin, beklentilerinin dışı aktarımı olarak düşünülebilmektedir (Ayaz vd., 2015:45-46).

Destinasyon imajının yalnızca deneyimlerle oluştuğu düşünülse de, bunun yanı sıra turizmin güdüleyici etkisinde de bağlıdır. İmaj oluşumu ve gezilerden beklentiler potansiyel turistlerin zihinlerinde oluşturdukları düşüncelere bağlılık göstermektedir. Örneğin, Karadeniz bölgesine seyahat etmeyen yabancı turistlerin zihninde bu bölgenin

sunmuş olduğu görsellik imajı oluşamaz. Bölgenin çekim imajı kitle iletişim araçları ile değişebilir. Ancak oluşan imaj turistlerde önceden oluşan imajla farklılık gösterebilir. Bu durum kişilerin karar vermede zorlanmalarına sebep olabilmektedir (Rızaoğlu, 2004:174-175).

Potansiyel turistler, terör, siyasi istikrarsızlık ve savaş gibi nedenlerle zarar görmüş destinasyonların, kendilerinde yarattığı olumsuz imajdan dolayı, bu bölgelere seyahat etmekte isteksizdirler (Sönmez vd., 1999:13).

Kişileri seyahat etmeye iten değişik motivasyonların oluşmasında ve kişilerin bu motivasyonlarını gerçekleştirebilmeleri için uygun şartların meydana getirilmesinde birtakım etkenlerden söz edilebilmektedir. Bu etkenler; ekonomik, sosyal, politik ve psikolojik olarak dört başlık altında incelenebilmektedir (Kılıç ve Demir, 2017:75). Ancak çalışma kapsamında, terör faaliyetlerinin turizm talebini daha çok etkilediği faktörlerden “ekonomik faktörlerden fiyat düzeyi”, “politik faktörler” ve “psikolojik faktörler” ele alınmıştır.

3.3.4. Fiyat Düzeyi

Ekonomi teorisi, fiyatın herhangi bir talep araştırmasına dâhil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak turizm çalışmalarında özellikle fiyat düzeyi can sıkıcı bir konudur (Crouch, 1994:13). Çünkü turizm talebini etkileyen en önemli faktör turistik ürünlerin fiyatlarıdır. Turistik ürünlerin fiyatları ile talep arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Turistik ürünlerin fiyatlarında herhangi bir artış söz konusu olduğunda turizm talebi düşmektedir ya da bu ürünlerin fiyatlarında düşüş meydana gelirse turizm talebinde de artış görülmektedir. Örneğin, birbirine turist gönderen ülkelerin fiyat düzeyleri sabitken, turist alan ülkedeki fiyat düzeyi, turist gönderen ülkeye kıyasla daha yüksekse, turist alan ülkeye ilişkin turizm talebinin düşmesi beklenmektedir. Yani turist alan ülkelerde turistik mal ve hizmetler daha pahalı olabilmektedir. Ancak yoğun rekabet ortamında turist ağırlayan ülkede fiyatlar yükselirse bu ülkelere talep azalacak ve talep rakip ülkelere kayabilecektir (Muñoz, 2007:17; Aydın vd., 2015:155-156; Çeken, 2016:71). Turistik ürün fiyatlarının değişmesi durumunda ise turizm talebinin

göstereceği değişimler ikame etkisi de yaratmaktadır. Örneğin, bazı zamanlarda turizm destinasyonları birbirleri yerine ikame edilebilmektedir.

Terör faaliyetlerinin turizm talebini etkileyen ekonomik faktörlerden fiyat düzeyini de etkilediği bilinmektedir. Örneğin, 11 Eylül saldırılarından sonraki ilk üç ay ABD'deki konaklama işletmeleri için oldukça zorlu geçmiştir. Çünkü otel rezervasyonlarında %20 ila %50 arasında iptaller görülmüş seminerler, toplantılar ve fuarlar ya ertelenmiş ya da tamamen iptal edilmiştir. Bu zorlu dönemde ABD turizm gelirlerinde 2 milyar dolara yakın kayıp yaşamıştır. Birçok otel işletmeleri bu darboğazı atlama için oda fiyatlarında %30 ila %50 arasında bir indirim gitmek zorunda kalmıştır. Ayrıca bu indirimlere ek olarak bedava kahvaltı, üç gece kal iki gece öde gibi değişik promosyonlar da yapmışlardır (Goodrich, 2002:576).

3.3.5. Politik Faktörler

Turist gönderen ve alan ülkelerin politik tavırları turizm talebini olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Turistlerin yurt dışı seyahatlerini sınırlayıcı uygulamalar turizm talebini azaltıcı etki yaratmaktadır. Ayrıca, turist kabul eden ülkelerde uygulanan sınır prosedürleri, vize sorunu, gümrük işlemleri, döviz dalgalanmaları (Deniz ve Karadağ, 2018:66) ile ilgili düzenlemeler o ülkenin turizm talebini arttıracak ya da azaltacaktır. Bunlara ek olarak, turistlerin kendi ülkelerindeki politik durum kadar gidilen ülkenin politik durumu da oldukça önemli olmaktadır. Gidilecek olan ülkelerin diğer ülkelere uyguladıkları politika ve yasalar talebi etkilemektedir. Bu nedenle turizm sektörünün gelişmesi için hükümetler turistlerin seyahatlerini gerçekleştirirken politik engellere takılmamaları için çeşitli düzenlemeler yapmalıdırlar (Bozok, 1996:26).

Ayrıca turizm talebini önemli ölçüde etkileyen korku ve güvenlik eksikliği de politik faktörler içerisinde değerlendirilebilmektedir. Çünkü insanların temel gereksinimlerinden olan kişisel güvenlik, herhangi bir destinasyona seyahat sırasında algılanan ya da mevcut seyahat risklerinden etkilenmektedir. Bu etkilerin sonucunda turistler seyahatlerini iptal etmekte ya da farklı bir destinasyona yönelebilmektedir. Bu

gibi nedenler de turizm sektörünü doğrudan veya dolaylı olarak zarara uğratabilmektedir (Öztürk ve Şimşek, 2013:22).

Bunlara ek olarak, herhangi bir suçu olmayan turistlerin kaçırılması ya da öldürülmesi, yolcu uçaklarının kaçırılması ya da infilak ettirilmesi, havaalanlarının bombalanması gibi olaylar da potansiyel turizm talebinin azalmasına neden olmaktadır. Örneğin, 1986 yılında Travel Weekly'nin seyahat acentalarına anket uygulamak suretiyle yaptırdığı bir araştırmada, acentaların %87'sinin uluslararası terör olaylarından olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Kendi ülkesinde terörle ilgili hiçbir sorun olmasa dahi, terör olayları ile uğraşan ülkelerle komşu olmak turizm talebini azaltıcı etki yapacaktır. Örneğin, Hindistan Sri Lanka'daki terör faaliyetlerinden, Pakistan Afganistan'daki iç savaştan, Zambiya Zimbabve'deki şiddet olaylarından, Doğu Afrika Uganda'daki darbelerden turizm talebi zarar görmüştür (Bozok, 1996:27-28).

Ülkeler arasında yaşanan krizler sınır prosedürlerini ve vize sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar turizm talebini olumsuz yönde etkilemektedir. Buna en iyi örneklerden bir tanesi Türkiye-Rusya arasında yaşanan 2015 yılında uçak krizi ve 2016 yılında Rus büyükelçisi suikasti ile birlikte Türk-Rus ilişkilerinin bozulmasıdır. Rusya hükümeti uçağın düşürülmesinden kısa bir süre sonra bazı yaptırımları yürürlüğe koymuştur. Özellikle Türkiye ve Rusya arasında vize serbestisinin kaldırılması, Rusya'dan Türkiye'ye yapılan tur satışlarının yasaklanması ve charter uçuşlarının kaldırılması Türkiye turizmini olumsuz yönde etkilemiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün 2015 ve 2016 verileri de bunu desteklemektedir. 2015 yılında Rusya Türkiye'ye 3.649.003 turist göndererek Almanya'dan sonra en çok turist gönderen ikinci ülke olmuştur. Ancak bu sayı 2016 yılında 866.256'e düşmüştür (URL-11, 2019). Dolayısıyla deniz-kum-güneş üçlüsü, paket tur fiyatlarının uygun olması, 3 saatlik bir uçuşla Türkiye'ye ulaşılması, vize kolaylığı gibi nedenlerle Ruslar tarafından tercih edilen Türkiye, Rus turistlerden yılda ortalama 3 milyar dolar gelir sağlarken turist sayısının düşmesiyle bu gelirden mahrum kalmıştır (Gültekin, 2017:274).

2015 ile 2016 yılları arasında yaşanan krizlerin akabinde uygulanan yaptırımlar, darbe girişimi ve terör eylemleri nedeniyle Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısında ciddi bir düşüş görülmüştür. Bu düşüş, Türkiye ekonomisi için büyük bir kayıp sayılmaktadır. Cari açıkları kapatmada önemli etkiye sahip turizm gelirlerinin bu dönemde düşmesi Türkiye'nin cari açık vermesine neden olmuştur. 2016 yılının yaz döneminde Türkiye'de pek çok konaklama işletmesi sezonu boş geçirmiştir. Dış turizm talebinde görülen azalmalar nedeniyle zarara uğrayan turizmciler zararlarını karşılamak için uygun fiyatlar ve ödeme koşulları ile iç pazara yöneltmişler ve zararlarının bir kısmını bu şekilde karşılamışlardır (Yaşar ve Yaşar, 2017:101-104).

3.3.6. Psikolojik Faktörler

Psikolojik faktörler, çeşitli psikolojik yapıya sahip turistlerin turistik ürün tüketimlerinden doyum seviyelerinde değişik eğilimler göstermeleri şeklinde açıklanabilmektedir ve turizm talebini etkileyen birçok psikolojik unsurdan söz edilmektedir. Turistlerin sahip oldukları psikolojik durumların hangi destinasyona seyahat edeceklerine karar verme sürecinde etkili olduğu bilinmektedir. Özellikle turistlerin güvenlik ve emniyet algılamaları bu noktada belirleyici bir faktör olmaktadır. Ayrıca risk algısı turistlerin belirli bir ülkeye seyahatten kaçınma veya iptal etme davranışını etkilemektedir (Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009:411). Turistlerin seyahat tercihlerini terör, siyasi istikrarsızlık ve savaş gibi olumsuz olaylar etkilemektedir. Bu olaylar hem gerçekleştiği zamanda hem de sonrasında turistlerin tercihlerinde önemli rol oynamaktadır (Lepp ve Gibson, 2003:607; Çetinsöz, 2011:31).

3.4. Turizmin Ekonomiye Sağladığı Faydalar

Dünya turizminin geriye dönük 60 yıl içerisinde yaşadığı çeşitlenme ve gelişmeler turizmi dünya genelinde hızlı büyüyen bir sektör haline getirmiştir. Dünya üzerinde seyahat edenlerin sayısı her geçen yıl artış göstermektedir. Yıllar içerisinde sürekli büyüme eğiliminde bulunan turizm sektörü, İkinci dünya savaşının ardından ve özellikle 1950'li yıllardan günümüze kadar geçen süreçte sürekli büyüme gösteren ve

uluslararası turizm hareketlerine katılanların sayısının sürekli arttığı turizm sektöründe turist sayısı 25 milyondan 2018 itibarıyla 1,4 milyar kişiye ulaşmıştır Dünya Turizm Örgütü, 2019 için tarihsel büyüme eğilimine paralel olarak %3'lük veya %4'lük bir artış öngörmektedir (Furmolly ve Uludağ, 2018:12; URL-12, 2019). Turist sayısında meydana gelen yükselişle doğru orantılı olarak harcamalarda da yükseliş görülmüştür.

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (World Travel & Tourism Council -WTTC)'nin 2019 yılı verilerine göre, 2018 yılında turizm sektörü en hızla büyüyen ikinci sektör olmuş ve aynı yılda küresel ekonomiye 8.8 trilyon ABD Doları katkı sağlamıştır. Bu katkı, küresel GSYİH'nin %10,4'üne eşittir. Ayrıca küresel ekonomi %3,2 oranında büyürken, turizm %3,9 ile ortalamanın üzerinde bir büyüme gerçekleştirmiştir. Madencilik, Tarım, Otomotiv, Seyahat ve Turizm, Finansal Hizmetler ve Ticaret sektörleri küresel GSYİH'yı etkilemektedir. Turizmin 185 ülke ve 25 bölgedeki küresel ekonomik ve istihdam üzerindeki etkisini ölçen yıllık analizde, sektörün 319 milyon kişiye iş sağladığı veya 2018'de toplam istihdamın %10'nu karşıladığını (dünyadaki her on işten birini temsil etmektedir) göstermiştir. Sektör, son beş yılda dünya genelinde yaratılan tüm yeni işlerin beşte birini oluşturmaktadır. Turizm GSYİH'sine göre dünyanın en hızlı büyüyen ülkeleri, ekonomileri gelişmekte olan ülkelerdir. Bu, sektörün faydalarını dünyaya yayma kabiliyetini ve turizmin kalkınma için bir araç olarak getirdiği fırsatları göstermektedir. 2018 yılında Etiyopya (%+48,6), Ekvador (%+21,6), St Kitts ve Nevis (%+16,8), Mısır (%+16,5) ve Türkiye (%+15,0) turizm GSYİH'sinin büyümesinde dünyaya öncülük eden ülkelerdir. Turizmin 2018 yılındaki GSYİH büyümesi, özellikle %4,2 oranında büyüyen uluslararası ziyaretçilerden gelen harcamalar ve boş zaman harcamaları (%+4,1) nedeniyle gerçekleşmiştir. Bu, uluslararası harcamaların toplamının 2017 yılında %27,3'ten 2018 yılında %28,8'e ve boş zaman harcamalarının 2017 yılında %77,5'ten 2018 yılında %78,5'e yükselmesini sağlamıştır. Ülkelerin geçen yılki küresel turizm büyümesine katkısı bakımından Çin ve ABD hâkim durumdadır. Diğer büyük katkı sağlayan ülkeler arasında %6 pay ile Hindistan bulunurken, Türkiye, Fransa ve Japonya 2018 yılındaki büyümenin %4'üne katkı sağlamıştır. Yavaşlayan küresel ekonomiye rağmen 2019 yılında turizm büyümesinin esnek kalması beklenmektedir. Yapılan tahminler turizmin %3,6 artmasına işaret etmektedir.

Turizm sektörü, Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'nin yıllık araştırma verileri doğrultusunda 2018 yılı içerisinde Türkiye'nin turizm endüstrisinin GSYİH'ya toplam katkısı 95.6 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir ve bu rakam toplam ekonominin %12,1'ini oluşturmaktadır. Diğer taraftan Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'nin verilerine göre turizm sektörü 2018 yılında 2.205.600 istihdam yaratmıştır (toplam istihdamın %7,7'i) ve 2029 yılında ise bu katkının 2.930.100 olacağı öngörülmektedir (URL-13, 2019).

Tüm bu bilgiler göz önüne alındığında turizm sektörü; sosyal ve kültürel, fiziksel alan, politik, demografik gibi alanlara etkili olsa da, daha çok ekonomik açıdan değerlendirilmektedir. Turizmin en belirgin özelliği ülke ekonomisine verdiği olumlu sonuçlar olarak nitelendirilmektedir. Turizm sektöründen elde edilen gelirlerin ödemeler dengesine ve enflasyona, turizm sektörünün istihdama olumlu etkisi açıktır (Bostan vd., 2010:250; Demirtaş, 2010:239). Bir ülkenin ekonomisinde turizm sektörünün öneminin daha iyi anlaşılması için, o ülkenin ekonomisinin belli bir zaman dilimi içerisinde elde edilen gelirlerin ne kadarının turizm sektöründen elde edildiğine bakmak yeterli olacaktır. Turizmin ülkelere önemli derecede gelir getirmesi, istihdam sağlaması, döviz kazandırması bakımından ülkenin ekonomik ve sosyal refaha ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Bu bakımdan ülkeler arasında turizm, ekonomik sorunların atlatılmasında birincil öneme sahip olmuştur. (Coşkun, 2010:40-41).

Turizmin ekonomiye kattığı olumlu etkiler aşağıda belirtilmiştir (İçöz, 2005:186).

- Yatırımları arttırıcı etkisi,
- Döviz getirisi ile ödemeler dengesini sağlama etkisi,
- Yöresel ve ülkesel ekonomik gelişmeye etkisi,
- Bireysel gelirlerin artmasına etkisi,
- İş alanı oluşturması ve iş alanlarının genişletilmesine etkisi,
- Ekonomi yapının olumlu yönde geliştirici ve değiştirici etkisi,
- Etki alanı içerisindeki ticari faaliyetlerin hareketlendirilmesi, turistik ürünler ve hizmetlerin gelişmesi üzerine etkisi,
- Kamu gelirlerinin yerel ve merkezi boyutta artması etkisi.

Turizm sektörü emek-yoğun bir sektör olması sebebiyle doğrudan istihdam etkisi yaratmaktadır. Ayrıca sektör içerisinde hizmet veren diğer sektörlerle iş imkânları yaratarak istihdama fayda sağlamaktadır.

Turizm sektörü içerisinde üç tip istihdam bulunmaktadır. Bunlar (Avcıkurt, 2003:28; Çeken, 2016:141):

- Doğrudan istihdam konaklama, eğlence, ulaşım gibi diğer ilgili sektörlerde hizmet alan turistlerin getirmiş olduğu gelir sayesinde bu alanlarda oluşan istihdama denilmektedir.
- Dolaylı istihdam sektörler arası bağlantıyı ölçmektedir. Bu istihdam turistik harcamalar sonucu oluşmayan, turizmin arz bölümünde yer alıp, turizm sektörüne girdi sağlayan diğer sektörlerde yaratılan istihdam şeklidir. Basım / yayın, kamu hizmetleri, finansal hizmetler, sağlık hizmetleri, güvenlik hizmetleri, araba kiralama, imalat, nakliye, gemi yapımı, uçak üretimi, tesis geliştirme, cam ürünleri, demir / çelik örnek olarak verilebilir.
- Uyarılmış istihdam yerel ekonomide harcadıkları gibi doğrudan ve dolaylı olarak kazanılan gelirlerin etkilerini ölçmektedir. Kısacası turizm bölgesinde yaşayan halkın turizm gelirlerini harcaması sonucu ortaya çıkan istihdama denilmektedir. Yiyecek ve içecek tedariki, perakendeciler, ticari hizmetler, toptancılar, konut, kamu hizmetleri üreticileri, kişisel hizmetler örnek olarak verilebilir.

Ekonomi içerisinde turistlerin yapmış oldukları harcamalar bir dolaşım sistemi yaratarak dolaylı ve uyarılmış etkilere sebep olmaktadır. “*Bir ekonomide bağımsız harcamalardaki artışların milli gelirden kendilerinden daha büyük bir artışa yol açmalarına çarpan etkisi denilmektedir*” (Unur, 2004:125). Diğer bir deyişle, herhangi bir sektörde oluşan gelir, sektör içerisine dağılarak başka kişilere de gelir sağlamaktadır.

Çarpan etkisi turizm sektöründe yoğun olarak görülmektedir. Örneğin, turizm içerisinde seyahat acenteleri, ulaştırma şirketleri, oteller, lokantalar gibi ekonomik birimler turistlerden elde ettikleri gelirlerin bir kısmını verdikleri hizmeti devam ettirebilmek için satın aldıkları ürünün bedeli şeklinde toplumun diğer kesimlerine dağıtmaktadır. Toplum tarafından alınan bu gelir, yine benzer şekilde harcanarak, diğer ekonomik birimlerin de gelir elde etmesini sağlamaktadır. Bu şekilde yaratılan gelirin toplam değeri, turistlerin yaptıkları ilk harcamadan büyüktür. Harcamanın dolaşım sistemi içerisindeki süreci ne kadar uzarsa, elde edilen gelir ve çarpan etkisi de o derece büyük olacaktır (Korkmaz, 1990:398; Unur, 2004: 125; Emir, 2015: 20).

3.5. Turist Terörizmi Kavramı

Bazı sosyologlar, seyahat eden turistlere yapılan terör saldırılarına “turist terörizmi” olarak adlandırılmaktadır. Tüm dünyada küreselleşmenin hız kazanmasıyla turizm hareketleri de ivme kazanmıştır. Ancak ülkeler arasında azalan sınır prosedürleri turizme yönelik küresel terör faaliyetleri nedeniyle bu prosedürlerin tekrardan ağırlaşmasına neden olmuştur. Çünkü terörizme uluslararası nitelik kazandıran eylemler nedeniyle ülkeler sınırlarındaki güvenlik önlemlerini arttırmak zorunda kalmışlardır. Bu durum uluslararası terörün, turizmin gelişmesine en büyük engellerden biri olduğunu göstermektedir (Küçükaltan, 2012:32).

Alsarayreh, Jawabreh ve Helalat (2010) yaptıkları çalışmada, turizmin uluslararası politikanın önemli bir bileşeni olduğunu ve turizmin de ideolojilerden etkilendiğini ortaya koymuşlardır. Turizm endüstrisi savaş, siyasi istikrarsızlık, kargaşa, terörizm gibi olaylardan anında etkilenmektedir. Ayrıca savaşlar sadece savaşların gerçekleştiği ülkelerde değil aynı zamanda komşu ülkelerde de turizm açısından yıkıcıdır. Tahmin edilemez, her zaman ve her yerde gerçekleşebilecek olan terörizm de turizm üzerinde oldukça fazla olumsuz bir etkiye sahiptir. Örneğin, Türkiye’de turistler ve turistik yerler PKK terörizmi için ana hedefler olmuştur. İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya, Marmaris, Çeşme ve Kuşadası tatil beldeleri gibi yabancı turistlerin yoğunlaştığı kentler terör saldırılarına maruz kalmıştır (Feridun, 2011:3349-3350). Türkiye’nin siyasi ve ekonomik anlamda karışıklıklar içerisinde bulunan Ortadoğu’ya yakın olan

konumu, Türk turizm endüstrisini ve destinasyon imajını olumsuz etkilemektedir. Bunun yanı sıra, bazı ülkeler bir başka ülkede çıkan terör eylemlerini fırsata dönüştürmekte ve turistlerin tercih ettiği destinasyon haline gelebilmektedir (Kılıçlar vd., 2018:234).

Terörizme uluslararası nitelik kazandıran eylemler işletmelerden çok, yabancı ülke vatandaşlarını hedef almaktadır. Yabancı vatandaşları hedef alma olgusu 1960'lı yılların sonlarına kadar uzanmaktadır. Bu yıllarda siyasi şiddet olayları da yoğun olarak görülmüştür. Ayrıca teröristler, askeri hedeflerin yanı sıra diplomatları ve sporcuları da hedef almışlardır. Örneğin, Vietnam Savaşı 1960'ların başında başlamış, 1963'te Başkan Kennedy, 1967'de Che Guevara, 1968'de Martin Luther King öldürülmüş, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Baader-Meinhof çetesi, İrlanda Kurtuluş Ordusu, Japon Kızıl Ordusu ve İtalyan Kızıl Tugayları'nın faaliyetleri artmıştır (Saraçlı, 2007:1054).

22 Temmuz 1968 yılında İtalya'nın Roma şehrinden Tel Aviv'e giden El Al Havayolları'na ait bir uçak Filistin Kurtuluş Örgütü üyelerince kaçırılmış ve bu olay çağdaş uluslararası terörün başlangıcı sayılmıştır. Ancak terörizmin ticari hedeflere yönelmesi 1990'lı yıllardan itibaren yoğunluk kazanmıştır (Küçükaltan, 2012:33).

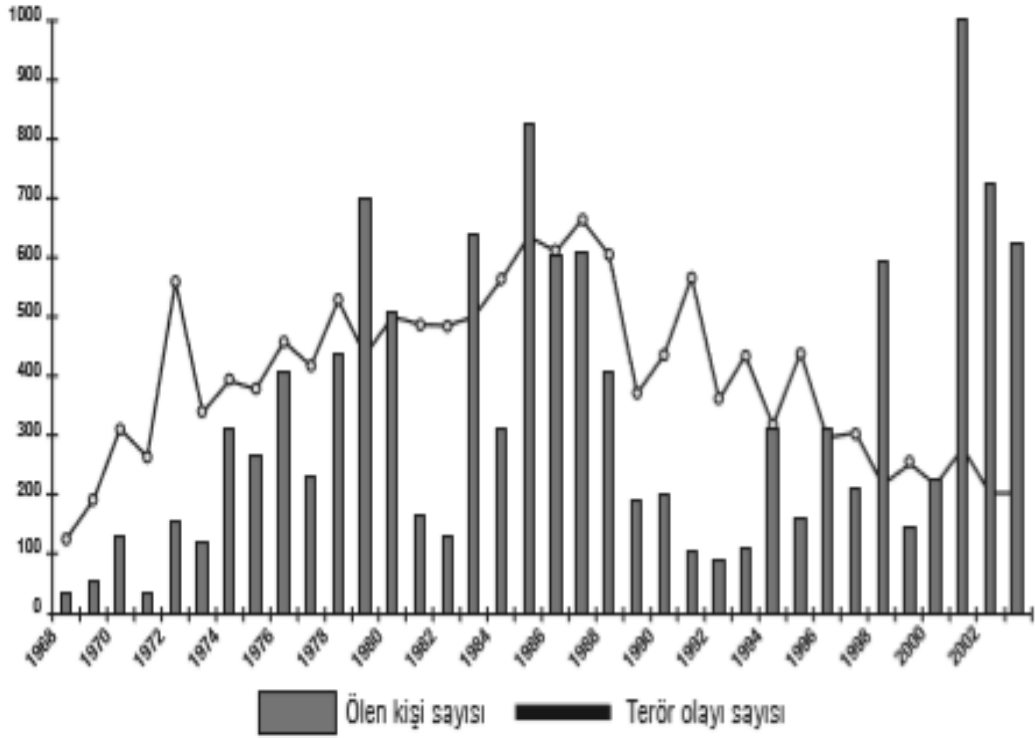
3.6. Dünyada Turizm Hedefli Terör Olaylarına Genel Yaklaşım

Dünya üzerinde terörizm ülkeler için ulusal bir sorun olmanın ötesine geçerek karşılıklı bir savaş politikası haline gelmiştir. (Şimşek ve Özkaya, 2018:268). Yılmaz ve Yılmaz (2005)'in terörizm ve turizm arasındaki etkileşimini konu alan çalışmalarında, terör saldırılarının turizmi hedef alma nedenlerini ve bu saldırıların turizm sektörüne olumsuz etkilerini gidermeye yönelik önlemleri aşağıdaki gibi ele almıştır;

- Terör eylemlerinin daha çok yabancı turistler tarafından tercih edilmeyen ve turizm kavramının tam olarak yerleşemediği ülkelerde meydana geldiğine,

- Turizmi hedef alan terör eylemlerinin ülkelerin turizmden elde ettikleri gelirleri azaltarak ekonomik kriz oluşturmak istediğine,
- Terör eylemlerinin, Turizm faaliyetlerini yavaşlatmanın yanı sıra turizm pazarlaması çalışmalarına ekstradan daha fazla kaynak ayrılarak ekonomik anlamda daha yıpratıcı etki yaratmak istenmesine,
- Turizm işletmelerinin terörizmden ve terör eylemlerinden en az zararla çıkabilmek için acil eylem ve kriz yönetimi planlamaları yapılarak düzenli olarak kontroller gerçekleştirilmesi gerekliliğini,
- Turizm sektöründe çalışan tüm personelin terör eylemleri ve buna benzer olaylara ilişkin çeşitli eğitimler verilmesi gerektiği,
- Terörün öncelik olarak turizm olmak üzere farklı sektörleri veya ülkeleri etkilemesini önlemek için ortak çalışmalar yapılması gerektiğini,
- Turizm sektörü içerisinde bulunan güvenlik kuvvetlerine turizm suçlarının yanında terör eylemlerine karşı eğitimler verilmesi gerektiğine,
- Turizm hedefli terör saldırılarının sonuçlarının daha hafif atlatılabilmesi için öncelikle işletmelere devlet desteğinin sağlanması ve turizm işletmelerinin satış politikalarını geliştirerek daha fazla gelir elde etmeyi hedeflemesi gerekmektedir.

Grafik 3.1. incelendiğinde 1968 yılında 125 olan terör saldırılarının, 1987 yılında 665'e yükseldiği gözlemlenmektedir. Olayların 1980'li yılların sonuna doğru arttığı görülürken, bu dönemden sonra azalma eğilimine geçmiştir. Bu dönem içerisinde meydana gelen terör eylemleri incelendiğinde terörün önemli bir tehdit olmaktan uzaklaştığı sonucu çıkarılabilir. Fakat meydana gelmiş eylemlerde hayatını kaybeden kişiler bakımından, 1968 yılından 2001 yılına kadar hayatını kaybedenlerin sayısının 34 kişiden 3250 kişiye çıktığı gözlemlenmektedir. Grafığe bakıldığında uluslararası terör saldırılarında azalma olduğu ancak terör saldırılarında hayatını kaybeden kişi sayısında önemli bir azalma meydana gelmediği gözlenmektedir. Bu bakımdan uluslararası terörist saldırıların her sene daha fazla ölümcül tasarlandığı aşikârdır (Alp, 2003: 3).

Grafik 3.1. Uluslararası terör faaliyetlerindeki can kaybı ve saldırı sayısı (1968-2003)

Kaynak: Alp, (2003), ss. 3.

Terör eylemlerinin turizm sektörüne yaptığı tahribat farklı ülkelerde yaşanan olaylar ve etkileri aşağıdaki gibidir (Yılmaz ve Yılmaz, 2005:46-47);

- **Mısır:** Kuzey Afrika turizm sektörünün ortama %50'lik bölümünün gerçekleştiği Mısır'da turizm sektörünün GSYİH içerisindeki yeri %11 civarında olup ülke nüfusunun yaklaşık 2,5 milyonuna istihdam sağlamaktadır. Mısır Krallar Vadisinde 17 Kasım 1997 yılında meydana gelen, geneli turistlerden oluşan 58 kişinin hayatını kaybettiği Luxor terör eyleminin ülke ekonomisine verdiği sonuçlar 5 Nisan 1998 tarihli TRIBUNE gazetesinin analizine göre aşağıdaki gibi sıralanmıştır.
 - Ülke turizm gelirleri 3 milyar 777 milyon dolarırken, yaklaşık 1 milyar dolar gerilemiştir.
 - Saldırı sonucunda turizm sektöründe çalışan 700.000 kişi direk olarak, tahminlere göre de bunun on katı kadar yerel vatandaş dolaylı yoldan olumsuz etkilenmiştir.

- Ülkede 1999 yılına kadar konaklama tesislerindeki turist sayısında yüksek derecede düşüş yaşanmış, 1999 yılında ise düzelme gözlemlenmiştir. Hükümet güvenlik seviyesini arttırarak meydana gelecek terör eylemlerini önlemek ve böylece turizm sektörünü tekrar canlandırmayı planlamıştır.
- **İspanya:** İspanya'da 1980'lerden bu zamana kadar ETA terör örgütünün yabancı turistlere yönelik saldırıları gerçekleşmiştir. Ülke içerisinde yapılan araştırmaya göre İspanya içerisinde gerçekleşen uluslararası terör eylemlerinin, İspanya'ya gelen ziyaretçi sayısında 140.000'den fazla azalmaya sebebiyet verdiği ve bu azalmanın üç ay boyu devam ettiği gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak son zamanlarda ETA terör örgütüne halk tarafından verilen desteğin giderek azaldığı görülmektedir.
- **İrlanda:** Kuzey İrlanda Avrupa devletleri içerisinde en fazla terör saldırılarına maruz kalan ülke olması sebebiyle dünya genelinde olumsuz imaja sahiptir. Bu bakımdan turizm sektörünü hareketli hale getirmek için devlet tarafından yoğun bir çaba gösterilmektedir. Canary Wharf'da meydana gelen bombalı saldırı ile IRA örgütünün eylemsizliği bitirmesi, İrlanda'da turizm sektörünün durmasına sebep olmuştur. Son zamanlarda IRA örgütü siyaset içerisinde hareket etmeye başlamış ve İngiltere ile yapılan siyasi görüşmeler neticesinde saldırıların azaldığı bir döneme geçilmiştir. Bu bakımdan terör saldırılarının azalması İrlanda içerisinde turizmin canlanmasını sağlamıştır.
- **İsrail:** İsrail 1967 yılından başlayarak turizm sektöründe büyük gelişme elde etmiştir. Bunun yanında 1991 körfez krizi ile Filistin arasında uzun yıllar devam eden savaş, Ülke turizm sektörünün sürekli sekteye uğramasına sebep olmuştur. Yoğun olarak 1992 ile 1995 seneleri arasında meydana gelen terör eylemlerinde, ülke turizm sektörünün olumsuzluklara karşı hareket etmede geri kaldığını göstermiştir. Eylemlerin meydana gelmesinden ortalama 18 ay sonra turizmin canlanması için Turizm Bakanlık tarafından 28 milyon dolarlık reklam çalışması yapılmıştır ancak turizm sektörü istenilen seviyeye ulaşmamıştır.

Yukarıda verilmiş örneklere ek olarak, dünyada 2001-2017 yılları arasında meydana gelmiş turizm hedefli terör olayları Tablo 3.1.'de verilmiştir.

Tablo 3.1. Dünyada turizm hedefli terör olayları (2001-2017)

TARİH	TERÖR SALDIRILARI	ÖLÜ	YARALI
22 Aralık 2001 ¹	Amerikan havayollarının bombalanması	--	-
8 Mayıs 2002 ¹	Pakistan/Karachi'de otobüse bombalı saldırı	13	40
12 Ekim 2002 ¹	Bali'de ilk bombalı saldırı	202	209
28 Kasım 2002 ¹	Kenya/Mombasa'ya füze saldırıları ve intihar saldırısı	13	80
4 Mart 2003 ¹	Filipinler/Davao havalimanının bombalanması	21	149
16 Mayıs 2003 ¹	Casablanca bombalanması	22	-
5 Ağustos 2003 ¹	Endonezya/Marriott Otel bombalanması	12	150
19 Ağustos 2003 ¹	Irak/Canal Otel bombalanması	22	100
27 Şubat 2004 ¹	Filipinler/Superferry 14	194	-
11 Mart 2004 ²	Madrid/ üç ayrı tren bombalı saldırı	191	2000+
27 Ağustos 2004 ¹	Rusya/İki havalimanının bombalanması	91	-
7 Ekim 2004 ¹	İsrail/ Sinai bombalanması	34	171
7 Temmuz 2005 ²	Londra/ Ulaşım noktaları	56	700
23 Temmuz 2005 ¹	Mısır/Sharm El-Sheikh bombalanması	88	150+
1 Ekim 2005 ¹	Bali'nin ikinci kez bombalanması	23	129
9 Kasım 2005 ¹	Ürdün/Amman'ın bombalanması	60	115
24 Nisan 2006 ¹	Mısır/Dahap'ın bombalanması	23	80
10 Ağustos 2006 ¹	Transatlantik havayollarına komplo	-	-
4 Eylül 2006 ¹	Ürdün/Amman'da silahlı saldırı	1	5
Şubat 2009 ¹	Mısır/Kahire/Han Halili bombalı saldırısı	1	25
15 Nisan 2013 ³	ABD/Boston saldırısı	3	-
18 Mart 2015 ¹	Tunus/Müze saldırısı	25	-
26 Haziran 2015 ¹	Tunus/Susa Hoteli Plajı silahlı saldırısı	37	-
17 Ağustos 2015 ¹	Tayland/Bangkok Erawan Tapınağı bombalı saldırısı	22	123

Tablo 3.1.'in devamı

31 Eylül 2015 ¹	Sina Yarımadası/ Rus Metrojet Havayolları uçak saldırısı	224	-
13 Kasım 2015 ²	Paris/ Silahlı ve bombalı saldırı	130	368
22 Mart 2016 ²	Brüksel/ Havalimanı ve metro istasyonu saldırısı	32	270
14 Temmuz 2016 ²	Nice/ Kamyon saldırısı	84	-
19 Aralık 2016 ²	Berlin/Tır saldırısı	12	56
22 Mayıs 2017 ²	Manchester/Konser saldırısı	22	59
17 Ağustos 2017 ²	Barcelona/Minibüs saldırısı	12	80

Kaynak¹: Bağcı, (2017), ss 85.

Kaynak²: URL-14, 2019.

Kaynak³: URL-15 2019.

Ayrıca UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) Türkiye Milli Komisyonu Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi'nin "Çatışma Nedeniyle Tehlike Altında Bulunan Dünya Miras Alanları Alt Çalışma Grubu Raporu"na göre, çatışma altındaki bölgelerde somut kültürel mirasların varlığını tehdit eden sorunlardan biri de kültürel mirasın propoganda yakıtı olarak medyada kullanımınıdır. Çünkü çatışma bölgelerinde yapılan silahlı saldırılarda mimari eserler, müzeler vb. miras değerlerinin hedef alınıp zarar verilme fotoğraf ve videoları sosyal medyada geniş kitlelere ulaşmaktadır. Zararın geniş yankı bulmasıyla bu durum insanların tepki vermesini sağlasa da, kültürel mirasların propaganda aracı olarak kullanımı ve miraslara bu amaçla zarar verilmesini de arttırmaktadır (URL-16, 2019).

UNESCO'nun tehlike altında olan dünya miras listesinde, 53 kültür mirası yer almaktadır. Bu listede yer alan miraslardan çoğunun terör olaylarının yoğun olarak yaşandığı bölgelerde olduğu görülmektedir. Afganistan'da bulunan Cam Minaresi ve Arkeolojik Kalıntıları 2002 yılında, Bamiyan Vadisi'nin Kültürel Peyzajı ve Arkeolojik Kalıntıları 2003 yılında, Libya'da bulunan Cyrene Arkeolojik Sit Alanı, Leptis Magna'nın Arkeolojik Sit Alanı, Sabratha Arkeolojik Sit Alanı, Ghadamès Eski Kent Bölgesi ile Tadrart Acacus Kaya Sanatı Siteleri 2016 yılında, Filistin'de bulunan Zeytin ve Üzüm Ülkesi - Güney Kudüs'ün Kültürel Peyzajı, Battir 2014 yılında ve

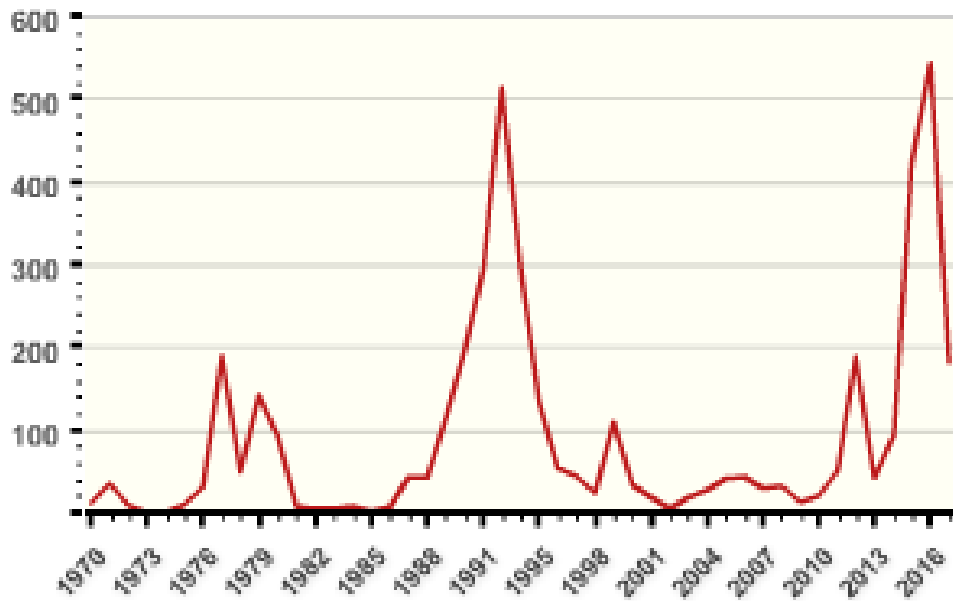
Hebron / El-Khalil Eski Kent Bölgesi ise 2017 yılında, Suriye’de bulunan Halep Antik Kenti, Bosra Antik Kenti, Şam Antik Kenti, Kuzey Suriye’nin Eski Köyleri, Cracdes Chevaliers ve Qal’at Salah El-Din ile Palmira Bölgesi 2013 yılında ve Irak’ta bulunan Aşur (Qal'at Sherqat) 2003 yılında, Samarra Arkeolojik Kenti 2007 yılında ve Hatra 2015 yılında, UNESCO’nun tehlike altında olan dünya mirasları listesine alınmıştır (URL-17, 2019).

İnsanlığın ortak mirası olarak kabul gören pek çok eser, Suriye, Irak ve Afganistan’daki savaşlarda zarar görmüş ya da yok edilmiştir. 2001 yılında Taliban terör örgütü, Afganistan’da yer alan eski Budist yerleşim yeri olan Bamyán Vadisi’nde, 6. yüzyıla tarihlenen iki buda heykelini dinamitlerle yıkmıştır. Suriye’deki UNESCO dünya mirası listesinde yer alan ve bilinen tarihinin M.Ö. 19.yüzyıla kadar uzandığı Palmira kentinde, Asurlular, Persler, Romalılar gibi birçok farklı kültür yaşamıştır. 2015 yılında Palmira Antik Kenti’ni ele geçiren DEAŞ terör örgütü, El Lat Aslanlı Heykeli, Baal Şamin Tapınağı, Tetrapilon ve Roma dönemine ait tiyatro gibi birçok tarihi eseri bombalarla ve balyozlarla yok etmiştir (URL-18, 2019). Ayrıca 2015 yılında yine DEAŞ terör örgütü, Irak’ın UNESCO dünya mirası listesinde yer alan ve M.Ö. 2. yüzyılda kurulan Hadar Antik Kenti’ne saldırmış ve kenti tahrip etmiştir. Sadece antik kentlere saldırmakla kalmamış müze ve kütüphane gibi turistik merkezlere de zarar vermiştir. Musul Müzesi’nde yer alan heykel ve değerli sanat eserlerini balyozla kırmış, bu görüntüleri kayda alarak medyada yayınlamıştır. Osmanlı, Abbasi, Eyyubi dönemine ve çeşitli medeniyetlere ait değerli el yazması eserlerin bulunduğu Musul Kütüphanesi’ne saldırmış ve 8 binden fazla tarihi kitabın bulunduğu bu kütüphaneyi yakmıştır (URL-19, 2019).

3.7. Türkiye’de Turizm Hedefli Terör Olayları

Türkiye Cumhuriyeti tarihine bakıldığında terörün neredeyse her türünün gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Mücadele edilen terör türlerinin başında Marksist/Leninist, ayrılıkçı/ etnik ve radikal dinci terör türleri gelmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti; Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar uzanan Ermeni terörizmi ile yoğun bir şekilde mücadele etmiştir. Başta ASALA olmak üzere JCAG (Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları) ve ARA (Ermeni Devrimci Ordusu) ermeni terör örgütü 1968 yılında terör faaliyetlerine başlamış ve Filistin Kurtuluş örgütlerine giderek eğitim alarak militanlar yetiştirmişlerdir. Ancak Türkiye'de faaliyet gösteren terör örgütlerinden hala varlığını sürdüren ve en fazla can ve mal kaybına yol açan etnik terör örgütü PKK'dır (Unur, 2000:173; Yeşiltaş vd., 2008:183; Yıldız vd., 2015:397) .

Grafik 3.2. Türkiye'de meydana gelmiş terör eylemleri (1970-2017)

Kaynak: URL-9, 2019.

Türkiye'nin turizm ve ekonomi ilişkisi incelendiğinde olağan sonuçlar karşımıza çıkmaktadır. Grafik 3.2'ye bakıldığında 1970'li yıllarda başlayan terör eylemlerinin, 1985 yıllarından 2000'li yıllara kadar artış gösterdiği görülmektedir. 2000 yıllarından 2010 yılına kadar bir durağanlık söz konusu iken 2010 yılında eylemlerde tekrar bir artış söz konusu olmuştur. Bu artış 2017 yılı sonuna doğru azalma eğilimi göstermektedir (Bayramoğlu vd., 2015:30).

1970-2017 yılları arasında Türkiye’de turistlere yönelik yapılan terör saldırıları aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

Tablo 3.2. Türkiye’de turizmi hedef alan terör olayları (1970-2018)

TARİH	ŞEHİR	TERÖR ÖRGÜTÜ	KİŞİ ZARARI	HEDEF
25.04.1970 ¹	İstanbul	Filistinliler	-	Havaalanı
10.11.1970 ¹	Ankara	Bilinmiyor	-	Havaalanı
03.05.1972 ¹	Ankara	Türk Sol Terörü	-	Havaalanı
22.10.1972 ¹	İstanbul	Bilinmiyor	2 yaralı	Havaalanı
01.02.1976 ¹	-	ASALA	Bilinmiyor	Turistler
31.03.1976 ¹	Ankara	THKO(Türkiye Halkın Kurtuluş Ordusu)	Bilinmiyor	Havaalanı
23.04.1976 ¹	İstanbul	THKO	4 yaralı	Havaalanı
11.08.1976 ¹	İstanbul	Filistin Kurtuluş Cephesi (PFLP)	4,17 yaralı	Havaalanı
16.10.1976 ¹	İzmir	Bilinmiyor	-	Havaalanı
06.11.1976 ¹	İstanbul	THKO	1 yaralı	Havaalanı
29.05.1977 ¹	İstanbul	28 Mayıs Ermeni Teşkilatı	5 ölü,42 yaralı	Havaalanı
20.07.1977 ¹	Ankara	Bilinmiyor	-	Havaalanı
19.02.1979 ¹	İzmir	Bilinmiyor	-	Havaalanı
06.05.1979 ¹	İstanbul	ASALA	-	Havaalanı
29.09.1979 ¹	Ankara	ASALA	-	Havaalanı
30.12.1979 ¹	İstanbul	ASALA	Bilinmiyor	Havaalanı
03.01.1980 ¹	İstanbul	Marksist-Leninist Silahlı Propaganda Birimi (şüpheli)	1 ölü	Havaalanı

Tablo 3.2.'in Devamı

16.05.1981 ¹	İstanbul	15 Mayıs Filistin Kurtuluş Örgütü	-	Havaalanı
24.05.1981 ¹	İstanbul	Bilinmiyor	4 ölü, 6 yaralı	Havaalanı
07.08.1982 ¹	Ankara	ASALA	9 ölü, 71 yaralı	Havaalanı
15.04.1983 ¹	İstanbul	Dev-Sol (Şüpheli)	-	Havaalanı
27.08.1985 ¹	İstanbul	Bilinmiyor	-	Havaalanı
20.03.1989 ¹	İstanbul	Bilinmiyor	-	Havaalanı
21.05.1990 ¹	İstanbul	Bilinmiyor	-	Havaalanı
27.01.1991 ¹	Ankara	Dev-Sol	-	Havaalanı
27.03.1991 ¹	Ankara	Dev-Sol	-	Havaalanı
09.04.1991 ¹	İstanbul	Bilinmiyor	35 ölü	Turistler
13.04.1991 ¹	İstanbul	Dev-Sol	-	Havaalanı
12.09.1991 ¹	Iğdır	PKK	-	Turistler
02.08.1992 ¹	-	PKK	-	Turistler
27.08.1992 ¹	Adana	Dev-Sol (şüpheli)	-	Havaalanı
07.1993-10.1993 ²	Güneydoğu Anadolu Bölgesi (8 farklı olayda)	PKK	19 turistin kaçırılması	Turistler
12. 02.1994 ³	İstanbul	PKK	5 ölü, 29 yaralı	Tren İstasyonu
07.05.1994 ¹	İstanbul	Bilinmiyor	1 yaralı	Turistler
29.06.1994 ¹	Marmaris	Bilinmiyor	1 ölü	Turistler
21.04.1995 ¹	İstanbul	Bilinmiyor	1 ölü	Turistler

Tablo 3.2.'in Devamı

21.05.1995 ¹	Alanya	Bilinmiyor	2 ölü, 1 yaralı	Turistler
1307.1995 ¹	Siirt	PKK	1 turistin kaçırılması	Turistler
14.07.1995 ¹	İstanbul	Sol Kanat Göstericileri	-	Turistler
27.08.1995 ¹	İstanbul	Kürt İslam Birliği Partisi	2 ölü,30 yaralı	Turistler
28.04.1996 ¹	Ankara	Bilinmiyor	-	Havaalanı
09.03.1997 ¹	İstanbul	Bilinmiyor	-	Havaalanı
1998 ²	Ağrı	PKK	1 turistin kaçırılması	Turistler
10.04.1998 ¹	İstanbul	PKK	9 yaralı	Turistler
30.10.1998 ¹	Ankara	PKK	1 ölü	Havaalanı
16.03.2001 ¹	İstanbul	Çeçen İsyancıları	3 ölü	Havaalanı
10.09.2001 ¹	İstanbul	(DHKP/C)	3 ölü, 16 yaralı	Turistler
11.02.2002 ¹	İstanbul	Bilinmiyor	-	Havaalanı
07.02.2002 ¹	İstanbul	Bilinmiyor	-	Havaalanı
10.07.2005 ¹	Çeşme	TAK(PKK kolu)	10 yaralı	Turistler
16.07.2005 ¹	Kuşadası	TAK	5 ölü,13 yaralı	Turistler
24.05.2005 ¹	İstanbul	PKK	3 yaralı	Turistler
02.08.2005 ¹	Antalya	Bilinmiyor	4 yaralı	Turistler
10.04.2007 ¹	Diyarbakır	Bilinmiyor	-	Havaalanı
02.06.2012 ¹	-	PKK	-	Turistler
07.08.2015 ¹	Van/Çaldıran	PKK	2 ölü,3 yaralı	Turistler
23.12.2015 ¹	İstanbul	TAK	1 ölü, 1 yaralı	Havaalanı

Tablo 3.2.'in Devamı

12.01.2016 ¹	İstanbul	ISIL	13 ölü,13 yaralı	Turistler
28.06.2016 ¹	İstanbul	ISIL	48 ölü, 235 yaralı	Havaalanı
01.01.2017 ⁴	İstanbul	İŞİD	39 ölü,71 yaralı	Turistlerin de yer aldığı Eğlence Mekânı

Kaynak¹: URL-9, 2019.

Kaynak²: Unur, (2000), ss. 174.

Kaynak³: Bağcı, (2017), ss. 86.

Kaynak⁴: URL-20, 2019.

2018 yılında meydana gelen terör olaylarında önemli bir azalış görülmekle birlikte turizm sektörünü hedef alan herhangi bir terör olayı gerçekleşmemiştir. Bu nedenle Tablo 3.2'de 1970 ile 2017 yılları arasında Türkiye turizmini hedef alan terör olayları yer almaktadır. Tablo 3.2'den anlaşılacağı üzere tüm dünyada olduğu gibi Türkiye için de turizme yönelik terör saldırılarının 1970'li yıllardan beri devam ettiği görülmektedir. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren turistlere yönelik terörün yoğunluk kazandığı söylenebilmektedir. PKK terör örgütünün de 1991 yılından başlayarak, özellikle Türkiye'nin önemli gelir kaynaklarından turizmi hedef aldığı görülmektedir.

1999 yılında PKK terör örgütünün elebaşı Kenya'da yakalanıp Türkiye'ye getirilmesi uluslararası medyada Türkiye'nin güvenli bir ülke olmadığı yansıtılmış ve yapılan birçok rezervasyonun iptal edilmiştir (Unur, 2000:174). Tablo 3.2'de gösterilen terör eylemleri sebebiyle güvenlik sorunları ortaya çıkmış buna bağlı olarak da turist sayılarında azalmalar meydana gelmiştir.

Ayrıca 2016 yılında gerçekleştirilen bombalı saldırılar ve Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Andrey Karlov'un suikast sonucu öldürülmesi gibi nedenlerle Türkiye'yi ziyaret edenlerin sayısında bir azalma görülürken turizm gelirinde de azalma meydana gelmiştir (URL-21, 2019). PKK terör örgütü Türkiye'ye turist yönlendiren yabancı şirketlere turist göndermemeleri için tehdit edici mektuplar yollamış bununla beraber otel bombalama ve turist kaçırma gibi eylemler gerçekleştirmiştir. Bu eylemler

neticesinde yabancı ziyaretçilerde 1992-1993 yıllarında %8'lik azalama gerçekleşmiştir. Örgütün kendi isteği ile ilan ettiği eylemsizliğin ardından 1996 yılında yabancı turist sayısında muazzam bir artış olduğu (toplam 9.5 milyon) görülmektedir (Acar ve Atsız, 2017: 115).

Tüm dünya ülkelerindeki gibi Türkiye içinde de turizm endüstrisi gelir sağlayan istihdam yaratan sektörlerden biri olarak görülmektedir. Terörizm turizm ilişkisi bakımından yapılan araştırmalarda terörizmin turizmi olumsuz yönde etkileyen etmenlerden biri olduğu belirtilmiştir. Türkiye 1960 yıllarından 1970 yıllarına kadar Marksist/Leninist terörü, 1980 ile 1990 yıllarında etnik terör ve dinci terör örgütleriyle mücadele etmiştir. Tarihi boyunca Türkiye'nin birçok terör örgütüyle mücadele ettiği gözlemlenmektedir. Türkiye'nin mücadele ettiği terör örgütleri içerisinde ekonomik ve can kaybı açısından en fazla zararı veren PKK terör örgütüdür (Unur, 2000:173). Yaklaşık 30 yıldan fazla süredir var olan PKK terör örgütü öncelikli olarak turizm endüstrisini yavaşlatmakla beraber farklı sektörleri de olumsuz yönde etkilemektedir. Örgüt tarafından 1990' yıllarda sistematik şekilde gerçekleştirilen silahlı saldırılar ile bombalama eylemleri, Türkiye'ye gelen turist sayılarını da olumsuz yönde etkilemiştir. PKK tarafından Türkiye'de gerçekleştirilen eylemler sebebiyle ülkeye gelen İngiliz turistlerin sayısında ortalama %20 civarında azalma meydana gelmiştir. Turizm endüstrisi Türkiye'nin dış gelirinin %25 oranına denk gelmesi bakımından bu azalma ciddi öneme sahiptir. Bunların yanında sistematik olarak devam edecek terör saldırıları ülkeye yatırım yapabilecek yabancı yatırımcıların da etkilenmesine sebep olacaktır. Ayrıca terör saldırılarının sonucunda azalan turist sayılarının tekrar artması için geniş kapsamlı reklam ve tanıtım programlarının düzenlenmesine, saldırı sonucunda tahrip edilen turizm işletmelerinin onarılmasına ve güvenlik önlemlerinin artırılmasına ihtiyaç duyulacağı için pek çok ek maliyetleri de beraberinde getirecektir. Buna örnek olarak Akdeniz bölgesinde bulunan havalimanları artan güvenlik ihtiyacı sebebiyle yüksek maliyetli güvenlik yenilemeleri yapmışlardır (Emsen ve Değer, 2004:70).

Tablo 3.3. Türkiye’de 2016-2017 yıllarında fettullahçı terör örgütünün gerçekleştirmiş olduğu terör eylemleri

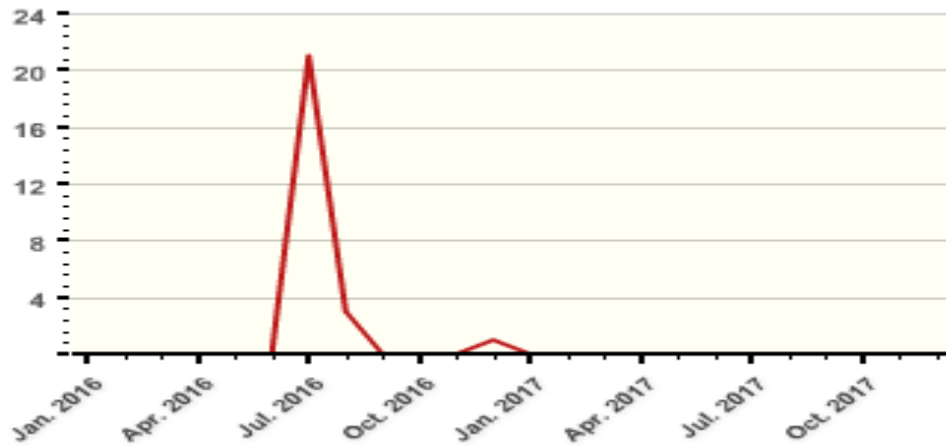
TARİH	ŞEHİR	TERÖR ÖRGÜTÜ	KİŞİ ZARARI
15.07.2016	Bilinmiyor	FETÖ	--
15.07.2016	Ankara	FETÖ	1 yaralı
15.07.2016	Ankara	FETÖ	6 Ölü
15.07.2016	İstanbul	FETÖ	1 ölü-
15.07.2016	Ankara	FETÖ	3 ölü
15.07.2016	Ankara	FETÖ	5 ölü
15.07.2016	Ankara	FETÖ	7 ölü
15.07.2016	İstanbul	FETÖ	1 ölü
15.07.2016	Ankara	FETÖ	43 ölü
15.07.2016	İstanbul	FETÖ	1 ölü
15.07.2016	Ankara	FETÖ	--
15.07.2016	İstanbul	FETÖ	2 ölü
15.07.2016	İstanbul	FETÖ	--
16.07.2016	Ankara	FETÖ	3 ölü
16.07.2016	Ankara	FETÖ	3 ölü
16.07.2016	Marmaris	FETÖ	2 ölü
16.07.2016	Ankara	FETÖ	12 yaralı
16.07.2016	Bilinmiyor	FETÖ	--
16.07.2016	Ankara	FETÖ	--
16.07.2016	İstanbul	FETÖ	--
19.07.2016	Maçka	FETÖ ve PKK	2 ölü 5 yaralı
18.08.2016	Elazığ	FETÖ ve PKK	4 ölü 217 yaralı
18.08.2016	Van	FETÖ ve PKK	3 ölü 70 yaralı
18.08.2016	Hizan	FETÖ ve PKK	4 ölü 6 yaralı

Tablo 3.3.'nin Devamı

19.09.2016	Ankara	FETÖ	2 ölü 3 yaralı
------------	--------	------	----------------

Kaynak: URL-22, 2019.

Tablo 3.3'de görüldüğü gibi 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen Türkiye Cumhuriyeti hükümetine karşı darbe girişiminde Ankara ve İstanbul başta olmak üzere çeşitli il ve ilçelerde devleti zarara uğratacak bir takım saldırılar yapılmış ve vatandaşların da hayatına kast edilmiştir. Dünya gündeminde büyük yankı bulan bu olaylar Türkiye'nin imajını olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun sonucunda 2015 yılında ülkeye gelen yabancı turist sayısı 36.244.632'den 2016 yılında 25.352.213'e gerilemiştir. Azalan turist sayısı ile 2015 yılından 31.464.777 (bin) dolar olan turizm gelirleri 2016 yılında 22.107.440 (bin) dolara gerilemiştir (URL-23, 2019).

Grafik 3.3 FETÖ terör örgütünün 2016 yılında gerçekleştirdiği terör eylemleri

Kaynak: URL-22, 2019.

3.8. Terörizmin Turizm Üzerindeki Etkileri

Terörizmin, turizm talebine etkisinin belirlenmesinde araştırmacılar iki temel unsur üzerine odaklanmaktadır (Pizam ve Fleischer, 2001:4):

- Ülkedeki terörün şiddeti (terör saldırılarında kişi bazında zarar),

- Ülkedeki terör olaylarının sıklığı (belli bir dönemde bir ülkede gerçekleşen terör saldırılarının sayısı).

Çünkü turistler tatil yerlerini belirlerlerken bu iki unsuru mutlaka göz önünde bulundurmaktadırlar. Bu nedenle bir ülkede sürekli hale gelen terörizm olgusu varsa o ülkenin turizm talebi de olumsuz yönde etkilenmektedir. Diğer bir deyişle, algılanan terörizm riski arttığında, turistler tatillerini daha güvenli ülkelerde geçirmeyi istemektedirler (Akıncı ve Yılmaz, 2015:52).

Yaşadığımız çağın en önemli gerçeklerinden olan küreselleşme, dünya çapında olumlu ya da olumsuz etkiler yaratmaktadır. Ancak küreselleşmenin turizm sektörü üzerinde olumlu etkilerinin olduğu görülmekte hatta en çok yarar sağlanan sektörlerden biri olduğu da söylenebilmektedir. Bunun nedeni ise, küreselleşme ile beraber günümüzde bilgi akışını sağlamak kolaylaşmış ve daha hızlı hale gelmiştir. Bunun sonucu olarak da insanlar tüm dünya dünya ile ilgili bilgi sahibi olmaya başlamıştır. Dünya hakkında bilgi sahibi olan insanların farkındalığının artması ile birlikte merak duygusu da artmıştır. İnsanları turizme iten nedenlerin başında gelen merak duygusu, insanların önceden görmedikleri yerleri görmek istemesine, önceden tanımadıkları kültürleri tanımak istemelerine neden olmuştur. Ayrıca teknolojinin gelişmesiyle ulaşımın da kolay hale gelmesi, insanlara seyahati daha cazip hale getirmiştir. Bu nedenle, tüm dünyada seyahat edenlerin sayısı 2018 yılında geçmiş yıla oranla % 5 artmıştır (URL-24, 2019).

Son yıllarda turizme yönelik terör olaylarında artış gözlemlenmiştir. Terör eylemlerinin turizm alanında artmasının nedenleri araştırıldığında en önemli nedeninin turizm sektörünün ülke ekonomisine önemli ölçüde fayda sağladığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Ancak genel olarak terör eylemlerinin turistlere ve turistik bölgelere yönelmesinin nedenleri şu şekilde sıralanabilmektedir (Unur, 2000:171; Yılmaz ve Yılmaz, 2005:44-45; Elitaş ve Çeken, 2016:355):

- Herhangi bir ülkede bir turizm bölgesine yönelik gerçekleştirilen terör eylemleri, ulusal ekonomiyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. 11 Eylül

terör saldırılarından sonra turistler havayolu ile seyahat etmeyi tehlikeli görmeleri sadece havayolu şirketleri değil, yerel ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir.

- Devlet, turistlerden ve turistik bölgelerden yüksek gelir elde etmesi nedeniyle bu bölgelere turizmin gelişmesi için yatırımlar yapmakta ve bu bölgelerin korunması için gerekli önlemleri almaktadır. Bu nedenle, teröristlerin de turistleri ya da turistik bölgeleri hedef alması aslında devleti hedef alması demektir.
- Turistlere yönelik saldırıların uluslararası medyada sözlü ve yazılı olarak detaylı bir biçimde yer alması nedeniyle, kısa sürede geniş kitlelere ulaşmaktadır. Böylece teröristlerin vermek istedikleri mesaj kolayca yerine ulaşmaktadır.
- Bir ülkenin turistik çekiciliğine sahip yerlerin (müze, tarihi eserler, doğal güzellikler vb.) terör eylemleri sonucu zarar görmesi, saldırıları gerçekleştirenlerin ilgi odağı olmasını sağlamaktadır.
- Turistlerin kendileri daha rahat hissedebilmeleri için turistik yerlerde güvenlik önlemlerinin sıkı olmayacağı fikri, teröristleri bu bölgelere itmektir. Yoğun turist çeken bölgelerde teröristlerin rahatlıkla gizlenebileceği düşüncesi de turizm sektörünü açık bir hedef yapmaktadır.
- Genellikle radikal dinci terör örgütlerinin ideolojilerinde, turistler Batı'yı temsil etmektedir. Bu nedenle, terör saldırıları öncelikli olarak bu turist kitlelerini hedef almaktadır.

Türkiye'nin modern dünyaya entegrasyonu, serbest piyasa ekonomisi ve Türk hükümetinin reklam çabalarıyla birlikte, Turist sayısı ve turizm geliri düzenli olarak artmaktadır. Teröristler turizme yönelik yapılan saldırıların kısa vadede ülkelerin turizm endüstrisini, uzun vadede ise ülke ekonomisini olumsuz yönde etkileyeceğini bilmektedirler. Ülke ekonomisine zarar vermesinin yanı sıra bu saldırıların dünya mediasında yer alması olumsuz ülke imajı yaratmakta ve ülkeye verilen zarar daha da artmaktadır (Yaya, 2009:480; Güvenek ve Alptekin, 2015:24).

Terör ve turizmin ekonomi üzerine etkilerine ilişkin çok fazla çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar incelendiğinde, terörün ekonomi üzerinde hem uzun hem de kısa dönemli etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Kısa dönemli etkiler insan kaybı, eylemler sonrası arama ve kurtarma çalışmaları maliyeti olarak düşünülebilmektedir. Ekonomiye uzun dönemde en önemli etkisi ise turizm sektörüne verdiği hasar nedeniyle ortaya çıkan etkidir (Bayramoğlu vd., 2015:31-32). Terörizm ve turizmin ekonomik etkileri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Öztürk ve Çelik, 2009:87; Aktaş, 2005:168):

- Turizm sektörü istihdam yaratmada öncü bir sektördür. Ancak terör eylemlerinin yoğunlaştığı dönemlerde istihdam değerlerinde düşüş görülebilmektedir.
- Turizm sektörü döviz girdisi sağlayarak ülkelerin ödemeler dengesine katkı sağlamaktadır.
- Yatırımlar terör eylemlerinden etkilenmektedir.
- Ekonomi istikrarsızlığına yol açan en büyük nedenlerden biri terör olarak görülebilmektedir.
- Tarımsal açıdan büyük fayda sağlayacak alanlar ve insanlar terör faaliyetleri nedeniyle atıl kalmıştır.
- Terör olayları nedeniyle ertelenmek zorunda kalan sanayi faaliyetlerini tekrar canlandırmak uzun zaman alacaktır.
- Terör eylemleri nedeniyle savunma için daha fazla bütçe ayrılmaktadır. Bu da kalkınma sağlayacak alanlara yapılması gereken yatırımların kısıtlanmasına neden olacaktır.
- Terör faaliyetleri nedeniyle terör olan bölgelerden daha güvenli bölgelere göç edilmesi ülkede bölgesel dengesizliğe neden olmaktadır.

Toplum refahını ve güvenli ortamını bozan en önemli etkilerden biri olan terör faaliyetlerinin ekonomiyi de olumsuz yönde etkilemesi olağandır. Terör faaliyetlerinin sonuçlarına bakıldığında yerel ve ulusal ekonomiyi direkt olarak, uluslararası ekonomiyi ise dolaylı olarak etkilediği görülmektedir.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden zaman serisi analizi tekniği kullanılmıştır. Zaman serisi analizi, ortaya çıkan veri setinin ifade edilen zaman aralığındaki değişiminin görülmesi bakımından elzemdir (Brockwell ve Davis, 2006:8). Zaman içerisinde veriler sıralı bir şekilde kaydedildiğinde ve zamanın verinin önemli bir yönü olduğu düşünüldüğünde, bunun bir zaman serisi olduğu bilinmektedir. Çoğu zaman serisi, aylık, üç aylık veya yıllık gibi aşağı yukarı düzenli aralıklarla eşit bir şekilde yer almaktadır. Bir zaman dizisinin sırayla ve sadece günümüze kadar ortaya çıkması muhtemel olduğundan, çoğu zaman serisi yöntemleri gelecekteki değerleri tahmin etmek için bir dizinin önceki değerlerini kullanmaktadır. Bazı yöntemler, serideki genel deseni açıklamaktadır ve en azından kısa bir süre devam edeceğini tahmin etmektedir. Diğer yöntemler ise, trendler ve mevsimsel dalgalanma gibi yapısal bileşenleri tanımlayan zaman serileri modellerini tahmin etmekte ve bunları modellemektedir. Bazıları, regresyonda olduğu gibi yanıtı tahmin etmeye yardımcı olacak harici değişkenleri tanıtırken, diğerleri ayırt edici kalıpları denemek için serideki önceki değerlere bakmaktadır. Çoğu zaman serisi analizinin amacı, zaman serisinin gelecekteki değerlerinin tahminlerini yapmaktır. Geleceği tahmin etmek iş sahipleri için oldukça önemli olduğundan zaman serisi yöntemleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Zaman serisi dört bileşenden oluşmaktadır Bunlar (Sharpe vd., 2012: 698);

- Trend bileşeni, serinin genel artış veya azalma eğilimini ölçmektedir. Genelde zaman karşı bir regresyonun eğimi olarak tahmin edilmektedir.
- Mevsimsel bileşeni, düzenli ve tekrarlayan dalgalanmaları ölçmektedir. Genellikle bunlar yılın mevsimlerinden kaynaklanmaktadır fakat bu terim bu gibi düzenli dalgalanmalar için de geçerli olmaktadır. Mevsimsel bileşenler genellikle bir regresyon modelinde gösterge (kukla) değişkenleri ekleyerek tahmin edilmektedir.
- Döngüsel bileşen, uzun vadeli iş döngüleri gibi şeyleri hesaplamaktadır.

- Düzensiz bileşen, zaman serisi modeli etrafında rastgele bir dalgalanmadır. Bir zaman serisi modelindeki kalıntılara karşılık gelmektedir.

Araştırmada izlenen ekonometrik ve istatistiksel analiz sırası şu şekildedir. Öncelikle zaman serileri analizine tabi tutulacak değişkenler için önemli bir varsayım olan birim kök testi yapılmış, durağanlığın sağlanıp sağlanmadığı araştırılmıştır. Zaman serisi verileriyle çalışılırken serilerin durağan olup olmadığı araştırılmalıdır. Serilerin durağanlığı test edilmeli, yani birim kök testleri yapılmalı ve bu testlerin sonuçlarına bağlı olarak gerekli durağanlaştırma işlemlerinin yapılması gerekmektedir. Aksi durumda “sahte regresyon” problemiyle karşılaşılabilir. Bunun da sonucu olarak, tahmin sonuçlarının da sahte bir ilişkiyi yansıtmaması söz konusu olabilmektedir. Eğer seriler seviye değerlerinde durağan değillerse, farkları alınarak durağan hale getirilebilir. Böylece, sahte regresyon problemi giderilerek, daha sağlıklı sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır. Serilerin seviye düzeylerinde durağan olmadıklarının anlaşılması durumunda fark alma işlemi uygulanarak durağanlıkları sağlanabilir. Durağanlaştırma işlemi ile birlikte hem sahte regresyon sorunu ortadan kalkmakta hem de analiz sonuçları daha güvenilir olmaktadır (MacKinnon, 1991:266-267). Durağanlığı sağlamak için d kez fark alınması durumunda, değişkenin d sırasında bütünleşik olduğu söylenir ve $I(d)$ şeklinde gösterilir (Kennedy, 2006:356).

Sonraki aşamada terör olayının doğrudan turist sayısı üzerindeki etkisinin tespit edilmesi amacıyla turist sayısının bağımlı değişken olduğu terör değişkeninin bağımsız değişken olarak modele dâhil edildiği bir ekonometrik model serisi kullanılarak geçmiş dönemlerdeki bir terör hadisesinin sonraki dönemlerdeki turist sayısını nasıl etkilediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple terör değişkeninin kukla değişken olarak kullanıldığı bir modeller serisi kullanılmış ve en küçük kareler (EKK) tahmin yöntemiyle tahmin edilmiştir. Araştırmada test sonuçları Eviews 10 paket programı ile elde edilmiştir.

Araştırmanın önemli bir amacı da, terör olayları nedeniyle ülkeye gelen yabancı turist sayılarında görülen değişikliğin yatak sayılarını nasıl etkilediğinin ölçülmesidir. Bu amaçla Granger Nedensellik testi yapılmıştır. Granger nedenselliğinde X ve Y gibi iki

değişken arasındaki ilişkinin yönü araştırılır. Eğer mevcut Y değeri, X değişkeninin şimdiki değerinden çok, geçmiş dönem değerleri ile daha iyi tahmin edilebiliyorsa, X değişkeninden Y değişkenine doğru Granger nedenselliğinden söz edilebilir (Charemza ve Deadman, 1993:190). Böylece turist sayısındaki değişiklik mi yatak sayısının değişmesine sebep olduğu, yoksa yatak sayısının artması olarak ifade edilen turizm yatırımları mı turist sayısının artmasına neden olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada yukarıda sayılanların yanı sıra turist sayısına yönelik geleceğe dair tahminleme de yapılmıştır. Zaman serileri analizi, öngörü yapmak üzere öngörülecek değişkenin geçmiş dönemlerindeki davranışlarına dayalı bir yaklaşımdır (Kennedy, 2006:350). Gözlenen veri seti, tesadüfi değişkenlerden oluşan stokastik bir süreçle tahmin edilebilmektedir. Böylece mevcut sürecin uygun modeller ile tahmin edilmesi ile söz konusu serinin geleceğe yönelik eğilimleri hakkında bilgi elde edilebilecektir (Cryer ve Chan, 2008:11). Böylece gelecek dönem değerleri tahmin edilmiştir.

4.2. Araştırmanın Hipotezleri

Tavares (2004) çalışmasında teröristlerin farklı amaçlarla hareket ettiklerini ortaya koymuştur. Bununla birlikte teröristler terör eylemi gerçekleştirecekleri yerleri seçerken medyanın daha çok ilgisini çekecek yerleri hedef almaktadırlar. Turistik destinasyonlarda terör örgütleri duyurum amaçlarını gerçekleştirmek için bu yerlerde eylemlerini gerçekleştirmektedirler. Bu bilgilere dayanarak;

“**H₁**: Turist sayılarının yüksek olduğu dönemlerde terör olaylarında artış vardır” hipotezi geliştirilmiştir.

Enders ve Sandler (1991) yapmış oldukları çalışmada terör olaylarının İspanya turizmine etkisini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda ise terör olaylarının İspanya’ya gelen turist sayılarında azaltıcı etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuca istinaden;

“**H₂**: Bazı terör olaylarının turist sayısı üzerinde azaltıcı etkisi vardır” hipotezi geliştirilmiştir.

Cornwell ve Roberts (2010) tarafından yapılan çalışmada 11 Eylül terör saldırılarının dünya turizm talebi üzerine etkisi araştırılmıştır. Ortaya çıkan bulgularda saldırıların ardından dünya üzerinde uluslararası seyahatlerde ani ve önemli bir yankı uyandırdığı ve turizm talebinde ani bir düşüş olduğu görülmüştür. Çalışmaların sonuçlarına göre;

“**H₃**: Terör olaylarının turistik talep üzerine anlık etkisi vardır” hipotezi geliştirilmiştir.

Yurdakul ve Özgencil (2017) yaptıkları çalışmalarında 2001-2014 yılları kapsayan dönemde Türkiye'nin turizm gelirinin belirleyicileri olarak, ziyaretçi sayısı, seyahat acenta sayısı, yatak sayısı ve döviz kuru değişkenleri ele alınmıştır. Çalışma sonucunda seyahat acenta sayısına bağlı olarak ziyaretçi sayısının arttığı ve bu artışa bağlı olarak da yatak sayısında artış olduğu görülmüştür. Elde edilen bu sonuca göre;

“**H₄**: Yatak sayısı ile turist sayısı arasında çift taraflı nedensellik vardır” hipotezi geliştirilmiştir.

4.3. Araştırma Evren ve Örneklemi

Araştırmanın örneklemini 1996-2018 yılları arasında Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turist sayısı, konaklama işletmeleri yatak sayısı ve Türkiye'de yaşanan terör olayları oluşturmaktadır.

4.4. Veri Toplama Aracı

Çalışmada kullanılan 1996-2018 yılları arasındaki Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turist sayısı TÜİK'ten (URL-25, 2019), konaklama işletmelerinin yatak sayısı verileri TÜRSAB'tan (URL-26, 2019) ve aynı yıllar içerisinde Türkiye'de meydana gelmiş terör olayları verileri ise Küresel Terörizm Veritabanı'ndan (URL-27, 2019)

alınmıştır. 2018 yılında meydana gelmiş terör olaylarına ise URL-28, 2019'den ulaşılmıştır. Araştırmaya konu olan olaylar aşağıda sıralanmıştır:

- Polise Karşı Saldırıları
- Taşımacılık Sektörüne Saldırıları
- Gazete ve Medyaya Saldırıları
- Dini Figürlü Kurumlara Saldırıları
- Hükümet Diplomatlarına Saldırıları
- Turistlere Yönelik Saldırıları
- Havalimanı ve Uçaklara Saldırıları
- Şiddetli Siyasi Parti Saldırıları
- Hükümet Genel Saldırıları

4.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

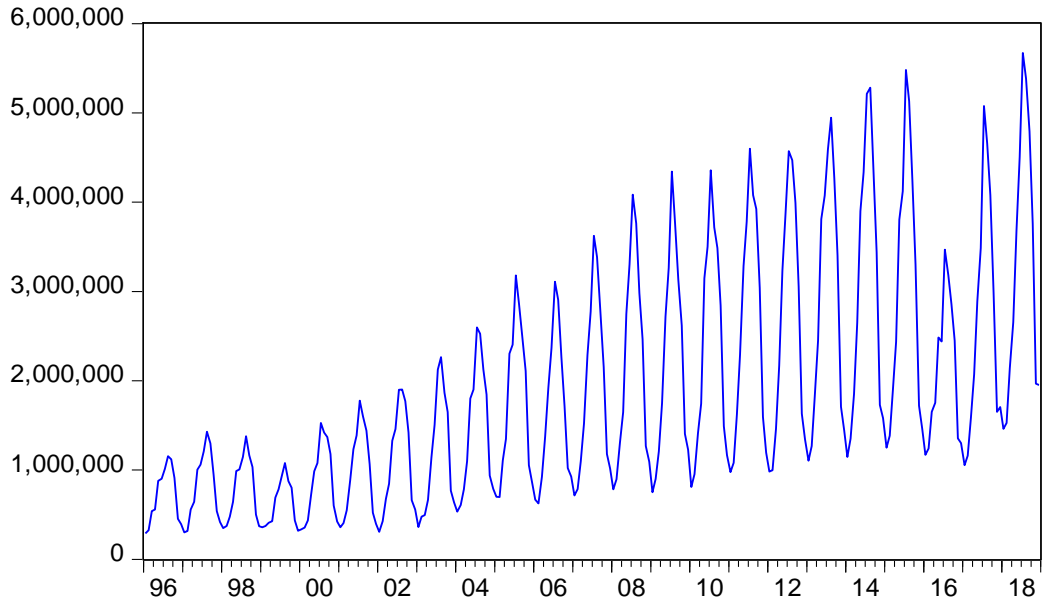
Çalışmada 1996 yılından 2018 yılına kadar aylık olarak ülkeye giriş yapan yabancı turist sayıları TÜİK'ten, 1996-2018 yılları arasındaki konaklama işletmeleri yatak sayısı TÜRSAB'tan elde edilmiştir. Terör eylemleri için birincil kaynaklara ulaşmak için bazı engeller söz konusudur. Türkiye'de gerçekleşen terör eylemlerine ilişkin bir veri tabanının olmaması, 1996 yılından 2017 yılına kadar Türkiye içerisinde meydana gelmiş terör olayları verilerine Küresel Terörizm Veritabanı üzerinden, 2018 yılında meydana gelmiş terör olaylarına ise URL-28, 2019'den ulaşmamıza neden olmuştur. Bu konuda birincil verilere ulaşılamaması araştırmamızın bir kısıtıdır.

Ayrıca Türkiye'de meydana gelen terör olaylarının araştırma başlangıcı olan 1996 yılından daha eskilere dayandığı bilinmektedir. 1996 yılı öncesinin teknolojik imkânlarının yetersiz olması sebebiyle daha eskiye dayalı verilere ulaşmak çok zor olacağından araştırma yirmi iki yıllık süreç ile sınırlandırılmıştır.

4.6. Verilerin Analizi ve Bulguları

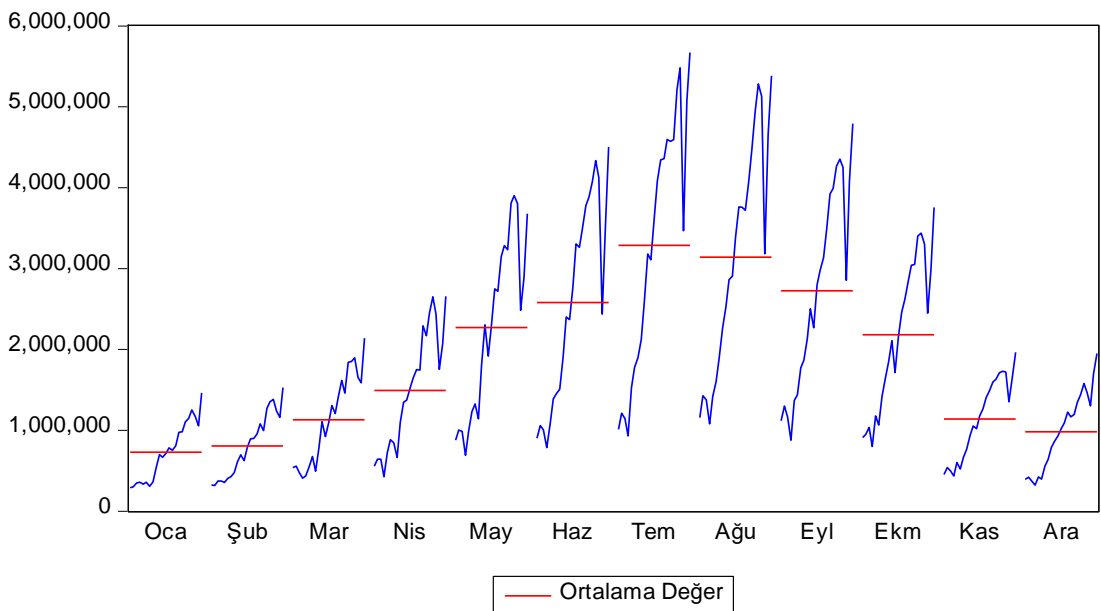
Bu çalışmanın temel araştırma konusu Türkiye’de meydana gelen terör olaylarının turist sayısı temelinde turizm üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Bu amaçla TÜİK’den elde edilen 1996-2018 yılları arası aylık turist sayısı verileri kullanılmıştır. Ayrıca terör olayları için kukla değişken olarak modele dâhil edilecek olan terör olayının varlığını gösteren 1996-2017 verileri Küresel Terörizm Veritabanı’ndan elde edilmiştir. 2018 yılında meydana gelmiş terör olaylarına ise URL-28, 2019’dan ulaşılmıştır. Çalışmada kullanılan modele döviz kuru, turizm yatırım harcaması, ulaşım nokta sayısı, Seyahat ve Turizm Rekabet Endeksi gibi çeşitli değişkenler eklenebilirdi. Fakat bu durumda çalışmanın ana amacı olan terörün doğrudan turist sayısının üzerindeki etkisinin tespit edilmesi konusundan uzaklaşmış olunacaktı. Bu sebeple çalışma; temel olarak terör olayının meydana geldiği ve gelmediği dönemlerde ki turist sayısı üzerinde odaklanmıştır.

Çalışmanın tam olarak anlaşılabilmesi adına istatistiki verilerin tanıtılması gerekmektedir. Grafik 4.1’de 1996-2018 yılları arasında ki turist sayılarının değişimini gösteren grafik görülmektedir. Grafikten de görüldüğü gibi yıllar içerisinde turist sayısında bir artış trendi görülmektedir. Ayrıca turizmin bir gerçeği olan mevsimsellikte açıkça görülmektedir. 1999 yılından sonra kayda değer bir artış potansiyeli yakalayan turizm 2015 yılına kadar sürekli artış trendini korumuştur. 2016 yılında dramatik bir şekilde düşen turist sayısı 2018 sonu itibariyle 2015’e kadar olan mevcut trend eğilimini yakalamıştır.

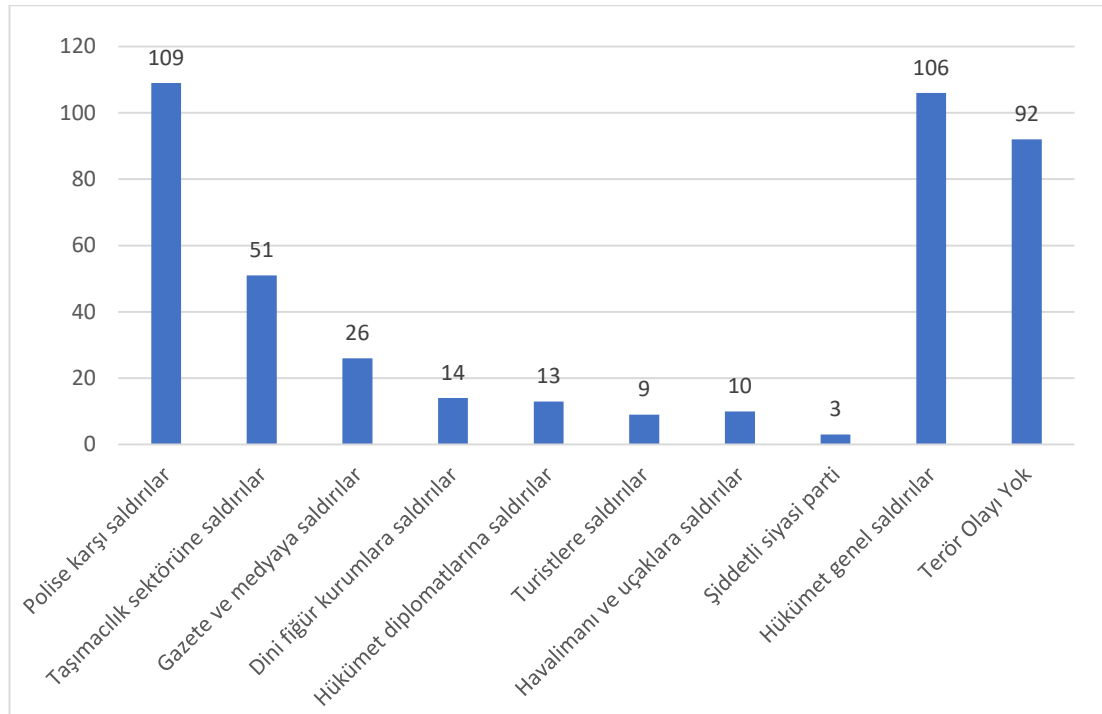
Grafik 4.1. Aylık turist sayısı (Ocak-1996/Aralık-2018) (TÜİK)

Turizm sektörünün karşılaştığı en önemli konulardan biri mevsimseliktir. Grafik 4.2’de aylara göre 1996-2018 yılları arasındaki turist sayılarındaki değişim görülmektedir. Grafikten açıkça görüldüğü üzere serilerde oldukça güçlü bir mevsimsellik gözlenmektedir. Buna göre en yoğun turistin Temmuz ayı içerisinde geldiği, en az turistin de Kasım, Aralık, Ocak ve Şubat aylarında geldiği görülmektedir.

Grafik 4.2. Dönemsel turist sayısı (1996-2018) (TÜİK)

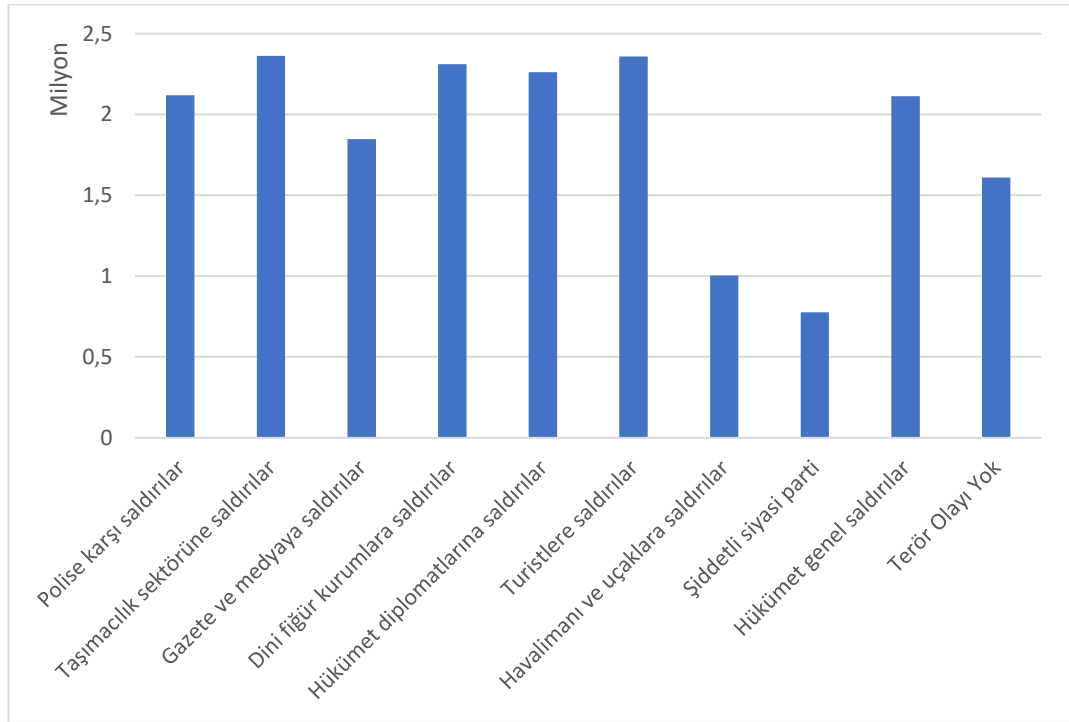
Terör türünün turist sayısı üzerindeki etkisi de ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Burada söz konusu terör türleri; polise karşı saldırılar, taşımacılık sektörüne saldırılar, gazete ve medyaya saldırılar, dini figür kurumlara saldırılar, hükümet diplomatlarına saldırılar, turistlere saldırılar, havalimanı ve uçaklara saldırılar, şiddetli siyasi parti, hükümet genel saldırılar olarak belirlenmiştir. Grafik 4.3'te terör türlerinin meydana gelme sayıları görülmektedir. En yoğun meydana gelen terör türünün polise ve hükümete karşı saldırılar olduğu görülmektedir. Üzerinde çalışılan dönemlerin büyük bir bölümünde bir terör olayı olduğu dikkate değer bir konudur.

Grafik 4.3 Terör olaylarının meydana gelme sayısı (KTV)

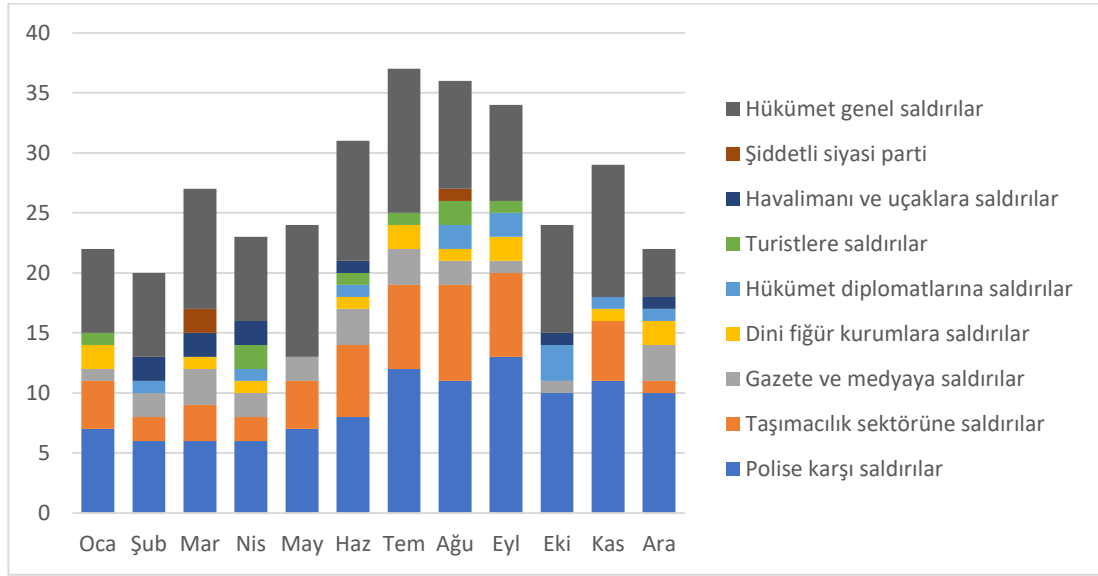
Aynı dönem içerisinde birden fazla terör türünün olduğu terör olaylarının meydana gelmesi bu analizin yapılmasında engellerden biri olarak düşünülmektedir. Grafik 4.4'te terör türlerinin meydana geldiği dönemlerde ülkeye gelen turist sayısı ortalamaları görülmektedir. Grafikte terör olayının olmadığı dönemlerde bazı terör olayı türlerine göre daha fazla turist sayısı gözlenmiştir. Burada terör olayının grafiksel olarak turist sayısı üzerinde bir etkisinin olmadığı düşünülebilir. Havalimanı ve uçaklara yönelik saldırılar ve siyasi partilere yönelik saldırılar gibi bazı terör türlerinin

turist sayısını ciddi anlamda azalttığı gibi bir yanılgıya düşülebilir. Fakat bu durumun daha iyi anlaşılabilmesi, turizmde mevsimselliğin olması sebebiyle terör olaylarının meydana geldiği ayların dikkate alınması ve terör olaylarının meydana gelme sıklığının göz önünde bulundurulması ile mümkündür.

Grafik 4.4. Terör olaylarının olduğu dönemlerde ortalama turist sayısı (TÜİK ve KTV)

Grafik 4.5'te aylara göre meydana gelen terör olaylarının türlerine göre sayıları verilmiştir. Grafikten görüldüğü gibi terör olayları aynı zamanda turist potansiyelinin de yoğun olduğu yaz aylarında artış gösterdiği görülmektedir. Ayrıca Grafik 4.5'te ifade edilen terör türlerinin meydana geldiği dönemlerdeki ortalama turist sayıları bu grafikte daha net anlaşılabilir. Terör olayının yüksek olduğu dönemlerde ortalama turist sayısının yüksek olduğu terör türlerinin genellikle turist sayısının yüksek olduğu dönemlerde meydana geldiği dikkate değer bir husustur. Burada gözden kaçmaması gereken bir husus da terör olaylarının etkisinin sonraki dönemlerde ortaya çıkabileceği hususudur.

Grafik 4.5. Aylara göre meydana gelen terör olayı sayısı (KTV)

Bu araştırmada terör olaylarının turist sayısı üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda meydana gelen bir terör olayının etkisinin kaç dönem sonra ortaya çıkacağı net olarak tespit edilebilmesi adına bir yıllık zaman içerisinde aylık veriler analize tabi tutulmuştur. Zaman serileri analizi için önemli varsayımı birim kök testidir. Bu sebeple analize tabi tutulacak 12 aylık gecikmeli değerlerin durağan olup olmadıkları araştırılmalıdır. Çalışmada serilerin durağan olup olmadıkları Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi ile incelenmiştir. ADF testinde kullanılan gecikme sayısı, Akaike bilgi ölçütü ile elde edilmiştir. Test sonuçları Tablo 4.1’de görülmektedir.

Tablo 4.1. ADF birim kök testi sonuçları

Değişkenler	Seviye Değerleri	Birinci Fark Değerleri
t	-3.119540	-4.553728 ^(c)
t+1	-3.129802	-4.543900 ^(c)
t+2	-3.130304	-4.534394 ^(c)

Tablo 4.1.'in Devamı

t+3		-3.131693	-4.524907 ^(c)
t+4		-3.159308	-4.519857 ^(c)
t+5		-3.151812	-4.508615 ^(c)
t+6		-3.107931	-4.490717 ^(c)
t+7		-3.113280	-4.482188 ^(c)
t+8		-3.108436	-4.472225 ^(c)
t+9		-3.118454	-4.463175 ^(c)
t+10		-3.109968	-4.453747 ^(c)
t+11		-3.066863	-4.448300 ^(c)
Kritik Değerler	a : %1	-3.994310	-3.994310
	b : %5	-3.427476	-3.427476
	c : %10	-3.137059	-3.137059

Birim kök testi uygulanırken ADF denklemine sabit ve trend unsurları eklenmiştir. Söz konusu değişkenlere ait ADF test istatistiklerinin mutlak değerleri seviye düzeylerinde durağan değillerdir, yani serilerde birim kök vardır. Değişkenleri durağanlaştırabilmek için birinci fark değerleri alınmıştır. Birinci fark değerlerine ait ADF test istatistiklerinin mutlak değerleri için değişkenler durağandır, yani serilerde birim kök yoktur. Bu sebeple bağımlı değişken olarak kullanılacak turist sayısı değişkenlerinin birinci farkları alınmış ve bu şekilde modelde kullanılmıştır.

$$\begin{aligned}
NT_i &= \alpha_i + D(TRR)_i + e_i \\
NT_{i+1} &= \alpha_{i+1} + D(TRR)_i + e_{i+1} \\
NT_{i+2} &= \alpha_{i+2} + D(TRR)_i + e_{i+2} \\
&\dots \\
NT_{i+n} &= \alpha_{i+n} + D(TRR)_i + e_{i+n}
\end{aligned} \tag{1}$$

Burada TRR_i i zamanındaki terör olayının varlığını NT_{i+n} mevcut dönemden sonraki dönemlere ait turist sayısını, e ise hata terimini ifade etmektedir. Burada TRR değişkeni modele kukla değişken olarak dâhil edilmiştir. Veri setinde “0” terör olayının olmadığını, “1” ise terör olayının olduğunu göstermektedir. Modellerin tahmin edilmesi neticesinde terör olaylarının turizm üzerindeki etkisinin kaç dönem sonra negatif olmaya başladığını ve etkisinin kaç dönem boyunca devam ettiği tespit edilecektir. Çalışma zaman serilerinin kullanıldığı bir regresyon analizidir. Zaman serileri trend, konjonktürel dalgalanmalar, mevsimsel ve düzensiz etkileri barındırmaktadır. Bir zaman serisinin bileşenlere ayrılmasının amacı serinin şimdiki ve geçmiş değerleri hakkında daha gerçekçi ve karşılaştırılabilir bilgiler elde etmektir. Zaman serileri analizinin önemli bir bileşeni de mevcut durumu daha açık anlayabilmek için mevsimsel etkiden arındırılmasıdır. Fakat burada ele alınan terör olayları mevsimsel bir değişkenliğe sahip değildir. Turist sayılarının mevsimsellikten arındırılması bilgi kaybına sebebiyet vereceğinden terör hadiselerinin turist sayısı üzerindeki tesiri net tespit edilemez. Bu sebeple bu çalışmada zaman serisi analizi yapılırken turist sayısı değişkeni mevsimsellikten arındırılmadan analize dâhil edilmiştir. Tablo 4.2 En Küçük Kareler (EKK) tahmin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 4.2. EKK tahmin sonuçları

Bağımlı Değişken	α	D	R ²	Durbin-Watson
t	-25027.06	46185.10	0,01	1,11
t+1	56754.73	125687.52	0,04	1,37
t+2	93087.58	120445.3	0,11	1,45
t+3	123448.7*	-175875.4*	0,24	1,97
t+4	142619.8**	-205341.8*	0,26	1,95
t+5	65976.29*	-91612.84*	0,24	1,94
t+6	16330.86**	-18974.91**	0,21	1,92
t+7	-65419.53	101256.0	0,16	1,53
t+8	-117969.2	-178616.0	0,02	0,95
t+9	-106361.0	-162053.6**	0,02	0,98
t+10	-146477.3	-222727.8	0,03	0,94
t+11	-56226.73	90605.20	0,05	0,94
Not: *= %1 önem düzeyinde ve **= %5 önem düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. İşaretsiz değerler istatistiki anlamda anlamlı değildir.				

Tahmin sonuçlarına göre t, t+1 ve t+2 dönemlerine ait turist sayılarının bağımlı değişken olarak kullanıldığı modellerde TRR'ye ait katsayılar istatistiksel olarak anlamlı değildir. t+3 dönemine ait turist sayısının bağımlı değişken olduğu modele ait katsayılara göre terör olayının varlığı toplam turist sayısında -175875.4 birimlik bir azalmaya, t+4 döneminde terör olayının olması -205341.8 birimlik bir azalmaya, t+5 döneminde terör olayının olması -91612.84 birimlik bir azalmaya ve t+6 döneminde

18974.91 birimlik bir azalmaya sebep olmuştur. Buradan bir terör olayının turist sayısı üzerinde ilk olarak 4 ay sonra etkisini göstermeye başladığı ve 7. ayın sonunda etkisini kaybettiği sonucuna ulaşılabilir.. t+8, t+9 ve t+10 dönemlerinde meydana gelen terör olayları sayısal olarak turist sayısı üzerinde negatif etki etmiş olsa da bu etki istatistiksel olarak anlamlı değildir. t+3, t+4, t+5 ve t+6 dönemlerine ait R^2 değerleri sırasıyla 0,24, 0,26, 0,24 ve 0,21 olarak bulunmuştur. Bu oranlar bir EKK tahmini için düşük bir oran olsa da tek bir kukla değişken kullanılan bir model için yeterli bir oran olarak kabul edilebilir. Ayrıca Durbin-Watson test istatistiği değerlerine bakıldığında “2” değerine yakın olmasından dolayı modellerin otokorelasyon barındırmadığı görülmektedir. Modelin değişen varyansa sahip olmadığı varsayımı ile gerekli yorumlamalar yapılmıştır.

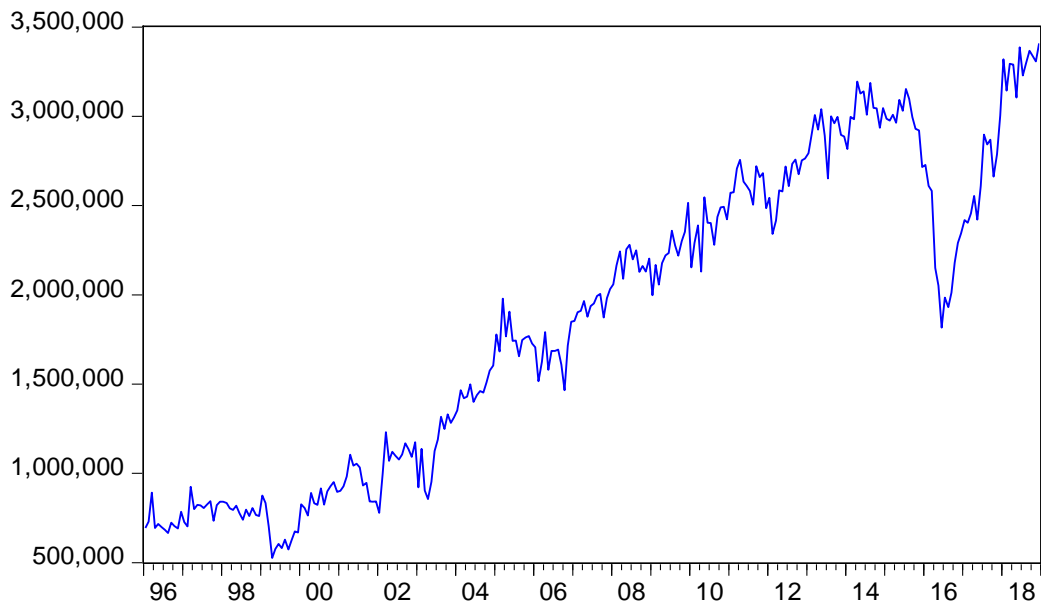
Tablo 4.3’te, terör olayları nedeniyle ülkeye gelen yabancı turist sayılarında görülen değişikliğin yatak sayılarını nasıl etkilediğinin ölçülmesi için yatak sayısı ve turist sayısı arasında bir nedenselliğin olup olmadığının tespit edilmesi adına yapılan Granger Nedensellik test sonuçları görülmektedir. Test sonucuna göre hem $Prob=0,000<0,05$ hem de $Prob=0,0012<0,05$ olduğundan dolayı %95 güven seviyesinde yatak sayısının artması(azalması) turist sayısının artmasının(azalmasının) bir nedeni iken, turist sayısının artması(azalması) da yatak sayısının artmasının(azalmasının) nedenidir. Test sonucunda çift taraflı bir nedenselliğin olduğu görülmektedir.

Tablo 4.3. Granger nedensellik test sonuçları

	Gözlem	F-Statistic	Prob.
Yatak Sayısı → Turist Sayısı	274	21.7394	0,0000
Turist Sayısı → Yatak Sayısı		6.90653	0.0012

Bu hususlara ek olarak turist sayısı dışındaki tüm durumları sabit kabul ederek geleceğe yönelik turist sayısı tahminin yapılması turizm potansiyelinin tespit edilmesi adına önemli bir işleve sahiptir. Bu tahmin için turist sayısının içerdiği mevsimsellikten arındırma yapılmalı daha sonra geleceğe yönelik tahminler yapılmalıdır. Çiğdem (2009)’e göre zaman serilerinin bileşenleri, mevsimsel

dalgalanmalar, konjonktürel (cycle) dalgalanmalar, eğilim (trend) ve düzensiz dalgalanmalardan oluşmaktadır. Zaman serilerinin bileşenlerine ayrılmasındaki ana amaç, serinin şimdiki ve geçmişteki değerleri ile ilgili daha doğru ve kıyaslanabilir bilgileri elde etmektir. Zaman serileri analizinin önemli bir parçası da mevcut durumun seyrini daha iyi anlayabilmek için mevsimsel etkilerin seriden arındırılmasıdır. Bu sebeple turist sayısı değişkeni X-12 ARIMA yöntemi kullanılarak mevsimsellikten arındırılmıştır. Elde edilen grafik Grafik 4.6'da görülmektedir.

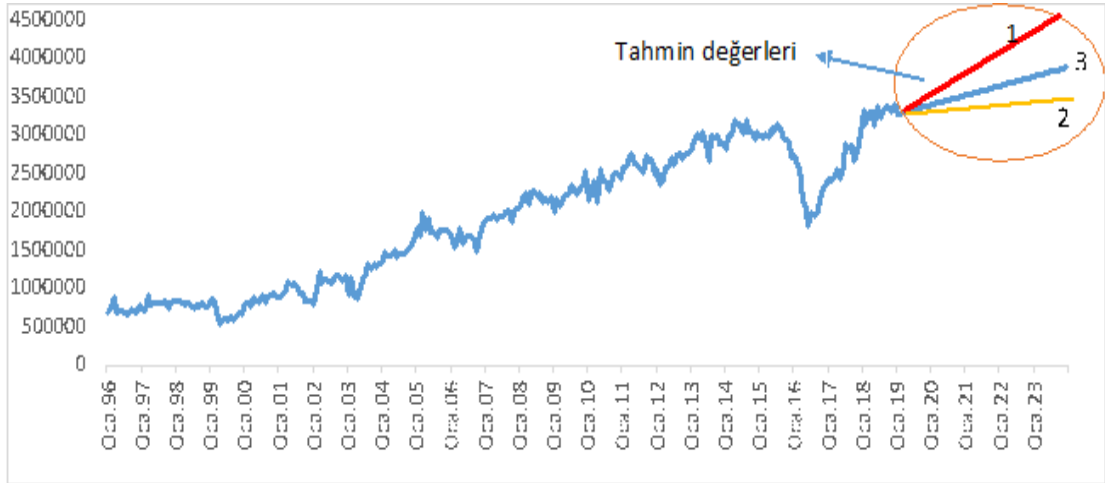
Grafik 4.6. Mevsimsellikten arındırılmış turist sayısı değişkeni (1996-2018)

Mevsimsellikten arındırılmış grafiğe dikkat edilirse turist sayısında bir artış trendi görülmektedir. Buna göre geleceğe yönelik elde edilen turist sayısı tahminleri için

$$NT_i = \beta_0 + \beta_1 t_i + D(TRR)_i + e_i \quad (2)$$

modeli kullanılmıştır.

Burada NT_i i zamanındaki turist sayısını, t_i zaman değişkenini TRR_i i zamanındaki terör olayının varlığını, gösteren kukla değişkeni, e ise hata terimini ifade etmektedir. Elde edilen tahmin değerlerin Grafik 4.7’da görülmektedir.

Grafik 4.7. Terör olayının varlığına göre turist sayısı gelecek tahmin değerleri 2023

Tahmin edilmiş değerlere dikkat edildiğinde 2023 yılı sonu itibariyle dört milyona yakın bir turist sayısına ulaşılabilecektir. Burada yapılan tahminler (3) terör olaylarının etkisi sabit olarak kabul edilerek yapılmıştır. (1) numaralı tahmin çizgisi herhangi bir terör olayı olmadığı durumda elde edilen tahmin çizgisidir iken (2) numaralı tahmin çizgisi ise herhangi bir terör olayı olduğu durumda elde edilen tahmin çizgisidir. Eğer herhangi bir terör olayı olmazsa 2023 sonu itibari ile turist sayısı dört buçuk milyon civarında olacağı, eğer terör olayları her dönem meydana gelirse bu sayının üç milyon civarında olacağı tahmin edilmiştir.

Tablo 4.4. Araştırmada yer alan hipotezlerin test sonuçları

H₁: Turist sayılarının yüksek olduğu dönemlerde terör olaylarında artış vardır.	KABUL
H₂: Bazı terör türlerinin turist sayısı üzerinde azaltıcı etkisi vardır.	RED
H₃: Terör olaylarının turistik talep üzerine anlık etkisi vardır.	RED
H₄: Yatak sayısı ile turist sayısı arasında çift taraflı nedensellik vardır.	KABUL

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm sektörünün en büyük ekonomik sektörlerden biri olmasını sağlayan pek çok faktörden bahsetmek mümkündür. Ancak istihdam yaratıcı etkisi, ödemeler dengesine katkısı ve döviz girdisi sağlaması gibi faktörler ülke ekonomisi için daha çok önem arz etmektedir. Terör eylemlerinin ülke ekonomisi için önemli faydalar sağlayan turizm sektörünü olumsuz yönde etkilediği ve ülke ekonomisini sekteye uğrattığı görülmektedir (Unur, 2000; Yılmaz ve Yılmaz, 2005; Ordu, 2018).

Özellikle çekicilik, ulaşılabilirlik, imaj, fiyat düzeyi, politik ve psikolojik faktörler turizm arzını ve talebini önemli ölçüde etkileyen faktörlerdir. Bu faktörler de terör, savaş gibi şiddet olaylarına karşı oldukça duyarlıdır. Şiddet olayları, güvenliği tehdit ettiği için turistlerin seyahat kararları üzerinde olumsuz etki yaratmakta ve turistler kendilerini daha emniyette hissettikleri bir destinasyonu tercih etmektedirler (Gu ve Martin, 1992; Yeşiltaş vd., 2008). Araştırma sonucunda terör olaylarının turist sayısını çok fazla etkilemediği görülmüştür. Ancak sadece 2016 yılında gerçekleşen terör olayları nedeniyle turist sayısında azalma meydana gelmiştir. Dolayısıyla azalan turist sayısı turizm gelirlerinin de azalmasına neden olmuştur. Bu da terörizmin turizm gelirleri üzerindeki olumsuz etkisini gözler önüne sermektedir. Benzer şekilde Enders ve Sandler (1991), Acar ve Çetin (2017) yaptıkları çalışmada terör olaylarının turizm gelirleri üzerine olumsuz etkileri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca Enders ve Sandler (2000), Pizam ve Fleischer (2001), Drakos ve Kutan (2003) yaptıkları çalışmalarda ise terör olaylarının sıklığı ve şiddetinin, turizm faaliyetleri ve turizm gelirleri üzerine olumsuz etkilerinin olduğu sonucunu saptamışlardır. Araştırma sonucunda terör olaylarının turistik talep üzerine anlık etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle araştırmanın Pizam (1999)'ın yaptığı çalışma sonucu ile savaş ve terörizm gibi olaylarda ortaya çıkan şiddet unsurlarının turizm talebini birden bire olumsuz yönde etkilemediği yönüyle örtüşmektedir. Bu çalışmaların aksine Cornwell ve Roberts (2010)'ın 11 Eylül terör saldırılarının dünya turizm talebi üzerine etkisini araştırdıkları çalışmada, saldırıların ardından dünya üzerinde uluslararası seyahatlerde ani ve önemli bir yankı uyandırdığı ve turizm talebinde ani bir düşüş olduğu sonucuna

ulaşmışlardır.

Bir felaket türü olarak görülen terörün turist sayısına etkisinin incelenmesi ve ileriye dönük tahminlerde bulunulması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda elde edilen veriler zaman serisi ile analiz edilmiştir. Çünkü bu gibi çalışmaların çoğunda zaman serisi yaklaşımı kullanmıştır. Örneğin, Enders ve Sandler (1991) ve Enders vd. (1992), terörizmin İspanya ve diğer Avrupa ülkelerindeki turizm gelirleri üzerindeki önemli olumsuz etkisini kanıtlamak ve ülkeler arasındaki ikame etkilerini desteklemek için aylık veri ve zaman serisi analizlerini kullanmışlardır (Araña ve León, 2008:299-300).

Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular 1996 yılından günümüze kadar (2016 yılı hariç) turist sayılarının artış eğilimi olduğunu göstermektedir. Dünya genelinde seyahat eden yabancı turistlerden Türkiye'yi tercih edenlerin sayısında sürekli artış olması, ülkenin olumlu bir imaja ve yüksek çekiciliğe sahip olduğunun bir göstergesidir. Ara sıra yaşanan terör olaylarına karşı yıl bazlı turist sayısındaki artış ülke imajı negatif etkilenmediği sürece bazı yaşanan olumsuz olayların turizm açısından tolere edilebilir olduğunun göstergesidir. Çünkü turistler için aslolan kendi seyahat deneyimleridir.

Araştırmada bir diğer incelenen konu, turist sayıları ile terör olayları arasındaki ilişkidir. Yapılan analizler bazı terör olaylarının olduğu dönemde ülkeye gelen turist sayısının terör olayının olmadığı dönemdekinden daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu bulgu ışığında terör olaylarının turist sayılarını etkilemediği söylenebilir. Ancak terör örgütlerinin yapacakları eylemleri daha geniş kitlelere duyurmak, dünya üzerinde Türkiye imajını olumsuz yönde etkilemek gibi nedenlerle eylemlerini gerçekleştirmek için turizmin en yoğun olduğu yaz aylarını hedef aldıkları da görülmektedir. Ritcher (1983) yaptığı çalışmada, teröristlerin yabancı ülke vatandaşlarını hedef almasının stratejik amaçlarını yerine getirmek ve turizmi baltalamak gibi nedenlerinin olduğunu vurgulamıştır. Bunun yanı sıra, medyanın terör eylemlerine karşı oldukça ilgili olduğunu bilen teröristler, turizmi hedef alarak uluslararası arenada kendi reklamlarını yaparak tanınmalarını sağlamaktadırlar. Bu durum ise, terörün amaçlarında yazılan unsurları destekler niteliktedir. Araştırmada yer alan terör olaylarının tümü turizmin

en yoğun olduğu, Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında meydana gelmiştir. 2019 yılı Haziran ayı verilerine göre Türkiye'ye en çok turist gönderen ülkeler sıralamasında Rusya 1.035.745 turist sayısı ile ilk sıradadır (URL-11, 2019). Rusya'nın Türkiye'ye seyahat motivasyonları incelendiğinde ise Türkiye'in ikliminin (deniz, kum, güneş üçlüsü) ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir (Arıcan Kaygusuz vd., 2017:154). Ayrıca 2018 yılında Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin % 55'inin deniz-kum-güneşi tercih ettiği bilinmektedir (URL-29, 2019). Bu nedenle Türkiye'ye gelen turistlerin yaz sezonunu tercih ettiği söylenebilmektedir. Ancak bu aylarda sadece turistler hedef alınmamış güvenlik güçleri, siviller, devlete ait kurum ve kuruluşlar da hedef alınmıştır. Ancak turizm dolaylı olarak etkilenmiş ve ülke ekonomisini bu sonuç direkt etkilemiştir.

Araştırmada yer alan bir diğer önemli nokta terör olaylarının turist sayılarını ne kadar süre içinde etkilemeye başladığı ve bu etkinin ne zaman ortadan kalktığıdır. Analiz sonuçları bir terör olayının turist sayılarını ilk 4 ay içerisinde etkilemeye başladığını ve 7 ayda da etkisini tamamen kaybettiğini göstermektedir. Pizam ve Fleischer (2001) terör olayları tekrarlanmadığında, turizm sektörünün 6 ila 12 aylık bir sürede tamamen iyileşebileceğini ortaya koyarken, Kar ve Ağır (2010) yaptıkları çalışmada 3 ila 18 aylık bir süre içerisinde turizmin normale döndüğünü ortaya çıkarmışlardır. Terör olaylarının turistler üzerinde etkisinin olduğu bu süreçte otel rezervasyonlarında iptaller olmakta veya potansiyel turistler tatil için ikame destinasyonları tercih etmektedirler (Yeşiltaş vd., 2008:183) Oluşabilecek rezervasyon iptallerin engellenmesi ve turistlerin ikame destinasyonları seçmemesi için havaalanından ya da terminallerden otellere ücretsiz shuttle hizmeti, ücretsiz kahvaltı, 4 gece kal 3 gece öde gibi çeşitli promosyonlardan faydalanılabilir. Elde edilen bu önemli bulgular, terör olayına maruz kalmış destinasyon yöneticilerine ve destinasyonlarda bulunan turizm işletmesi sahiplerine geleceğe yönelik önlemler almaları konusunda bir uyarı niteliğindedir. Eğer turizm işletmeleri sektörde varlıklarını sürdürmek istiyorsa özellikle terör olaylarının meydana geldikten sonraki 7 aylık süreçte aşırı hassas davranmalıdırlar.

Araştırmada turist sayıları ile yatak sayıları arasındaki ilişki incelenmiş ve aralarında çift taraflı bir nedenselliğin olduğu görülmüştür. Bu da yatak sayısının artması/azalması turist sayısının artmasının/azalmasının bir nedeni iken, turist sayısının artması/azalması da yatak sayısının artmasının/azalmasının bir nedeni olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, terör eylemleri nedeniyle meydana gelen talep düşüşü, yapılacak yatırımların da azalmasına neden olmaktadır. Ancak yatak sayısında bir artış yaşandığında turist sayılarında da artış meydana geldiğinden yatak sayısını arttıracak yatırımlar geri çekilmemeli aksine teşvik edilmelidir. Yurdakul ve Özgencil (2017) yaptıkları çalışmada da, Türkiye'nin turizm gelirinin belirleyicileri olarak, ziyaretçi sayısı, seyahat acenta sayısı, yatak sayısı ve döviz kuru değişkenlerini ele almışlar ve sonuçta seyahat acenta sayısına bağlı olarak ziyaretçi sayısının arttığı ve bu artışa bağlı olarak da yatak sayısında artış olduğu bulgusunu elde etmişlerdir. Dolayısıyla, turist sayılarındaki artış potansiyelini karşılamak için yeni konaklama işletmelerinin kurularak yatak sayısı arttırılmaktadır. Ayrıca terör nedeniyle azalan turist sayılarının konaklama işletmelerini olumsuz yönde etkilediği ve işletmeleri küçülmeye gitmesine ya da kapanmasına neden olacağı söylenebilir.

Araştırmada mevsimsellikten arındırılmış turist sayılarının tespiti ve ileriye dönük tahminlerinin yapılması oldukça önem arz etmektedir. Mevsimsellikten arındırılmış turist sayıları ele alındığında turist sayılarının genel itibari ile artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Ancak bu artış eğilimi içerisindeki en önemli kırılma noktası 2016 yılı olarak dikkat çekmektedir. 2016 yılı öncesinde ortalama 3 milyondan fazla turist sayısına sahip olan Türkiye, 2016 yılı içerisinde turist sayısı 2 milyonun altına inmiştir. Uzun yıllar boyunca terör örgütleri ile mücadele eden Türkiye en büyük kaybını bu yıl içerisinde yaşamıştır. Ülkemiz içerisinde gerçekleşen çeşitli terör olaylarının ve hükümete karşı gerçekleştirilen 15 Temmuz darbe girişiminin ülkeye vermiş olduğu zarar en yüksek noktaya ulaşmıştır. Çünkü ülke yönetimine karşı meydana gelen tehditler, politik istikrarsızlık, terör eylemleri gibi olumsuzluklar turistler tarafından risk olarak algılanmaktadır. Algılanan risk ise ülke imajını olumsuz yönde etkileyerek turistlerin seyahat kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bir ülke pek çok turistik çekiciliğe ve kaliteli hizmet veren pek çok turizm işletmesine sahip olmasına rağmen, imajı olumsuz olarak değerlendirildiyse turizmden hak ettiği payı alamamaktadır.

Araştırmada yer alan turist sayıları aylık olarak incelenmiştir. Bu bağlamda, mevsimsellikten arındırılmış turist sayılarına göre geleceğe yönelik tahminler yapılmıştır. Bu tahminler terör olayının olmadığı durumlarda 2023 yılında aylık olarak ortalama turist sayısının 4,5 milyon civarında olacağı yönündedir. Ancak terör olaylarının her dönem devam ettiği varsayılırsa turist sayısının 3 milyon civarında olacağı tahmin edilmektedir. Bu tahminlere göre yıllık en az 36 milyon ile 54 milyon arası ülkeye turist girişi beklenmektedir. Aradaki farka bakıldığında terörün turizmi doğrudan etkilediği söylenebilir. Terör nedeniyle turist sayısında görülecek olan azalmalar tuizm gelirlerinde de ciddi düşüşe neden olacaktır.

Yapılan araştırmalar ışında;

- Küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle ulusal ya da uluslararası düzeyde meydana gelen terör olayları hızlı ve çarpıcı bir şekilde medyada yer almaktadır. Bu durum ise turizm talebi için oldukça önemli olan imaj ve çekicilik konusunu zedelemektedir. Bu nedenle meydana gelen terör olaylarının medyaya yansımadan hızlı şekilde çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Terör olayları ile ilgili yayın yasaklarının getirilmesi, olay yerinde evre güvenliğinin hızlı bir şekilde alınıp olay yerinde bulunan sivillerin video veya fotoğraf çekmelerinin engellemesi (nk çekilen bu fotoğraf ve videolar çarpıtılarak sosyal medya sunulmakta), olaya müdahale eden güvenlik personellerinin eğitilerek gizlilik esasına uygun hareket ederek kamuoyuna herhangi fotoğraf, video gibi bilgiyi sızdırmaması,
- Türkiye'nin tarihsel süreci içerisinde karşı karşıya kaldığı darbe ve teşebbüsleri, terör örgütleri eylemleri gibi çeşitli saldırılar ülke ekonomisi için oldukça önemli olan turizmi olumsuz yönde etkilemiştir. Turizme yönelik terör saldırılarının önlenmesi ve daha yön olarak araştırılması konusunda devlet çatısı altında yeni bir birimin kurulmasının gerekliliği,
- Uluslararası turizm hareketliliğinde yoğun olarak kullanılan havaalanları terör saldırılarının hedefleri arasındadır. Bu nedenle havaalanlarında ileri teknolojik

sistemlerle kurulmuş yeni güvenlik önlemlerine başvurulmakta ve meydana gelen kısıtlamalar turizmi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etkiyi en aza indirebilecek şekilde güvenlik önlemlerinin alınması,

- Teröristlerin hedef alabileceği turizm destinasyonlarının belirlenip bu yerlerde faaliyet gösteren paydaşların olası terör eylemlerine karşı tutumlarının nasıl olması konusunda eğitimlerin verilmesi,
- Terör eylemleri sonrasında turizm işletmelerin ekonomik anlamda çok etkilenmemesi için oluşabilecek rezervasyon iptallerinin çeşitli pazarlama stratejileri geliştirilerek önlenmesi,
- Terör eylemlerinden etkilenen turizm destinasyonları ve turizm işletmeleri için acil durum ortak fonunun oluşturulması ve terörden etkilenen işletmelerin iyileştirilmesi için iş birliği yapılması,
- Ülkemizde fazlaca görülen mevsimsellik etkisini azaltmak ve turizmi on iki aya yaymak amacıyla, alternatif turizm türlerinin özellikle terör olaylarının yoğun olarak görüldüğü bölgelerde geliştirilmesi devlet politikası olarak alınmalıdır (örneğin, barış sürecinden sonra insanların Şırnak'da bulunan Kato Dağı'ndaki yaylalara çıkması ve yaylalarda bulunan derelerde yüzmesi, Tunceli'nin Ovacık ilçesinde ve Munzur Vadisi'nde ve Mardin'in Kızıltepe ilçesinde turizmin artması). Terör olaylarının görüldüğü yerlerde turizmin gelişmesi ile birlikte kazanç elde eden insanlar da terörün gelişmesini engelleyeceklerdir. Terör olaylarının olduğu yerlerde turizm geliştirilerek insanlara yeni iş olanaklarının sağlanması,
- Ülkemizde yıllardır devam eden terör eylemlerinin bireyler üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin araştırılması ve terörün yarattığı etkiler tam anlamıyla araştırılarak terörün doğrudan ya da dolaylı etkilerine maruz kalan bireylere yönelik bir müdahale modeli geliştirilmelidir. Ayrıca ülkemizde terörden

etkilenen yerli ve yabancı turistler için psikolojik danışmanlık hizmetlerinin getirilmesi,

- Geleceğe yönelik yapılan tahminlerle turist sayısının aylık olarak ortalama 4,5 milyon civarında olacağı görülmektedir. Turist sayısı ile yatak sayısı arasında da çift yönlü bir ilişki olması nedeniyle yatak sayısının artırılması konusunda devlet tarafından teşvik edilmesi ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi,

gibi öneriler geliştirilmiştir.

KAYNAKLAR

- Abdurrahmanli, E. (2019). Küreselleşme olgusu ile birlikte büyüyen turizm. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 93-118.
- Akıncı, M. & Yılmaz, Ö. (2015). Bir turizm krizi olarak uluslararası terörizm: Ülke grupları itibariyle panel veri analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 51-76.
- Akoğlan Kozak, M., Evren, S. & Çakır, O. (2013). Tarihsel süreç içinde turizm paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Aktan, G. (2002). *Dünyada ve Türkiye’de terörizm*. Ankara: T.C. Merkez Bankası Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü.
- Aktaş, C. (2005). Türkiye’nin turizm gelirlerini etkileyen değişkenlerin uygun regresyon denklemi ile belirlenmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6(2), 163-174.
- Alkan, N. (2007). *Söz bitmeden: terörle mücadelede önleme stratejileri*. Ankara: Uşak Yayınları.
- Alp, İ.A. (2003). Terörün ekonomik etkileri. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 4(1), 1-19.
- Alsarayreh, N.M., Jawabreh, O.A.A. & Helalat, M.S. (2010). The influence of terrorism on the international tourism activities. *European Journal of Social Sciences*, 13(1), 145-160.
- Araña, J. E., & León, C. J. (2008). The impact of terrorism on tourism demand. *Annals of Tourism Research*, 35(2), 299-315.doi:10.1016/j.annals.2007.08.003
- Arıcan Kaygusuz,N., Karademir, T. & Genç, K. Y. (2017, Ekim). *Rusların Türkiye’ye gelme nedenleri*. VII. Uluslararası Karadeniz Sempozyumu’nda sunulmuş bildiri, Giresun Üniversitesi, Giresun.
- Avcıkurt, C. (2003). *Turizm sosyolojisi, turist yerel halk etkileşimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Ayaz,N., Batı,T.& Gökmen, F. (2015). Safranbolu'yu ziyaret eden yabancı turistlerin destinasyon imajı algıları. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı I, 54-69.
- Aydın, A., Darıcı, B. & Taşçı, H.M. (2015).Uluslararası turizm talebini etkileyen ekonomik faktörler: Türkiye üzerine bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 45, 143-177.
- Aydın, A. & Gencür, A. S. (2015). Türkiye'nin turizm arzı, piyasa yapısı ve global riskler: Keşifsel bir yaklaşım. *Optimum Journal of Economics and Management Sciences*, 2(2),43-64.
- Bacık, E., Özer, M. & Altınparmak, S. (2017). Terörün volatilitiye etkisi: Türkiye BIST 100 endeksinde bir uygulama. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 55-75.
- Bağcı, E. (2017). Terör olaylarının Türkiye turizm sektörüne etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 81-89.
- Baker, D. Mc. A. (2014). The effects of terrorism on the travel and tourism industry. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 2(1), 58-67. doi:10.21427/D7VX3D
- Bassil, C., Saleh, A. S., & Anwar, S. (2017). Terrorism and tourism demand: a case study of Lebanon, Turkey and Israel. *Current Issues in Tourism*, 1-21. doi:10.1080/13683500.2017.1397609
- Başeren, S. (2000). *Terörizm: Kavramsal bir değerlendirme ,terörizm incelemeleri*. Ankara :ASAM Yayınları.
- Başeren, S. H. (2008). Terrorism with its differentiating aspects. *Defence Against Terrorism Review*,1(1), 1-11.
- Bayramoğlu, T., Durmaz, A. & Arı, Y.O. (2015). Ekonomik açıdan terör ve turizm ilişkisi: Dünya örnekleri ve Türkiye örneği. *Türkiye Klinikleri J Foren Med-Special Topics*, 1(2), 25-34.
- Bozok, D. (1996). *Türkiye'ye yönelik uluslararası turizm talebini yapısal analizi ve gelişme stratejileri*. Yayınlanmamış doktora tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Esntitüsü, Balıkesir.
- Brockwell, P. J. & R. A. Davis. (2006). *Time series: Theory and method*. (Second Edition.). New York: Springer.

- Bruce, G. (2013). Definition of terrorism social and political effects. *Journal of Military and Veterans' Health*, 21(2), 26-30.
- Bükeç, C. M. & Çelik, D. (2010, Eylül). *11 Eylül sonrası dönemde havacılıkta güvenlik ve işbirliği anlayışındaki küresel değişim*. III. Ulusal Havacılık ve Uzak Konferansı'nda sunulmuş bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Ceylan, A. K. (2012). *Terör*. İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.
- Charemza, W. W. & D. F. Deadman. (1993). *New directions in econometric practice*. UK: Edward Elgar Publishing.
- Coaffee, J. (2006). From counterterrorism to resilience. *The European Legacy*, 11(4), 389-403.
- Cornwell, D. & Roberts, B. (2010). The 9/11 terrorist attack and overseas travel to the United States: Initial impacts and longer-run recovery. *Office of Immigration Statistics, Working Paper*, ABD.
- Crouch, G. I. (1994). The study of international tourism demand: A review of findings. *Journal of Travel Research*, 33(1), 12-23. doi:10.1177/004728759403300102
- Cryer, J. D. & K. S. Chan. (2008). *Time series analysis: With applications in r*. (Second Edition.). New York: Springer.
- Çeken, H. (2016). *Turizm ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çelik, K. (2009). *Terörizmin yatırım ve istihdam üzerine etkisi: Türkiye örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Çelik, N. & Karaçuka, M. (2017). Terör saldırılarının turizm sektörü üzerindeki etkileri: Türkiye özelinde ampirik bir analiz. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 17(3), 313-322.
- Çetinsöz, B. C. (2011). *Uluslararası seyahatlerde turistlerin çekim yerinde algıladıkları risklerin tekrar ziyaret etme niyetlerine etkileri: Alanya ilçesine yönelik bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

- Çolak, O. (2009). *Turistik ürün çeşitlendirme kapsamında kırsal turizm ve kırsal turizm işletmeciliği: Şirince örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Çuhadar, M.(2006). *Turizm sektöründe talep tahmini için yapay sinir ağları kullanımı ve diğer yöntemlerle karşılaştırmalı analizi - Antalya ilinin dış turizm talebinde uygulama*. Yayınlanmamış doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Deniz, T. ve Karadağ, D. (2018). Politik çatışmaların ve terörizmin turizm sektörüne etkileri: 2010-2017 Türkiye Örneği. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 23(40), 61-74.
- Demirci, Y. (2018). *Terörün İstanbul turizmüne etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirel, E. (2002). *Terör*. İstanbul: I.Q Kültür Sanat Yayıncılık.
- Demirli, A. (2011). Terörizm, psikososyal etkileri ve müdahale. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 66-78.
- Drakos, K., & Kutan, A. M. (2003). Regional effects of terrorism on tourism in three mediterranean countries. *Journal of Conflict Resolution*, 47(5), 621–641.doi:10.1177/0022002703258198
- Emir, G.(2015). *Turizm Ekonomisi*. Bartın Üniversitesi Ders Notu. Ankara: Karınca Ajans Yayıncılık Matbaacılık.
- Elitaş, B.L. & Çeken, H. (2016). Terör olaylarının turizme etkisi: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(38), 347-360.
- Enders, W. & Sandler, T. (1991). Causality between transnational terrorism and tourism: The case of Spain. *Terrorism*, 14(1), 49–58.doi:10.1080/10576109108435856
- Enders, W. & Sandler, T. (2000). Is transnational terrorism becoming more threatening?. *Journal of Conflict Resolution*, 44(3), 307-332.
- Enders, W., Sandler, T. & Parise, G. F. (1992). An econometric analysis of the impact of terrorism on tourism. *Kylos*, 45, 531-554.
- Emsen, Ö., & Değer, M. (2004). Turizm üzerine terörizmin etkileri 1984-2001 Türkiye deneyimi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 7, 67-83.

- Eralp, Z. (1983). *Genel turizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları.
- Erdoğan, C. (2006). *İzmir ili kongre turizmi arz potansiyelinin incelenmesi ve geliştirilmesine yönelik bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Evin, D. (2017). *2003-2016 yılları arasındaki terör eylemlerinin Türkiye'ye turistik talep üzerine etkisi: Marmara, Ege ve Akdeniz bölgeleri arasında karşılaştırmalı bir yaklaşım*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Feridun, M. (2011). Impact of terrorism on tourism in Turkey: Empirical evidence from Turkey. *Applied Economics*, 43(24), 3349–3354.
- Furmolly, A. W. & Uludağ, K.B. (2018). Turizmin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisi (1963-2015). *Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, 3(1), 11-22.
- Goodrich, J. N. (2002). September 11 2001 attack on America: A record of the immediate impacts and reactions in the USA travel and tourism industry. *Tourism Management*, 23, 573-578.
- Gönen, İ. (2004). *Dönemsel olayların turizm ekonomilerine etkileri ve çözüm önerleri*. Yayınlanmamış doktora tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Gu, Z. & Martin, T. L. (1992). Terrorism, seasonality and international air tourist arrival in Central Florida: an empirical analysis. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 1(1), 3- 15.
- Güleç, B. (2006). Reklamın turistlerin satın alma davranışları bakımından incelemesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(15), 127-158.
- Güllüpınar, H. & Fidan, Z.(2017). Türkiye'nin pkk terör örgütüne yönelik operasyonları nedeniyle geçici zorunlu göç eden vatandaşların aldığı kamu hizmetlerinin devlet itibarına etkisi: Mardin örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(50), 727-739.
- Gültekin, S. (2017, Ekim). *Türkiye'nin dış ticaretinde Rusya'nın yeri ve önemi*. VII. Uluslararası Karadeniz Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Giresun Üniversitesi, Giresun.
- Güneş, E. & Kabadayı, B. (2015). Türkiye turizm talebini açıklamaya yönelik bir panel çekim modeli analizi. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19(2), 31-46.

- Güvenek, B., & Alptekin, V. (2015). Turistlere yönelik terör saldırılarının turizme etkisi: Türkiye üzerine ampirik bir çalışma. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 17(1), 21-38.
- Hoffman, A. M., Shelton, C., & Cleven, E. (2013). Press freedom, publicity, and the cross-national incidence of transnational terrorism. *Political Research Quarterly*, 66(4), 896–909.doi:10.1177/1065912913478840
- Irmak, F. & Kahya, Y. (2013) Amerika Birleşik Devletleri’nde terörizm ve terörizm korkusu: 11 Eylül terör saldırılarının öncesi ve sonrasına ilişkin bir analiz. *Uluslararası Sosyal Aratırmalar Dergisi*, 7(33), 315-324.
- İçöz, O. (2005). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- İşeri, R.(2008). *Türkiye’de etnik terör: ASALA ve PKK örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kar, M. ve Ağır, H. (2010). Terörizmin makro ekonomik sonuçları üzerine bir değerlendirme. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 47,13-33.
- Kaşıkcı, T. (2016). Küresel terörizm ve Birleşmiş Milletler sistemi. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 47, 1-21.
- Kennedy, P. (2006). *Ekonometri kılavuzu*. (Çeviren: M. Sarımeşeli ve Ş. Açıköz). (5. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kılıç, Z. (2007). *Küreselleşme ile ivme kazanan uluslararası terörizm ve buna karşı alınan tedbirler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Semirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kılıç, S.& Demir, S. (2017). Turizm pazarlamasında yerli turistlerin turizm talebini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Sinop ili örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 71-98.
- Kılıçlar, A, Uşaklı, A & Tayfun, A. (2018). Terrorism prevention in tourism destinations: Security forces vs. civil authority perspectives, *Journal of Destination Marketing & Management*, 8, 232–246.
- Korkmaz, S. (1990). *Turizmin ekonomik ve sosyal etkileri*. 391-417. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/8451>, Erişim Tarihi: 24.08.2019
- Kozak, N., Akoğlan Kozak, M. & Kozak, M. (2014). *Genel turizm*. (15. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Küçükaltan, D. (2012). *Terörizmin hedefindeki sektör: Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lejarraga, I. & Walkenhorst, P. (2013). Economic policy, tourism trade and productive diversification. *International Economics*, 7, 1-12.
- Lepp, A. & Gibson, H.(2003). Tourist roles, perceived risk and international tourism. *Annals of Tourism Research*, 30(3), 606-624.
- Mackinnon, J. (1991). Critical values for cointegration tests. In R. F. Engle and C. W. J. Granger (eds.). *Long-Run Economic Relationships: Readings in Cointegration*. New York: Oxford University Press.
- Marcouiller, D. W. & Prey, J. (2005). The tourism supply linkage: recreational sites and their related natural amenities. *The Journal of Regional Analysis & Policy*, 35(1), 23-32.
- Martin, G. (2017). Developing next generation countermeasures for homeland security threat prevention. In M. Dawson (Ed.), *Types of terrorism* (p. 1-16). USA: IGI Global.
- Muñoz, G.T. (2007). German demand for tourism in Spain. *Tourism Management*, 28(1), 12-22.doi:10.1016/j.tourman.2005.07.020
- Muş, E.,Can, A. & Güçlü, İ. (2015). Terörün toplum ve sosyal hayata etkileri. *Türkiye Klinikleri J Foren Med-Special Topics*, 1(2), 5-14.
- Mutlu, Ç.& Akbaş, Z. (2016). 11 Eylül saldırıları üzerinden uluslararası terörün turizme etkisi: Türkiye örneği. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,6(2), 1-14.
- Neumayer, E. & Plümper, T. (2017). Spatial spill-overs from terrorism on tourism: Western victims in islamic destination countries. *Public Choice*, 169(3), 195-206.
- Oğuzbalaban, G. (2017). Türkiye’de yerel halkın turizme ve turizmin etkilerine yönelik algı ve tutumlarına ilişkin yazın taraması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51),1321-1329.
- Ordu, A. (2018). *Genel olarak terör eylemlerinin turizm üzerine etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Özaltaş Serçek, G. & Serçek, S. (2016). Turizm sektörünün gelişmesi önündeki engel: Terörizm. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 42, 431-444.
- Özdemir, A., Eser, M.&Erol, H.(2018). Küresel terörizm ve yoksulluk ilişkisi. *Social Science Development Journal*, 3(12), 434-446.
- Özerkmen, N. (2004). Terör, terörizm ve radikal islamcı terör, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(2), 247-265
- Öztürk, S. & Çelik, K.(2009). Terörizmin Türkiye ekonomisi üzerine etkileri. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(2),85-106.
- Öztürk, Y. & Şimşek, E.(2013). Politik istikrarsızlıkların turistlerin destinasyon seçimine etkisi üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(2),15-25.
- Pizam, A. (1999). A comprehensive approach to classifying acts of crime and violence at tourism destinations. *Journal of Tourism Research*, 38, 5-17.
- Pizam, A. & Fleischer, A. (2001). Severity vs. frequency of acts of terrorism: which has a larger impact on tourism demand?. *The Center for Agricultural Economic Research*, Working Paper No:20117, Israel.
- Rızaoğlu, B. (2004) *Turizm pazarlaması*. (4. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Richter, L. K. (1983) Tourism politics and political science: a case of not so benign neglect. *Annals of Tourism Research*, 10, 313-315.
- Rittichainuwat, B.N. & Chakraborty, G. (2009). Percieved travel risks regarding terrorism and disease: The case of Thailand. *Tourism Management*, 30 (3),410-418.
- Sandler, T. & Enders, W. (2004). An economic perspective on transnational terrorism. *European Journal of Political Economy*, 20(2), 301–316. doi:10.1016/j.ejpoleco.2003.12.007
- Sandler, T. (2014). The analytical study of terrorism: Taking stock. *Journal of Peace Research*, 51(2), 257–271.
- Saraçlı, M. (2007). Uluslararası hukukta terörizm. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1-2), 1049-1078.

- Saran, M. & Bitirim, S. (2010). Terörle mücadelede sosyal pazarlama ve iletişim stratejileri. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 1(2), 87-109.
- Schmid, A. P. (1989). Terrorism and the media: The ethics of publicity. *Terrorism and Political Violence*, 1(4), 539–565. doi:10.1080/09546558908427042
- Semercioğlu, H. (2016). Uluslararası terörizmde küresel işbirliği: Bir ütopya. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34 (2), 97-114.
- Sharpe, N.R., De Veaux, R.D. & Vellaman, R.F. (2012). *Business Statistics*. (Second Edition), USA: Pearson.
- Smith, A. G. (2008). The implicit motives of terrorist groups: How the needs for affiliation and power translate into death and destruction. *Political Psychology*, 29(1), 55- 75.
- Sönmez, S. F. (1998). Tourism, terrorism, and political instability. *Annals of Tourism Research*, 25(2), 416–456. doi:10.1016/s0160-7383(97)00093-5
- Sönmez, S.F. & Graefe, A.R. (1998). Influence of terrorism risk on foreign tourism decisions. *Annals of Tourism Research*, 25(1), 112-144
- Sönmez, S.F., Apostolopoulos, Y. & Tarlow, P. (1999). Tourism in crisis: managing the effects of terrorism. *Journal of Travel Research*, 38(1), 13-18.
- Sönmez, S.F., Turizm, terörizm ve siyasi istikrarsızlık, (Çeviren: Ayşegül Acar ve Ozan Atsız), *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 28 (1), 110-137, 2017.
- Şimşek, M. (2016). Terörizm: Kavramsal bir çalışma. *Akademik Bakış Dergisi*, 54, 319-335.
- Şimşek, T. & Özkaya, Y., (2018). Türkiye’de terörizm ve temel makroekonomik göstergeler arasındaki ilişki. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(1), 267-29.
- Tanrısever, C. (2019). Turist rehberliği. Özlem Köroğlu ve Özlem Güzel (Ed.) içinde, *Turist rehberliği tarihçesi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tatar, S., Atak, O. & Tunaseli, A. (2017). Bir turistik çekicilik örneği: Tiyatro medresesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(53), 978-995.
- Tavares, J. (2004). The open society assesses its enemies: shocks, disasters and terrorist attacks. *Journal of Monetary Economics*, 51(5), 1039-1070.

- Toskay, T.(1989). *Turizm: Turizm olaylarına genel yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları.
- Türk, A. (2017). *21. Yüzyılda terör konsepti ve havacılık güvenliği*. Havacılık uzmanlığı tezi, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Türkiye Barolar Birliği Raporu (2006). *Türkiye ve terörizm*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Ulaş, G. (2017). *11 Eylül saldırıları ve küresel terörizmin Avrupa'da yayılması*. Tartışma Metinleri, İstanbul Ticaret Üniveristesi, İstanbul.
- Ulucan, E. & Kızılırmak, İ. (2018). Konaklama işletmelerinde talep tahmin yöntemleri: Yapay sinir ağları ile ilgili bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi/ Journal of Travel and Hospitality Management*, 15(1), 89-101.
- Unur, K. (2000). Turizm, terörizm ilişkisi ve Türkiye örneği. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 169-177.
- Unur, K. (2004). Turizmin ekonomik etkilerinin ölçülmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(6), 114-142.
- Ünsal, Z.E. & Olçar, K. (2019). Avrupa'da radikalleşme ve DAEŞ: DAEŞ'in evrilmesi ve Avrupa güvenliğine yönelik tehditler. *Güvenlik Stratejileri*, 29, 115-150.
- Westra, L. (2012). *Faces of state terrorism*. Leiden, The Netherlands: Brill. doi:10.1163/9789004225695
- Wilkinson, P. (2003). Why modern terrorism? Differentiating types and distinguishing ideological motivations. In C.W.Kegley (ed), *The new global terrorism: characteristics, causes, controls* (p. 124-128). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Yaşar, G. & Yaşar, M.M. (2017, Ekim). *Türkiye - Rusya uçak krizi sonrasında Türkiye turizmi*. VII. Uluslararası Karadeniz Sempoyumu'nda sunulmuş bildiri, Giresun Üniversitesi, Giresun.
- Yaya, M. E. (2009). Terrorism and tourism: the case of Turkey. *Defence and Peace Economics*, 20(6), 477-497.

Yeşiltaş, M., Öztürk, İ., & Türkmen, F. (2008). Terör faaliyetlerinin turizm sektörüne etkilerinin çözüm önerileri perspektifinde değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 175-189.

Yıldız, Z., Yıldız, S. & Aytemiz, L. (2015). Kara turizm, terör turizmi ve Türkiye potansiyeli. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 390-407.

Yılmaz, B.S. & Yılmaz, Ö.D. (2005). Terörizm ve terörizmin hedefi olarak turizm endüstrisi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(13), 39-58.

Yurdakul, F. & Özgencil, G. (2017). Türkiye'deki turizm gelirin belirleyicileri ve alternatif turizm gelirlerinin önemi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, ÖS-IV, 173-188.

Web Kaynakları

URL1, <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/07/GPI-2019web.pdf> (Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2019).

URL2, https://www.aa.com.tr/uploads/userFiles/79121245-49cb-4f77-bd45-d9d308a833b3/08_2019%2F11_subat%2F03%2FAA-ZEYTINDALI-.pdf (Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2019).

URL3, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cb86fd9a8f393.86871273 (Erişim Tarihi: 01 Mart 2019).

URL4, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf> (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2018).

URL5, http://www.tasam.org/trTR/Icerik/40059/ulusal_ve_uluslararası_terörizmin_g_elecegi (Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2019).

URL6, <https://ekuonline.eku.edu/homeland-security/definition-history-and-types-terrorism> (Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2019).

URL7, www.tbmm.gov.tr, 21 Mayıs 2004 (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2019).

URL8, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cd0455727b7e4.20188545 (Erişim Tarihi: 15 Mart 2019).

URL9, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?start_yearonly=1970&end_yearonly=2017&start_year=&start_month=&start_day=&end_year=&end

month=&end_day=&country=209&asmSelect1=&dtp2=all&success=yes&casualties_type=b&casualties_max= (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2019).

URL10,Seyahat. <http://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2019).

URL11,<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html/> (Erişim Tarihi:05 Temmuz 2019).

URL12,<https://www2.unwto.org/press-release/2019-01-21/international-tourist-arrivals-reach-14-billion-two-years-ahead-forecasts> (Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2019).

URL13,<https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/turkey2017.pdf> (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2018).

URL14,https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/04/130420_boston_zanli_yakalandi (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2019).

URL15,<https://www.sabah.com.tr/dunya/2017/08/19/turkiye-ve-avrupadaki-deas-saldirilari> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2019).

URL16,<http://www.unesco.org.tr/Pages/162/87/%C3%87at%C4%B1%C5%9Fma%20Nedeniyle%20Tehlike%20Alt%C4%B1nda%20Bulunan%20D%C3%BCnya%20Miras%20Alanlar%C4%B1%20Alt%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Grubu%20Raporu%20> (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2019).

URL17, <https://whc.unesco.org/en/danger/> (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2019).

URL18,<https://www.bik.gov.tr/notre-dame-islam-ulkelerinde-tahrip-edilen-eserleri-hatirlatti/> (Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2019).

URL19,<https://www.yenisafak.com/dunya/unesco-isidi-kinadi-2093068> (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2019).

URL20,https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38486486_/01.01.2017 (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2019).

URL21,<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38377657> (Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2019).

URL22,https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?page=1&casualties_type=b&casualties_max=&start_yearonly=2016&end_yearonly=2017&dtp2=all&country=209&perpetrator=40615&count=50&charttype=line&chart=overtime

e&ob=GTDID&od=desc&expanded=no#results-table (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2019).

URL23,www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/turizm-geliri (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2019).

URL24,https://www.turofed.org.tr/files/pdf/RAPOR/turofed-turizm-raporu-2019.pdf (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2019).

URL25, https://biruni.tuik.gov.tr/turizmapp/sinir.zul? (Erişim Tarihi: 15 Mart 2019)

URL26, https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/yatak-kapasitesi (Erişim Tarihi: 25 Mart 2019)

URL27,https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?start_yearonly=1996&end_yearonly=2017&start_year=&start_month=&start_day=&end_year=&end_month=&end_day=&country=209&asmSelect1=&target=6&target=7&target=2&target=10&target=3&target=15&target=18&target=19&target=22&dtp2=all&success=yes&casualties_type=b&casualties_max= (Erişim Tarihi:1 Mart 2019).

URL28,https://onedio.com/haber/zaman-kapsulu-2018-yilinda-turkiye-gundemine-damga-vuran-77-olay-852531/ (Erişim Tarihi: 02.03.2019).

URL29,http://www.hurriyet.com.tr/dunya-turizminde-turkiye-6nci-sirada-40748267(Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2019).

EKLER

EK-1. Terör-turizm ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar

NO	YAZAR (YIL)	ÇALIŞMA TÜRÜ	UYGULAMA ALANI	ÖLÇÜM TEKNİĞİ	SONUÇ
1	Enders ve Sandler (1991)	Makale	İspanya (1970-1988)	Nicel	Terör olaylarının turizm talebi üzerine tek yönlü negatif etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır.
2	Enders vd. (1992)	Makale	İtalya, Avusturya, Yunanistan (1968-1988)	Nicel	Bir ülkeye veya bölgeye yönelik yapılan terör saldırılarının turizm gelirleri üzerine olumsuz etkisi vardır. Bir ülkenin komşusunda terörizm olayı yaşandığında bir diğer ülkeyi etkileyebilmektedir. Turizmin terörizmden 6-9 hafta sonra etkilendiği görülmüştür.
3	Gu ve Martin (1992)	Makale	Orlando Uluslararası Havaalanı'ndan (OIA) giden yolcular (1986)	Nicel	Ortadoğu ve Avrupa'daki terörist kaçırma olaylarında görülen artışın, OIA'ya gelen yolcuların gelişlerini olumlu yönde etkilemiştir.
4	Sözmez (1998)	Makale	Avrupa ülkeleri	Nitel	Avrupa turizm talebi terörizm, Çernobil ve ABD'nin Libya'ya saldırısından etkilenmiştir

5	Sönmez ve Graefe (1998)	Makale	500 uluslararası turistler (ABD, Porto Riko ve ABD Virgin Adaları'nda 50 eyalette)	Nitel	Uluslararası tutum, risk algılama düzeyi ve gelir, uluslararası tatil destinasyon seçimini doğrudan etkilemektedir.
6	Unur (2000)	Makale	Türkiye (1990-1999)	Nitel	Terör olayları turizmi olumsuz yönde etkilemektedir.
7	Pizam ve Fleischer (2001)	Makale	İsrail (1991-2001)	Nitel	Terör olaylarının şiddetinden çok sıklığı turizmi etkilediği sonucuna varılmıştır.
8	Goodrich (2002)	Makale	ABD (2001)	Nitel	ABD ekonomisi resesyona düştüğü ve turizm endüstrisinin en fazla etkilenen sektör olduğu ortaya çıkmıştır. 11 Eylül 2001'deki trajik olaylar seyahat psikolojisini değiştirmiştir.
9	Drakos ve Kutan (2003)	Makale	Türkiye, Yunanistan, İsrail (1991-2000)	Nitel	Ülkelerde meydana gelen terör olayları turizmi olumsuz yönde etkilemektedir sonucu çıkmıştır.
10	Emsen ve Değer (2004)	Makale	Türkiye (1984-2001)	Nitel	Terör ve turizm arasında ters yönlü ilişki tespit edilmiştir. Terör olayları turizm gelirlerindeki artışı olumsuz yönde etkilemektedir.
11	Yılmaz ve Yılmaz (2005)	Makale	Türkiye ve bazı ülkeler (1972-2012)	Nitel	Terör ve savaş gibi durumların turizm talebinde önemli düşüşler yaptığı sonucuna varmıştır.
12	Araña ve León (2008)	Makale	New York'taki turistler (Eylül 2001 öncesi ve sonrası)	Nitel	Terör saldırıları, bazı destinasyonların imajı ve çekicilikleri üzerine güçlü bir olumsuz etki yaratırken, bazı destinasyonların imajını ve çekiciliğini artırdığı görülmektedir.

13	Yeşiltaş vd.(2008)	Makale	Türkiye ve bazı ülkeler (2001-2006)	Nitel	Terör saldırılarının turistleri hedef alarak hem reklam yapmak hem de turizm gelirlerini düşürmeyi amaçlamaktadır
14	Öztürk ve Çelik (2009)	Makale	Türkiye (2000-2008)	Nitel	Terör olayları Türkiye ekonomisi üzerine olumsuz etki yaratmaktadır.
15	Yaya (2009)	Makale	Türkiye (1985-2006)	Nicel	Terör ile turizm arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Terörün turizmi negatif yönde etkilediği görülmektedir.
16	Alsarayreh vd. (2010)	Makale	42 ülke	Nicel	Turizmin savaşımlardan, siyasi çatışmalardan, uluslararası siyasi ilişkilerden, siyasi istikrarsızlıktan ve terörden olumsuz etkilendiği görülmektedir.
17	Feridun (2011)	Makale	Türkiye (1986-2006)	Nicel	Terörizmin turizm üzerinde uzun vadede olumsuz etkisi olmaktadır.
18	Alp (2013)	Makale	Türkiye ve bazı ülkeler	Nitel	Terör faaliyetleri turizm sektörünü etkilemekte ve turizm sektöründen elde edilen gelirleri baltalamaktadır.
19	Baker (2014)	Makale	Turistler	Nitel	Terörist olayı nedeniyle destinasyona yönelik olumsuz tutumu olan bir turist, güvenlik konusunda yüksek düzeyde endişe gösterebilmekte ve bunun seyahat kararı için olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir.
20	Akıncı ve Yılmaz (2015)	Makale	30 az gelişmiş, 77 gelişmekte, 45 gelişmiş ülke (2002-2011)	Nicel	Terör olayları turizm ve turizm yatırımlarını olumsuz etkilemektedir.
21	Bayramoğlu vd. (2015)	Makale	Türkiye ve bazı ülkeler	Nitel	Ülkelerin turizm sektörü gibi birçok alt sektör, terör olaylarından olumsuz yönde etkilendiği anlaşılmaktadır.

22	Güvenek ve Alptekin (2015)	Makale	Türkiye (1993-2008)	Nicel	Terör olaylarının turist sayıları üzerinde önemli bir etkisi yoktur.
23	Elitaş ve Çeken (2016)	Makale	Türkiye	Nitel	Terör olayları iç ve dış turizmde ciddi ekonomik kayıplara neden olmuştur.
24	Özaltaş Serçek ve Serçek (2016)	Makale	Türkiye (2009-2014)	Nicel	Çözüm süreci ile terör olaylarının bitmesi turizmde olumlu sonuçlar çıkaracağı sonucuna varılmıştır.
25	Bağcı (2017)	Makale	Türkiye ve bazı ülkeler	Nitel	Terör olayları turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir.
26	Bassil vd. (2017)	Makale	Lübnan, Türkiye, İsrail (1995-2007)	Nicel	Bir ülkede meydana gelen terör olayları, sadece o ülkeye gelen ziyaretçileri değil diğer ülkelere de gelen ziyaretçileri etkilemektedir.
27	Çelik ve Karaçuka (2017)	Makale	Türkiye (1992-2011)	Nitel	Terör olaylarının turizm talebi üzerindeki saptırıcı etkilerinin Türkiye özelinde ve analiz döneminde dikkate değer ölçüde olmadığı görülmüştür.
28	Çınar (2017)	Makale	16 az gelişmiş, 50 gelişmekte, 49 gelişmiş ülke (2000-2015)	Nicel	Terör saldırılarını çoğu ülkenin, özellikle düşük gelirli ülkelerin, ekonomik büyümesi üzerinde olumsuz etkisi vardır. Düşük gelirli ülkelerin yüksek gelirli ülkelere yaklaşık üç kat daha fazla etkilendiğini görülmektedir.
29	Demirci (2018)	Yüksek Lisans Tezi	İstanbul (2014-2016)	Nicel	Turist sayısı, artan şiddet ortamına ve meydana gelen eylemlere paralel olarak azalmaktadır. Terör faaliyetlerinin gerçekleştiği destinasyonlarda turizm doğrudan etkilenmektedir.

30	Deniz ve Karadağ (2018)	Makale	Türkiye (2010-2017)	Nitel	Terör olaylarının ve politik çatışmaların şiddeti ve yankı derecesinin turizm sektörüne önemli derecede olumsuz etkilerinin olduğu saptanmıştır.
----	-------------------------------	--------	------------------------	-------	--

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Yusuf Ziya KOÇ
Doğum Yeri ve Yılı : Adana- 1986
Medeni Hali : Evli
Yabancı Dili : İngilizce
E Posta : yusuf_siya@hotmail.com

Eğitim Durumu

Lise : Ceyhan Anadolu Lisesi
Önlisans : Aydın Nazilli Polis Meslek Yüksekokulu
Lisans : Anadolu Üniversitesi İşletme Bölümü

Yayımları : Aydoğdu, A., Koç, Y.Z.,Koç, D.E. (2018, Nisan).” Yerli Ziyaretçilerin Ilgaz Dağı Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetleri Üzerine Bir Araştırma”.Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(1), 207-226.

Bektaş, İ., Dağıstan, M. T., Koç, Y.Z. (2018, Temmuz). "Kastamonu Halkının Turizm Algısının Demografik Özelliklerine Göre Farklılıkları". 4. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Sempozyumu, Kastamonu, 19-21 Temmuz, Syf. 107-108, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu

